

KULTURNO DRUŠTVO
IVAN TRINKO
ČEDAD

1993

*Trinko
Kolebax*

Zadruga Lipa
Špeter

4963/1998

KULTURNO DRUŠTVO
IVAN TRINKO
ČEDAD

*Trinkov
koledar*

ZA LETO 1993

Zadruga Lipa
Špeter

UVODNA BESEDA

MARINO QUALIZZA

Spet Trinkov koledar! Telekrat pride na luč v 130. letu rojstva Ivana Trinka! Tala obletnica nas spominja tudi na stoletno delovanje in trud Beneških Slovencev za njih obstoj an za njih bодоčnost v Benečiji. 5

Kaj pomeni tajšan koledar, kot je Trinkov? Voljo našega ljudstva, da bi napredovalo v samozavesti, v zvestobi do svoje narodnosti, svoje kulture, svojega jezika. Naš koledar želi an skuša vse tuole urediti, vse tuole ohraniti, vse tuole obuditi. Mimogrede, de tajšno dielo bo bolj primerno an bolj koristno, želi prižgati lučico na našo preteklost, na zgodovino, ki je za nami, da se zavedamo, da kar so nam izročili naši predniki, ni bila majhana stvar, ni bilo revno premoženje, a velika bogatija, katero pa moramo ohraniti an oživeti, da ne umarje, prav v takih trenutkih, ki nam kažejo bolj sijajno pot!

Zgodovina je za nami, a je tudi z nami an pred nami. Zdaj imamo veliko odgovornost, da v telih naših dneih ne izgubimo, kar v tavžint liet so nam napravili naši očetje in matere. Smo doživieli v telih zadnjih štirideset liet velike izgube. An tele niso še končale. Dan na dan Benečija je bolj revna, zavoljo pomanjkanja ljudi. Glih kadar je postala bolj bogata, zak ljudje se morejo pomati za življenje, prav tekrat je v veliki nevarnosti, de izgubi življenje.

Tudi nekatere pobude za združitev kamunov morejo postati velika nevarnost. Ries je, de moramo združiti moči, de bomo mogli vsi kupe braniti naše pravice. Ries pa je, de s telim združenjem bojo tarpiele tiste majhane vasi, ki bojo popolnoma odriezane od centra.

Moramo pametno pomisliti na to! Ni velikih centrov par nas. Zato pazimo, de se nam ne vse spodarsne v rokah!

Zgodovina je tudi pred nami. Tele zadnje lieta mlade an zdrave moči naše Benečije, prav zak so bile mlade in zdrave, namesto de bi se združile za skupne načarte in splošne interese, so se razkropile na sto krajev. S kajšnim izidom? Bodočnost Benečije je bolj temna kot prej. Zdi se, de nas zanima vič naš osebni interes kot interes cele Benečije!

V tem moremo šteti ideološke in strankarske izbire, od vsieh strani. Bodočnost Benečije mora biti popolnoma odtrgana od ideologij. Če ne bo tako, konec Benečije je že pred vrati. An jutre bo prepozno jokati!

- 6 *Donas Benečija potrebuje ljudi, ki se zavzemajo za našo slovensko kulturo, a ne adan proti drugemu, temveč vsi kupe za vse. Vsi Benečani za našo slovensko kulturo. Tala je modrost, ki nam pride od preteklosti an ki nam nudi upanje v bodočnost.*

NEKAJ RAZMIŠLJANJ O SLOVENSTVU IN O NAS

MARINO VERTOVEC

Kot smo v predgovoru k lanskoletni izdaji Trinkovega koledarja med drugim napisali, je bila nekoč Slovenija "površno in posredno poznana enota v sklopu propadle države". Le del, torej, v sivi- 7
ni socialističnega tabora relativno svobodne države, toda le njen del, medtem ko je bil njen pravi obraz potisnjen v stran. In če so teritorij, ljudje, krajina, mogočni Triglav in naše morje obraz neke države, so kulturna dediščina, zgodovinski spomin, jezik, miselnost in značaj duše te iste države. In tudi duša slovenske zemlje je bila potisnjena v stran. Naša celotna preteklost, zgodovina naroda, jezika, kulturno življenje so bili predstavljeni oviti v subtilen pajčolan netočnosti in neresničnosti, s ciljem, da bi med "bratski-mi" narodi vedno izstopal kot bolj bratski, bolj napreden in še bi lahko naštevali, samo en narod, lažni tvorec neke združevalne ideje, srbske po vsebini in jugoslovanske po imenu. In kar je veljalo za slovenski narod, je veljalo ravno tako za hrvaški, makedonski in tako imenovani muslimanski narod v Bosni in tudi na drugih območjih bivše Jugoslavije.

Deklarirani cilj filozofije bivše države je bila graditev skupne politične tvorbe enakopravnih narodov in narodnosti: toda neenakost samo delčka ene same manjšine ne glede na njeno številčnost in pomembnost privede do neenakosti v celem sistemu in do njego-

vega razkroja. Še druga nevarnost je moteče delovala v našem vsakdanu: po tisočletnem kljubovanju nemškemu kulturnemu in jezikovnemu pritisku je slovenski jezik iz dneva v dan skoraj neopazno postajal vedno bolj "odvisen", da uporabimo nebolečo besedo, od dominantnega, od centralističnih vrhov močno podčrtnega srbohrvaškega jezika in Slovenci so bili vedno bolj prisiljeni v neko dejansko dvojezičnost. Če temu dodamo vsaj tridesetletne težnje evropske misli o enakovrednosti vsakega naroda, vsake manjšine, o ponovnem odkrivanju korenin kot protiuteži planetarizaciji in plitvini današnje kulture, je pot slovenskega, hrvaškega, makedonskega in drugih evropskih narodov v lastno državnost nekaj samo po sebi umevnega.

8 In mi Benečani? Kakšne so posledice vsega tega za nas, Slovence v Videmski pokrajini? Posledice so na dlani, v duhu zdajšnje evropske misli in evropske prakse. Če je bila identifikacija z bivšo Jugoslavijo morda za našega človeka ne preveč enostavna, je identifikacija z Republiko Slovenijo nekaj tako naravnega kot petje slovenske narodne pesmi, ki je ista v beneški oštariji kot v razkošnem Cankarjevem domu v Ljubljani. Pesmi so iste, jezik je isti.

Kam spadamo zgodovinsko, kulturno, jezikovno, je na dlani.

FEBRUAR 1971

1971

1. FEBRUAR

2. FEBRUAR

3. FEBRUAR

4. FEBRUAR

5. FEBRUAR

6. FEBRUAR

7. FEBRUAR

8. FEBRUAR

9. FEBRUAR

10. FEBRUAR

11. FEBRUAR

12. FEBRUAR

13. FEBRUAR

14. FEBRUAR

15. FEBRUAR

16. FEBRUAR

17. FEBRUAR

18. FEBRUAR

19. FEBRUAR

20. FEBRUAR

21. FEBRUAR

22. FEBRUAR

23. FEBRUAR

24. FEBRUAR

25. FEBRUAR

26. FEBRUAR

27. FEBRUAR

28. FEBRUAR

29. FEBRUAR

30. FEBRUAR

1. MARCH

2. MARCH

3. MARCH

4. MARCH

5. MARCH

6. MARCH

7. MARCH

8. MARCH

9. MARCH

10. MARCH

11. MARCH

12. MARCH

13. MARCH

14. MARCH

15. MARCH

16. MARCH

17. MARCH

18. MARCH

19. MARCH

20. MARCH

21. MARCH

22. MARCH

23. MARCH

24. MARCH

25. MARCH

26. MARCH

27. MARCH

28. MARCH

29. MARCH

30. MARCH

31. MARCH

1. APRIL

2. APRIL

3. APRIL

4. APRIL

5. APRIL

6. APRIL

7. APRIL

8. APRIL

9. APRIL

10. APRIL

11. APRIL

12. APRIL

13. APRIL

14. APRIL

15. APRIL

16. APRIL

17. APRIL

18. APRIL

19. APRIL

20. APRIL

21. APRIL

22. APRIL

23. APRIL

24. APRIL

25. APRIL

26. APRIL

27. APRIL

28. APRIL

29. APRIL

30. APRIL

1. MAJ

2. MAJ

3. MAJ

4. MAJ

5. MAJ

6. MAJ

7. MAJ

8. MAJ

9. MAJ

10. MAJ

11. MAJ

12. MAJ

13. MAJ

14. MAJ

15. MAJ

16. MAJ

17. MAJ

18. MAJ

19. MAJ

20. MAJ

21. MAJ

22. MAJ

23. MAJ

24. MAJ

25. MAJ

26. MAJ

27. MAJ

28. MAJ

29. MAJ

30. MAJ

31. MAJ

1. JUNIJ

2. JUNIJ

3. JUNIJ

4. JUNIJ

5. JUNIJ

6. JUNIJ

7. JUNIJ

8. JUNIJ

9. JUNIJ

10. JUNIJ

11. JUNIJ

12. JUNIJ

13. JUNIJ

14. JUNIJ

15. JUNIJ

16. JUNIJ

17. JUNIJ

18. JUNIJ

19. JUNIJ

20. JUNIJ

21. JUNIJ

22. JUNIJ

23. JUNIJ

24. JUNIJ

25. JUNIJ

26. JUNIJ

27. JUNIJ

28. JUNIJ

29. JUNIJ

30. JUNIJ

1. JULIJ

2. JULIJ

3. JULIJ

4. JULIJ

5. JULIJ

6. JULIJ

7. JULIJ

8. JULIJ

9. JULIJ

10. JULIJ

11. JULIJ

12. JULIJ

13. JULIJ

14. JULIJ

15. JULIJ

16. JULIJ

17. JULIJ

18. JULIJ

19. JULIJ

20. JULIJ

21. JULIJ

22. JULIJ

23. JULIJ

24. JULIJ

25. JULIJ

26. JULIJ

27. JULIJ

28. JULIJ

29. JULIJ

30. JULIJ

31. JULIJ

1. AVGUST

2. AVGUST

3. AVGUST

4. AVGUST

5. AVGUST

6. AVGUST

7. AVGUST

8. AVGUST

9. AVGUST

10. AVGUST

11. AVGUST

12. AVGUST

13. AVGUST

14. AVGUST

15. AVGUST

16. AVGUST

17. AVGUST

18. AVGUST

19. AVGUST

20. AVGUST

21. AVGUST

22. AVGUST

23. AVGUST

24. AVGUST

25. AVGUST

26. AVGUST

27. AVGUST

28. AVGUST

29. AVGUST

30. AVGUST

31. AVGUST

1. SEPTEMBER

2. SEPTEMBER

3. SEPTEMBER

4. SEPTEMBER

5. SEPTEMBER

6. SEPTEMBER

7. SEPTEMBER

8. SEPTEMBER

9. SEPTEMBER

10. SEPTEMBER

11. SEPTEMBER

12. SEPTEMBER

13. SEPTEMBER

14. SEPTEMBER

15. SEPTEMBER

16. SEPTEMBER

17. SEPTEMBER

18. SEPTEMBER

19. SEPTEMBER

20. SEPTEMBER

21. SEPTEMBER

22. SEPTEMBER

23. SEPTEMBER

24. SEPTEMBER

25. SEPTEMBER

26. SEPTEMBER

27. SEPTEMBER

28. SEPTEMBER

29. SEPTEMBER

30. SEPTEMBER

1. OKTOBER

2. OKTOBER

3. OKTOBER

4. OKTOBER

5. OKTOBER

6. OKTOBER

7. OKTOBER

8. OKTOBER

9. OKTOBER

10. OKTOBER

11. OKTOBER

12. OKTOBER

13. OKTOBER

14. OKTOBER

15. OKTOBER

16. OKTOBER

17. OKTOBER

18. OKTOBER

19. OKTOBER

20. OKTOBER

21. OKTOBER

22. OKTOBER

23. OKTOBER

24. OKTOBER

25. OKTOBER

26. OKTOBER

27. OKTOBER

28. OKTOBER

29. OKTOBER

30. OKTOBER

31. OKTOBER

1. NOVEMBER

2. NOVEMBER

3. NOVEMBER

4. NOVEMBER

5. NOVEMBER

6. NOVEMBER

7. NOVEMBER

8. NOVEMBER

9. NOVEMBER

10. NOVEMBER

11. NOVEMBER

12. NOVEMBER

13. NOVEMBER

14. NOVEMBER

15. NOVEMBER

16. NOVEMBER

17. NOVEMBER

18. NOVEMBER

19. NOVEMBER

20. NOVEMBER

21. NOVEMBER

22. NOVEMBER

23. NOVEMBER

24. NOVEMBER

25. NOVEMBER

26. NOVEMBER

27. NOVEMBER

28. NOVEMBER

29. NOVEMBER

30. NOVEMBER

1. DECEMBER

2. DECEMBER

3. DECEMBER

4. DECEMBER

5. DECEMBER

6. DECEMBER

7. DECEMBER

8. DECEMBER

9. DECEMBER

10. DECEMBER

11. DECEMBER

12. DECEMBER

13. DECEMBER

14. DECEMBER

15. DECEMBER

16. DECEMBER

17. DECEMBER

18. DECEMBER

19. DECEMBER

20. DECEMBER

21. DECEMBER

22. DECEMBER

23. DECEMBER

24. DECEMBER

25. DECEMBER

26. DECEMBER

27. DECEMBER

28. DECEMBER

29. DECEMBER

30. DECEMBER

31. DECEMBER

1971

KOLEDAR

pripravil Emil Cencig

Trinbov
koledar

JANUAR

- 1 P **Mati Božja Marija - Novo leto** ☾
- 2 S Bazilij - Gregor Nacijanski
- 3 N **Sveto Jezusovo Ime - Genovefa**
- 4 P Angela Folinjska
- 5 T Simeon - Milena
- 6 S **Sveti trije kralji**
- 7 Č Lucijan - Rajmund
- 8 P Severin - Erhard ○
- 9 S Julijan - Hadrijan
- 10 N **Jezusov krst - Aldo**
- 11 P Pavlin Oglejski - Higin
- 12 T Tatjana - Arkadij
- 13 S Hilarij (Radovan) - Veronika
- 14 Č Feliks (Srečko) - Odorik iz Pordenona
- 15 P Pavel Puščavnik - Maver ☾
- 16 S Marcel - Ticijan
- 17 N **2. nav. nedelja - Anton Puščavnik**
- 18 P Priska
- 19 T Knut - Marij
- 20 S Fabijan - Sebastijan
- 21 Č Neža (Jana) - Epifanij
- 22 P Vincencij (Vinko) - Anastazij
- 23 S Ildefonz - Felicijan ●
- 24 N **3. nav. nedelja - Frančišek Sal.**
- 25 P Spreobrnitev sv. Pavla - Basijan
- 26 T Timotej - Tit
- 27 S Angela Merici - Vitalijan
- 28 Č Tomaž Akvinski
- 29 P Konstanc - Valerij
- 30 S Hijacinta - Martina
- 31 N **4. nav. nedelja - Janez Bosco** ☾

FEBRUAR

- 1 P Brigita Irska
- 2 T Svečnica - Darovanje Jezusa
- 3 S Blaž - Oskar
- 4 Č Andrej Corsini - Janez de Britto
- 5 P Agata - Albin
- 6 S Pavel Miki in tov. - Doroteja
- 7 N **5. nav. nedelja - Rihard - Koleta** ○
- 8 P Hieronim Emiliani - Janez de Matha
- 9 T Apolonija - Gaspar - Rinaldo
- 10 S Sholastika - Viljem Veliki
- 11 Č Lurška Mati Božja - Saturnin - Eloisa
- 12 P Eulalija - Benedikt Anijanski
- 13 S Katarina Ricci - Foska in Maura ☾
- 14 N **6. nav. nedelja - Valentin (Zdravko)**
- 15 P Georgija (Jurka, Zorka) - Favstin
- 16 T Onezim - Julija
- 17 S Silvin - Amedeo
- 18 Č Simeon Jeruz. - Flavijan
- 19 P Konrad - Barbato
- 20 S Ulrich - Eleuterij
- 21 N **7. nav. nedelja - Debelinca - Peter Damiani** ●
- 22 P Sedež ap. Petra - Marjeta Kortonska
- 23 T Polikarp - Romana - pust
- 24 S Lucij - Sergij - pepelnica
- 25 Č Taras - Valburga - Cezarij
- 26 P Matilda - Aleksander - Nestor
- 27 S Gabrijel Žalostne Matere božje - Leander
- 28 N **1. post. nedelja - Roman - Osvald**
-
-
-

MAREC

1	P	Svibert - Albin	☾
2	T	Simplicijan - Henrik	
3	S	Kunigunda - Martin	
4	Č	Kazimir - Lucij	
5	P	Janez od Križa - Foka	
6	S	Fridolin	
7	N	2. post. nedelja - kvatrnica	
8	P	Janez od Boga - Liberij	◯
9	T	Frančiška Rimska - Ecij	
10	S	40 mučencev iz Sebaste - Makarij	
11	Č	Sofronij - Eutimij	
12	P	Maksimilijan	
13	S	Nikefor - Evfrazija	
14	N	3. post. nedelja - Matilda - Florentina	
15	P	Klemen - Luisa	☾
16	T	Hilarij in Tacijan - Herbert	
17	S	Jedrt (Jerica) - Patricij (Patrik)	
18	Č	Ciril Jeruzalemski - Vendelin	
19	P	Sveti Jožef, Jezusov rednik	
20	S	Klavdija - Martin iz Prage	
21	N	4. post. nedelja - Nikola iz Flue	
22	P	Katarina Gen. - Lea - Zaharija	
23	T	Turibij - Frumencij (Žitko)	●
24	S	Dionizij - Sever	
25	Č	Gospodovo oznanenje - Dizma	
26	P	Emanuel - Evgenija	
27	S	Rupert - Aimone	
28	N	5. post. nedelja - tiha - Sikst III.	
29	P	Sekund - Bertold	
30	T	Amedej Savojski - Janez Kliman	
31	S	Modest Gosposvetski - Benjamin	☾

APRIL

- 1 Č Hugo - Venancij
- 2 P Frančišek Pavelski
- 3 S Rihard - Teodozija
- 4 N Cvetna (oljna) nedelja - Izidor**
- 5 P Vincenc Ferreri - Gerald
- 6 T Marcelin - Irenej Sirmski ○
- 7 S Janez de la Salle
- 8 Č veliki četrtek
- 9 P veliki petek
- 10 S velika sobota
- 11 N Velika noč - Jezusovo vstajenje**
- 12 P Velikonočni ponedeljek**
- 13 T Martin I. - Hermenegild ☾
- 14 S Valerijan - Lidvina
- 15 Č Paterno - Damijan
- 16 P Bernardeta Lurška - Kontard
- 17 S Anicet - Vandone
- 18 N 2. velik. nedelja - Cir - bela nedelja**
- 19 P Teotim - Emma
- 20 T Sara
- 21 S Anzelm - Simon ●
- 22 Č Leonid - Teodor
- 23 P Jurij - Adalbert (Vojteh)
- 24 S Fidelis iz Sigmaringena
- 25 N 3. velik. nedelja - Marko Evangelist - dan osvoboditve**
- 26 P Mati Dobrega Sveta - Klet
- 27 T Cita - Hozana
- 28 S Peter Chanel - Ludvik Montforski
- 29 Č Katarina Sienska ☾
- 30 P Jožef Cottolengo - Pij V.
-

MAJ

1 S Jožef delavec - praznik dela

2 N 4. velik. nedelja - Atanzij

3 P Filip in Jakob apostola

4 T Florijan (Cvetko) - Cirjak

5 S Gotard

6 Č Dominik Savio - Benedikta

7 P Gizela - Flavij in Gušto

8 S Ida - Viktor

9 N 5. velik. nedelja - Pahomij

10 P Antonin - Katald

11 T Antimo - Mamert

12 S Leopold Mandič

13 Č Fatimska Mati Božja - Servacij

14 P Matija ap. - Lin

15 S Zofija (Sonia) - Torkvat

16 N 6. velik. nedelja - Janez Nepomuk

17 P Pashal Baylon

18 T Janez I. - Erik

19 S Peter Celestin - Ivo

20 Č Bernardin Sienski

21 P Evtihij

22 S Rita da Cascia

23 N Vnebohod - Velik križ - Janez Rossi

24 P Marija pomočnica kristjanov

25 T Urban - Beda - Gregor VII.

26 S Filip Neri

27 Č Avguštin Cant. - Julij

28 P Emilij - German

29 S Maksimin

30 N Majenca - Kancij in tov.

31 P Marijino Obiskanje

JUNIJ

- 1 T Justin - Klavdij - Fortunat
- 2 S Marcellin, Peter in Erazem
- 3 Č Karel Lwanga in tov. - Klotilda
- 4 P Kvirin - Frančišek Car. ○
- 5 S Bonifacij - Sancij (Svetko)
- 6 N Presveta Trojica - kvatrnica**
- 7 P Robert
- 8 T Medard - Viljem (Vitko)
- 9 S Efrem - Primož in Felicijan
- 10 Č Bogumil - Jolanda
- 11 P Barnaba sodelavec apostolov
- 12 S Onofrij - Edoardo Poppe ☾
- 13 N Presveto Rešnje telo - Anton Padovanski**
- 14 P Elizej prerok - Parisij
- 15 T Vid - Germana
- 16 S Avrelijan - Lutgarda
- 17 Č Ranierij - Imerij
- 18 P Marina - Presv. Jezusovo Srce
- 19 S Marijino Brezmadežno Srce - Gervazij in Protazij
- 20 N 12. nav. nedelja - Mihelina** ●
- 21 P Alojzij Gonzaga
- 22 T Pavlin iz Nole - Tomaž Moro
- 23 S Jožef Cafasso - Lanfranco
- 24 Č Rojstvo Janeza Krstnika
- 25 P Prosper - Viljem
- 26 S Vigilij - Janez in Pavel ☾
- 27 N 13. nav. nedelja - Ema - Ciril**
- 28 P Irenej - Adelja
- 29 T Peter in Pavel ap.
- 30 S prvi rimski mučenci
-

JULIJ

-
- 1 Č Estera - Teobald
-
- 2 P Oton - Adeodat
-
- 3 S Tomaž ap - Heliodor
-
- 4 N 14. nav. nedelja - Elizabeta Port. - Urh** ○
-
- 5 P Anton Marija Zakarija - Ciril in Metod
-
- 6 T Marija Goretti
-
- 7 S Izajija prerok - Vilibald
-
- 8 Č Hadrijan
-
- 9 P Veronika Giuliani
-
- 10 S Amalija (Ljuba) - Alma - Rufina
-
- 11 N 15. nav. nedelja - Benedikt** ☾
-
- 12 P Mohor in Fortunat
-
- 13 T Henrik - Joel in Ezra
-
- 14 S Kamil de Lellis
-
- 15 Č Bonaventura (Bogdan) - Vladimir
-
- 16 P Karmelska Mati božja
-
- 17 S Aleš - Klavdija
-
- 18 N 16. nav. nedelja - Fridrik - Arnulf** ●
-
- 19 P Aurea (Zlatka) - Arsen
-
- 20 T Marjeta - Elija prerok
-
- 21 S Lovrenc iz Brind. - Danijel prerok
-
- 22 Č Marija Magdalena
-
- 23 P Brigita - Apolinarij
-
- 24 S Kristina
-
- 25 N 7. nav. nedelja - Jakob Starejši ap.** ☾
-
- 26 P Joahim in Ana
-
- 27 T Gorazd in Kliment
-
- 28 S Viktor - Nazarij in Celzij
-
- 29 Č Marta - Olaf
-
- 30 P Peter Krizolog - Angelina
-
- 31 S Ignacij Lojolski - Fabio
-

AVGUST

- 1 N **18. nav. nedelja - Alfonz M. Liguori**
- 2 P Evzebij - Alfreda - Porcijunkula ○
- 3 T Lidija - Peter Eymard
- 4 S Janez M. Vianney - Nikodem
- 5 Č Marija Snežnica (Nives) - Osvald
- 6 P Jezusovo spreminitev na gori Tabor
- 7 S Sikst II. - Kajetan
- 8 N **19. nav. nedelja - Dominik**
- 9 P Romano - Peter Faber - Fermo
- 10 T Lovrenc ☾
- 11 S Klara (Jasna) - Suzana
- 12 Č Evpilij - Inocenc XI.
- 13 P Poncijan in Hipolit
- 14 S Maksimilijan Kolbe - Alfred
- 15 N **Marijino Vnebovzetje - rožinca**
- 16 P Rok - Štefan Ogrski ●
- 17 T Hijacint - Alipij
- 18 S Helena
- 19 Č Janez Eudes - Marijano
- 20 P Bernard - Filibert
- 21 S Pij X.
- 22 N **21. nav. nedelja - Devica Marija Kraljica**
- 23 P Roza iz Lime
- 24 T Jernej ap. (Bartolomej) ☾
- 25 S Ludvik IX. - Jožef Kal. - Patricija
- 26 Č Genezij - Zefirin
- 27 P Monika, mati sv. Avguština
- 28 S Avguštin
- 29 N **22. nav. nedelja - Janez Glavosek - Sabina**
- 30 P Feliks (Srečko)
- 31 T Rajmund (Rajko) - Aristid

SEPTEMBER

1	S	Egidij (Tilh) - Verena	○
2	Č	Elpidij - Licinij	
3	P	Gregor Veliki	
4	S	Rozalija (Žalka) - Ida	
5	N	23. nav. nedelja - Lovrenc Giustiniani	
6	P	Eva - Zaharija prerok	
7	T	Regina	
8	S	Rojstvo Device Marije (Bandimica) - Sergij	
9	Č	Peter Klaver	☾
10	P	Nikolaj tol. - Pulherija	
11	S	Emilijan (Milko) - Prot in Hijacint	
12	N	24. nav. nedelja - Marijino ime	
13	P	Janez Zlatousti	
14	T	Povišanje svetega Križa	
15	S	Žalostna Mati Božja (Dolores)	
16	Č	Ljudmila - Kornelij in Ciprijan	●
17	P	Robert Bellarmino	
18	S	Jožef Kupert - Lambert	
19	N	25. nav. nedelja - kvatrnica - Januarj	
20	P	Korejski mučenci - Suzana	
21	T	Matej (Matevž) ap. in ev.	
22	S	Tomaž Villanovski - Mavricij	☾
23	Č	Lin - Tekla	
24	P	Marija rešiteljica jetnikov - Stefanija	
25	S	Avrelija (Zlatka) - Nikolaj iz Flue	
26	N	26. nav. nedelja - Kozma in Damijan	
27	P	Vincencij Pav.	
28	T	Venčeslav (Vaelav)	
29	S	Mihael, Gabrijel, Rafael nad.	
30	Č	Hieronim	○

OKTOBER

1 P	Terezija Deteta Jezusa	
2 S	Angeli Varuhi - Teofil	
3 N	27. nav. nedelja - Evald	
4 P	Frančišek Asiški	
5 T	Placid - Tullia - Justina	
6 S	Bruno	
7 Č	Rožarska Devica Marija	
8 P	Simeon - Sergej in Bacco	☾
9 S	Dionizij - Janez Leonardi	
10 N	28. nav. nedelja - Frančišek Borgia	
11 P	Placida - Aleksander Savli	
12 T	Maksimilijan - Serafin	
13 S	Edvard - Gerard	
14 Č	Kalist I.	
15 P	Terezija Velika, Avilska	●
16 S	Hedvika	
17 N	29. nav. nedelja - Ignacij Antiohijski	
18 P	Luka evangelist	
19 T	Izak Jogues - Laura	
20 S	Vendelin - Bertila	
21 Č	Uršula - Celina	
22 P	Marija Saloma	☾
23 S	Janez Kapistran	
24 N	30. nav. nedelja - Misijonska	
25 P	Krizant in Darija	
26 T	Evarist - Demetrij	
27 S	Frumencij - Cirijak	
28 Č	Simon in Juda Tadej ap.	
29 P	Narcis - Hermelinda	
30 S	Alfonz Rodriguez - Benvenuta Boiani	○
31 N	31. nav. nedelja - Volfgang	

NOVEMBER

1 P	Vsi sveti	
2 T	Verne duše	
3 S	Just - Martin de Porres - Ubert	
4 Č	Karel Bor. (Drago)	
5 P	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krst.	
6 S	Lenart	
7 N	32. nav. nedelja - Ernest	☾
8 P	Deodat (Bogdan) - Bogomir	
9 T	posvetitev lateranske bazilike - Orest	
10 S	Leon Veliki - Andrej Avel.	
11 Č	Martin I.	
12 P	Jozafat	
13 S	Stanislav Kostka (Slavko)	●
14 N	33. nav. nedelja - Nikola Tavelič	
15 P	Albert Veliki	
16 T	Marjeta Škotska - Jedert	
17 S	Elizabeta Ogrska	
18 Č	posvetitve bazilike Sv. Petra	
19 P	Epimak in Aleksander	
20 S	Edmund - Gelazij	
21 N	Kristus kralj vesoljstva	☾
22 P	Cecilija	
23 T	Klement I. - Kolumban	
24 S	Krizogon - Flora in Marija	
25 Č	Katarina Aleksandrijska	
26 P	Leonard Portomavriški	
27 S	Virgil - Valerijan Oglejski	
28 N	1. adv. nedelja - Gregorij III.	
29 P	Saturnin	○
30 T	Andrej ap. (Štandrež)	

DECEMBER

- 1 S Eligij
- 2 Č Bibijana (Vivijana - Živa) - Kromacij
- 3 P Frančišek Ksaver
- 4 S Barbara
- 5 N **2. adv. nedelja - Saba - Krispina**
- 6 P Miklavž ☾
- 7 T Ambrož
- 8 S **Brezmadežno spočetje D. Marije - adventnica**
- 9 Č Valerija - Sirij
- 10 P Loretska Mati božja
- 11 S Damaz I. - Savinij
- 12 N **3. adv. nedelja - Ivana Frančiška de Chantal**
- 13 P Lucija ●
- 14 T Janez od Križa - Venancij
- 15 S Kristina - Silvija
- 16 Č Adelhajda (Adelija)
- 17 P Lazar iz Betanije
- 18 S Adele
- 19 N **4. adv. nedelja - kvatrnica**
- 20 P Evgenij in Makarij ☾
- 21 T Peter Kanizij
- 22 S Frančiška Ksaverija Cabrini
- 23 Č Viktorija (Vika) - Janez Kancij
- 24 P Adam in Eva
- 25 S **Božič**
- 26 N **Štefan**
- 27 P Janez ap. - Fabiola
- 28 T Nedolžni otroci, mučenci
- 29 S Tomaž Becket - David ○
- 30 Č Ruggero
- 31 P Silvester

Noe

NAŠA ZGODOVINA

Trinbov
Koledar

Noe in Bakhus

BENEČIJA: PRIMER NAČRTNEGA POTUJČEVANJA

PAVEL PETRIČIČ

Težko bi v zgodovini narodnostnih manjšin naleteli na tako natančen javen zapis o načrtnem potujčevanju kot v primeru Slovencev - tedaj so jim navadno rekli Slovani - videmske pokrajine. Gre za svojsko jezikovno skupnost, ki se je pred trinajstimi stoletji stalno naselila po dolinah zahodnih predalpskih obronkov Julijcev in jo je od drugih Slovencev ločila zgolj politična meja. Njenemu ozemlju so takrat rekli Slavia po vzorcu beneškega imena Schiavonia, to se pravi po Schiavih ali Slavih obljudeno ozemlje. Slovenski narodnostni prostor ni poznal tedaj nobenega drugega po Slovencih imenovanega ozemlja.

25

Zapis z napovedjo bodočnosti, ki čaka te Slovence, je članek, ki ga je komaj mesec po plebiscitu priobčil *Il Giornale di Udine* v četrtek, 22. novembra 1866. Italija je semle segla z osvojitvijo Veneta in tako podedovala od Avstrije Slavijo. *Il Giornale di Udine* pa ni bil običajen dnevnik, ki bi se v njem preprosto zrcalila mnenja uredništva, temveč se je štel za *uradni vestnik v pravosodnih in upravnih zadevah v pokrajini Friuli*, pozneje videmski pokrajini. Članek bi sam po sebi ne zaslužil posebne pozornosti, ko bi njegovih napovedi ne potrdil poznejši potek dogodkov. Leta se namreč do pičice ujema s tedanjo oceno tistega, kar se je pi-

scu zdelo koristno, potrebno in pravično ukreniti, da bi Slovence potujčili in jih pregnetli v brezhibne Italijane. Pravzaprav Italianissime, kot so jim premnogokrat dopovedovali.

26 Na miselno jedro članka z naslovom *Gli Slavi in Italia* (Slovani v Italiji) naletimo v sami srčki besedila, brž za splošnim uvodnim modrovanjem o pojmovanju naroda in navedbo vprašanja odnosov z Avstrijo. *Ne bomo pa segli po nikakršnem nasilju, pač pa bomo z nadmočjo italijanske omike, z njenim jezikom in kulturo, Slovane v Italiji poitalijančili, s posebno vnemo bomo stregli izboljšanju njihovih gospodarskih in socialnih razmer, da jih bomo vzgojili, jih pritegnili k italijanski omiki, da bo le-ta na meji zablestela med njimi, ki jih smemo prejkoslej šteti za naše goste. S kmetijstvom, s šolstvom in knjigami, pač s slehernim ustreznim sredstvom moramo tisto prebivalstvo predrugačiti. Premožnejši in bolj izobraženi Slovani naj si ob Italijanah iz sosednjih vasi sami naložijo poslanstvo razcvetanja te omike, kar bo poslej najtrdnejši okop naših meja.*

Kmalu zatem pa še: *Vzemimo, da bi se vsa slovanska mladež v videmski pokrajini nad Čedadom, Fojdo, Ahtnom in Čento ter v Reziji šolala v italijanščini in se vzgajala v italijanski omiki in bi po tistih dolinah prebirali italijanske poljudne knjige; to bi spremembo zanesljivo pospešilo, saj bi z nastopom novega rodu povsod govorili po naše.*

Potujčevalni načrt je zadel v črno in sicer iz več razlogov. Predvsem se je bila Slavija posebej navezala na Beneško republiko, potem ko je ob padcu Oglejskega patriarhata stopila pod njeno oblast. Za časa beneške nadoblasti je Schiavonia uživala poseben položaj, saj ni šlo za golo podložništvo. Dejansko je obdržala in dorekla posebno upravno in sodno avtonomijo in sicer ne le celo vrsto jamstev in pravic, temveč prostorsko razvejano omrežje samoupravnih teles, kot so občine (soseske, srenje), "arenghi" in "banke".

Res je sicer, da niso bili ti organizmi značilni le za Benečijo, in

vendar velja opozoriti na višjo stopnjo samouprave, ki so je bili v Benečiji deležni: beneški senat jim je namreč zaupal sodno oblast tja do najvišje stopnje, saj so smela celo obsojati na smrt.⁽¹⁾

V arhivskih svežnjih je mogoče najti tudi listine, ki so Schiavonio priznale kot ločeno ozemlje, ali dobesedno oddeljeno *ne le od čedajskega ozemlja temveč tudi od ožje furlanske Patrie*,⁽²⁾ ali še drugače: kot *samostojen, od Furlanije ločen narod*.⁽³⁾ Schiavone so izrecno šteli za *zaveznike* beneške države, ker so z dvesto obo-roženimi možmi stražili pet prelazov k nadvojvodskim posestim: Podbonesec (Puffaro), Livek (Luico), Klinac (Clinaz), Breg (Clabuzzaro) in Sv. Miklavž (San Nicolò).⁽⁴⁾ Tedaj so torej Slovenci izvrševali upravno in pravosodno oblast vselej v slovenščini ob pomoči uradnega zapisnikarja.

Na katerem koncu se je torej kraljevina Italija lotila poitalijančevanja Slovencev? Vse nas sili k domnevi o bistveni "nedolžnosti" oblastniškega sloja in birokratskega aparata nove države, ki jo je spočel Risorgimento (preporod). Temu osebju se niti sanjalo ni o kaki večjezični Italiji in je komajda jecljalo o pojmovanju naroda in avtonomije. Sicer pa je natanko zaslutilo možnost bodočega prodiranja proti vzhodu: v avstrijsko Slovenijo, do Gorice, Trsta itd. Tu je še tretja plat: ob prihodu Piemonta je od Benetk že sedemdeset let živel le spomin in je Benečija že desetletja okušala avstrijsko nadoblast, ne da bi nove institucije, z izjemo cerkvenih, stregle narodnostni in jezikovni podobi prebivalstva. Da o šolstvu sploh ne govorimo.⁽⁵⁾

Taktični načrt je bil torej brezhibno zasnovan. Temeljil je na sledečih poglavitnih postavkah: italijanskem šolstvu, pridobitvi premožnega sloja domačinov, napredku. Kratkoročni in srednjeročni uspeh ni sicer vplival pretiranega navdušenja, toda vztrajnost je bila nazadnje le poplačana. Sto let je moralo preteči! Na socialnem

in gospodarskem polju so dosežki ostali prejkoslej sporni, saj si dolga desetletja gospodarstvo ni opomoglo dlje od sprotnega preživljanja. Sicer pa, naj so bili Slovenci še tako revni, hlapci niso nikoli bili. K dosežkom napredka bi lahko prišteli razvoj cestnega omrežja. Toda zanj so občine in družine slano plačale z davčnim privijanjem, dolgovi in obveznim delom.

Premožni sloj, na katerega je računala italijanska oblast, je sicer kolikor toliko zlezel na zeleno vejo, toda vanj so se do neke mere prikradle klice razdora zavoljo "rimskega vprašanja". Domača duhovščina je videla v njem dodaten razlog nezadovoljstva. Posamezni odpadniški glasovi pa so zrahljali tudi vrste laično-preporodovskega tabora. Za najuglednejšega, podkovanega in odmevnega velja glas čedajskega odvetnika slovenskega porekla Carla Podrecca, saj se je z razpravami o samoupravi in o jeziku v knjigah in časopisih proslavil v mednarodni javnosti.⁽⁶⁾

28

Največji uspeh je načrt, ki ga je priobčil *Il Giornale di Udine*, požel leta 1878 z ustanovitvijo učiteljišča (tedaj "ženske normalke"; začetek pouka seže sicer že v leto 1876) v Špetru, vasi s petsto dušami deset kilometrov pred mejo. Zanj se je že iz koristoljubja (šoli je lastne prostore oddajal v najem) poganjal župan vitez Geminiano Cucovaz, značilen zastopnik domačega premožnega stanu. Vlada je predlog podprla.

Vpliv učiteljišča se je pomenljivo razrasel, saj je za pouk v italijanščini usposobil desetine in desetine slovenskih deklet. Z ozirom na dobo je bil razmah šolstva resnično širok. V osmih občinah v Nadiških dolinah, koder bolj strnjeno žive Slovenci, je leta 1898 delovalo 25 osnovnih šol tja do najbolj osamljenih in odročnih zaselkov: v poprečju po ena šola na 600 prebivalcev. Pa ne le to. S pomočjo jezika so učiteljice prekvasile šolo in družbo z domoljubnimi in nacionalističnimi vrednotami, ki so jih same srkale za časa lastnega šolanja. Krog se je po prvi svetovni vojni sklenil leta 1923, ko so smeli učiteljišče po novem obiskovati tudi moški.

Birokracija, trgovska in kulturna razmerja, izmenjave in študij so krčila pot prebijanju v vrste privilegiranega stanu (za takega je pač veljal glede na domače razmere), ki naj bi tvoril vodilno jedro Slavije. Župani, uradniki, občinski tajniki, poštni uslužbenci, trgovci, davčni izterjevalci, vojaški častniki, učitelji itd. so začeli napajati vrste domačega drobnomeščanskega stanu, ki se je po družbeni lestvici povzpel do ugleda in izkazoval zato zvestobo državnemu aparatu. Pri upravnih in političnih vlogah so se zvrščali člani omejenega kroga rodbin.

Če k temu pristavimo še sovražen odnos do Avstrije in v zgodovini zakoreninjeno nagnjenost na zahod, razumemo, odkod narodnostni odliv, ki doživlja danes zadnje valove. Druga za drugo so se zvrščale silnice, ki so se - če naj si izposodimo besedo iz izrazoslovja novega italijanskega političnega stanu - postavljale s posebno "neodoljivo" močjo. Vzemimo na primer fašizem. Na gospodarskem in socialnem polju se je omeljl na dobro znane pokroviteljske in politično prikrojene pobude. Ljudem ni od njih ostalo nič. Toda leta 1932 so dogradili razkošno poslopje za učiteljišče, hkrati pa so začeli slovenščino izganjati iz njenih poslednjih zavetišč: iz bogoslužja in od verouka. Duhovniki so se z Ivanom Trinkom, njihovim duhovnim in moralnim vzornikom na čelu krčevito upirali, toda naleteli so na nepremagljivo oviro v cerkveni hierarhiji. Leta 1929 se je le-ta odločila za sožitje s fašizmom, saj mu je priznavala zaslugo, da je vnesel red v italijansko družbo. Videmski nadškof monsignor Giuseppe Nogara je po posvetu s Svetim Sedežem priporočal pokorščino.

Pronicljivost pisca članka *Gli Slavi in Italia* pač ni mogla seči do napovedi teh dejstev, kot tudi ne do dogajanja med drugo svetovno vojno in po njej, ko so prenekateri vozli preteklosti doživeli nepričakovan razplet.

(1) "li fedeli huomini et abitanti nelle contrade e convalli di Schiavonia di Antro e Merso furono reinvestiti della Giurisdizione Civile, criminale et criminalissima col mero e misto imperio delli predetti luochi chiamati le banche d'Antro e Merso precisamente come nell'investitura 21 Aprile 1627".

Tako dopis doža Manina 9. marca 1796. - C. Podrecca - *Slavia Italiana* - Cividale, 1887.

(2) Dokumenta 12. oktobra 1658 in 11. aprila 1663. - C. Podrecca - op. cit.

(3) Odobril beneški Senat 11. junija 1788. - C. Podrecca - op. cit.

(4) *Fidelissimi Populi d'Antro e Merso situati appo l'Alpi e confinanti con l'Arciducali* - so potrjeni privilegiji glede na - *constantissima fede et aggravati pesantissimi che sostengono di custodir umquam importantissimi passi in tempo di guerra e peste a proprie spese*. - Citirani dokument 11. aprila 1663.

(5) Šolska oblast je večkrat posebej opozarjala, da je treba paziti, da učitelji ne bodo govorili slovensko. Ne glede na to so župani na razpise za učiteljska mesta s peresom dopisovali, da morajo kandidati poznati slovenski jezik (*i concorrenti devono conoscere la lingua slava*).

30 (6) Carlo Podrecca (1839-1916), avtor knjige *La Slavia Italiana* (1884), je v odgovoru na reakcije objavil še knjigo *Polemica* (1885) ter končno še knjigo *Slavia Italiana - Le Vicinie* (1887). *Slavia Italiana* je leta 1975 izšla v ponatisu s spremno zgodovinsko in biografsko študijo pri Študijskem centru Nediža v Špetru.

500-LETNICA PRVIH STIKOV MED ČEDADOM IN IDRIFO

JANEZ KAVČIČ

Začetki Idrije segajo pol tisočletja nazaj v čase Kolumbovega odkritja Amerike. Mesto z mnogimi svojskimi potezami se je razvilo v odmaknjeni kotlini ob zgornji Idrijci, na stičišču predalpskega in kraškega sveta ter na meji med nekdanjima deželama Kranjsko in Primorsko. V slovenskem prostoru velja Idrija za najstarejše rudarsko mesto, po svetu pa jo poznajo predvsem zaradi nekdanj slovečega rudnika živega srebra in tudi po znamenitih klekljanih čipkah.

31

Pisatelj Fran Jaklič je leta 1929 pri goriški Mohorjevi družbi izdal znano romantično povest *Ob srebrnem studencu*, v kateri nastopa kot glavni junak Mohor Alojna - legendarni "škafar", ki naj bi v namakajoči se leseni posodi prvi opazil dragoceno tekočo kovino. Pripoved o "škafarju" se je po ustnem izročilu ohranjala iz roda do roda, bila je mnogokrat zapisana in navaja jo tudi zaslužni baron Janez Vajkard Valvasor (1689) v *Slavi vojvodine Kranjske*, kjer posveča Idriji kar 32 strani zanimivega teksta. Že pred Valvasorjem je zgodbo zabeležil goriški jezuit in zgodovinar Martin Bavčar (1663), ki je v svojem delu *Zgodbe iz Norika in Furlanije* navedel kot letnico domnevnega odkritja leto 1490. Zgodovinarji doslej še niso našli pisnega dokumenta o prvi najdbi

živega srebra, vendar največja poznavalka najstarejšega obdobja idrijske zgodovine dr. Marija Verbič iz številnih posrednih podatkov sklepa, da je letnica 1490 zelo verjetna.

Idrija je tako leta 1990 z mnogimi slovesnimi in odmevnimi prireditvami počastila svoj 500-letni jubilej. Pravzaprav jubilejnega praznika še ni konec, saj se bodo Idrijčani leta 1993 spominjali prvih pisnih poročil o rudniku in naselju, ki so se iz davnega leta 1493 ohranila v Čedadu in Benetkah. Res je sicer, da je Idrija kar štiri stoletja (1509-1918) spadala pod avstrijsko oblast in da je največ arhivskega gradiva na Dunaju in v Gradcu, vendar pa so za prvi dve desetletji idrijske zgodovine nadvse dragoceni zlasti čedajski in beneški viri. Najbolj temeljito jih je doslej pregledala in interpretirala že omenjena dr. Verbičeva, ki je "beneškemu obdobju" (1490-1509) idrijskega rudnika posvetila veliko pozornost predvsem v svoji inavguralni disertaciji *Idrijski rudnik do konca 16. stoletja* (Ljubljana, 1965).

32

Z gotovostjo lahko trdimo, da so najstarejši viri za idrijsko zgodovino shranjeni prav v Čedadu in da morda še niso v celoti raziskani. Strokovnjakom so poznani kot *Definitiones magnificae communitatis civitatis Fori Julii*. To so zapisniki čedajskega občinskega sveta, ki se vrstijo že od prve polovice 14. stoletja dalje in jih poseduje čedajski Nacionalni arheološki muzej (Museo nazionale archeologico di Cividale). Za idrijski rudnik pridejo v poštev predvsem zapisniki sej iz leta 1493, čeprav ni izključeno, da se bo našel še kak dokument iz časa pred ali po letu 1493.

Znano je, da čedajski arhivi niso pomembni samo za preteklost Furlanije, ampak tudi za Tolminsko, ki je bila dolga obdobja v čedajskih rokah. Čedad si je od leta 1379 lastil neposredno oblast nad tolminsko gastaldijo, pod katero je spadalo tudi idrijsko ozemlje. Leta 1420 so Benečani uničili posvetno oblast oglejskega patriarha v Furlaniji in zasedli tudi Tolminsko, vendar si je Čedad še naprej lastil dejansko upravo na tolminskih tleh. Benetke so prepuščale Čedajcem uživati tolminsko posest, samo

da so varovali vzhodno mejo njenega zaledja ("terra ferma"). Tolminski konsorti iz Čedadu so pripadali sedmim fevdalnim rodbinam, med katerimi so bili najpomembnejši Formentiniji in Manzano. Bili so zemljiški gospodje na tolminskem in idrijskem ozemlju in so se v vseh zadevah obračali na Čedad in ne na Benetke. Ker je bil idrijski rudnik na njihovih tleh in sprva vsaj delno tudi v njihovih rokah, so pri čedajskem občinskem svetu iskali zaščito pred Benečani, ki so si lastili položaj rudniškega upravitelja. Svet desetih v Benetkah (Consiglio dei Dieci) je imel namreč vrhovno nadzorstvo nad vsemi rudniki in je zlasti idrijskemu vseskozi namenjal veliko pozornost.

Za Idrijo dragocene dokumente je v Čedadu pred šestdesetimi leti prvi pregledoval monsignor Mihael Arko (1857-1938), ki je bil kar štirideset let idrijski dekan in je v Gorici leta 1931 objavil 250 strani obsegajočo *Zgodovino Idrije*. Knjiga je danes že težko dosegljiva, zato navajamo zanimiv citat iz uvodnega poglavja. Arko pravi: *"Prve zanesljive vesti o rudniku imamo iz leta 1493 in sicer v zapisnikih čedadskega občinskega sveta; hranijo jih v čedadskem arhivu. Tam beremo, da je neki Virgilij Formentini v avgustu 1493 opazil teči živo srebro na bregovih Idrije. V novembru (23.11.1493) pa se je občinskemu svetu predstavil gospod Leonardo da Manzano z redno licenco gastalda "super mineris" (nadzornika rudnikov) in prosil za dovoljenje za izkopavanje dragocene kovine, ker se je bil že domenil s tovariši v Tolminu glede dveh rogov. Občinski odbor je sklenil, da bo sam določil tista dva rova, ne da bi seveda prikrajšal pravice Filipa Formentinija in njegovega brata Friderika. Medtem sta se iz Benetk vrnila vitez Elia de Cusano in Ludovik Tani. Benečani so jima kot komisarja pridružili gastalda rudniškega namestnika. Sredi decembra (13.12.) sta z njim odpotovala doktorja Herman de Claracinis in Jernej de Nordiis, da bi določili kje začeti kopati oziroma graditi hiše, ki bi spadale pod čedadsko občino, in tiste, ki bi bile pod tolminsko družbo. Kakšno važnost je Čedad prisojal najdenemu ležišču živega srebra, razvidimo iz tega, da je tja poslal doktorja Hermana de Claracinisa, ki je bil prvih šest mesecev leta 1493 na*

čelu občinske uprave kot proveditor". Arko še dodaja, da so bili v tistih časih stiki med Furlanijo in osrednjo Slovenijo kar pogosti, saj je iz Čedadada do Škofje Loke peljala važna trgovska cesta preko Kobarida in Tolmina; cesto so zgradili že leta 1377 po dogovoru med patriarhom Marquardom in čedajskim mestom. Nedvomno drži tudi naslednja Arkova ugotovitev: *"Gotovo je, da sta bili leta 1494 v idrijskem kotlu dve rudarski družbi, prva sestavljena iz čedadskih rudarjev, druga iz nemških, kajti tega leta je čedadski občinski odbor pisal Svetu desetih v Benetke, da Virgilija Formentinija v Idriji Nemci nadlegujejo."*

34 Zdi se, da prvi čedajski rudosledci niso imeli posebne sreče in so odkopavali le površinske plasti s samorodnim živim srebrom. Vsekakor niso imeli toliko izkušenj in uspehov kot njihovi neposredni tekmeci iz avstrijskih dežel, ki so prišli v Idrijo že poleti leta 1493 in dobili od Benečanov pravico do kopanja rovov. Po nekaterih podatkih naj bi "nemška" rudarska družba štela celo 200 do 300 prišlekov, kar je najbrž pretirana ocena, vendar je res, da je v Idriji tedaj nastala močna naselbina nemško govorečih rudarjev. Ni znano, koliko naseljencev je premogla čedajska rudarska družba, po vsej verjetnosti precej manj. Ker se je po prihodu "Nemcev" izkazalo, da je rudnik zelo bogat, so Čedajci (konsorti) začeli vabiti svoje meščane, naj se v čim večjem številu naseljujejo v Idrijo. Dr. Verbičeva domneva, da so se temu povabilu verjetno odzvali Čuki iz Čedadada, ki so tedaj že imeli svoje hiše in posesti v Kobaridu, Starem Selu in v Trnovem. Leta 1600 so posedovali tudi v Idriji več koč z vrtovi, ta rodbina pa še danes živi v Idriji.

Razumljivo je, da je bil Čedad vznemirjen ob prihodu konkurentov, ki konec leta 1493 sploh niso dovolili čedajskima odposlancema, da bi si ogledala njihove rove in naselbino. Pojav velikega števila "nemških" rudarjev v Idriji so v Čedadu tolmačili kot poskus cesarja Maksimiljana, da bi si postopno podredil idrijsko dolino.

Zato so konsorti utrjevali tolminski grad in opozarjali, da je vodja

“Nemcev” v Idriji Cozander sposoben vojaški poveljnik.

Ko se je omenjena bojazen pred napadom izkazala za neupravičeno, se je vsa pozornost Čedadcev in tolminskih konsortov obrnila na rudnik. Želeli so, da bi se Benečani odrekli pravici do rudnika in dohodkov. Zatrjevali so, da je Tolminska z Idrijo njihova privatna last, zahtevali koristi od rudnika zase in obljubljali, da bodo dohodke od živega srebra namenjali za utrjevanje obrambnih postojank. Benečani seveda niso popustili, temveč so vedno znova postavljali v Idriji svoje upravitelje, pobirali pristojbine in usmerjali trgovanje z živim srebrom in cinobrom proti Benetkam. Pri tem pa niso bili najbolj uspešni, saj se je veliko blaga tihotapilo na sever proti nemškim deželam.

“Beneško obdobje” idrijske zgodovine je bilo sklenjeno v času habsburško-beneške vojne v letih 1508-1516. Po začetnih uspehih Benečanov se je premoč kmalu obrnila na avstrijsko stran in leta 1509 so čete Maksimiljana I. dokončno zasedle tudi Idrijo. Vladarja je mikal predvsem rudnik, ki se je bil do tedaj že precej razširil, saj je bil razdeljen na 144 lastninskih deležev (kuksov). Presenetljiv je podatek, da je bila polovica deležev še vedno v rokah beneško-čedadjskih družabnikov. Maksimiljan je po zmagi teh 72 kuksov enostavno zaplenil in jih podelil novi rudarski družbi (Ahacijeva družba), ki so jo sestavljali njegovi zavezniki, zlasti najodličnejši kranjski plemiči.

Z letom 1509 so tako vsi Čedadci za vedno izgubili lastninske pravice v idrijskem rudniku. Tolminski konsorti čedadjskega rodu pa so začasno izgubili tudi zemljiško posest na idrijskih tleh. Le-ta jim je bila leta 1521 vrnjena z mirovno pogodbo v Wormsu. Skozi vse 16. stoletje so se nato pojavljali nesporazumi med rudniškimi podjetniki in tolminskimi konsorti, zlasti ozemeljski spori. Leta 1575 je bil rudnik podržavljen, leta 1597 pa je vladar Tolminsko z Idrijo vred proglasil za svojo last in jo izročil v upravo dvorni komori. Deželni knez je ukazal objездiti vso tolminsko posest, da je ugotovil svoje bodoče dohodke. To odgovorno nalogo je opravil

leta 1598 tolminski glavar Gašper Formentini, eden izmed šestih članov čedadjske družbe, ki je bila še do takrat zemljiški gospod na tolminskih in idrijskih tleh. Kmalu zatem je bila Idrija izvzeta iz tolminskega urbarja in izročena upravitelju rudnika. Z dokončno pripojitvijo idrijskega županskega urada rudniški upravi je leta 1607 nastalo idrijsko zemljiško gospostvo pod kontrolo rudniškega upravitelja. Čedadjski Formentiniji, ki so dobrih sto let igrali pomembno vlogo v idrijski zgodovini, so od začetka 17. stoletja dalje sprejemali službena mesta v državni upravi.

36 Na čase okrog leta 1500, ko so bili stiki med Čedadom in Idrijo dokaj živahni, nas spominjajo še nekateri dogodki in zgodovinski spomeniki. Prav leta 1500 so npr. začeli izkopavati znameniti Antonijev rov, ki je ostal prehodan do danes in slovi kot drugi najstarejši ohranjeni vhod v rudnik v Evropi. Leta 1508 so na dan sv. Ahacija (22. junija) ob potoku Nikova v globini 42 metrov odkrili izjemno bogate sklade živosrebrove rude in odtlej vsako leto obhajali god sv. Ahacija kot največji idrijski rudarski praznik. Na mestu srečnega najdišča so nato več desetletij poglobljali Ahacijev jašek ("jašek sreče") kot glavni navpični dostop v rudnik, ki je služil namenu do prve polovice 18. stoletja.

Poudariti je treba, da so imeli Čedadci pred petsto leti vidno vlogo še v bližnji Spodnji Idriji, ki si je kot stara župnija - fara - dolgo ohranjala cerkveno oblast nad mlajšo rudarsko Idrijo. Zgoraj omenjeni Virgilij Formentini, ki je po navedbi Arka leta 1493 videl "teči živo srebro na bregovih Idrijce", je namreč ob koncu 15. stoletja pri Spodnji Idriji (Na Poklonu) zgradil fužino za predelavo železove rude. Žal je podjetje med habsburško-beneško vojno propadlo in furlanski Formentiniji ga pozneje niso več obnavljali. Fužina je nato životarila v povezavi z idrijskim rudnikom do konca 16. stoletja. V Formentinijevem času je obsegala bresciansko peč, veliko kladivo in kovačnico za žeblje in podkve. Fužinarji so odraštovali letne davščine tolminskim konsortom. Rudo so kopali v bližnji dolini Kanomlje in na Veharšah v logaškem gospostvu. Bila je slabe kakovosti, zato je bilo pridobljeno železo krhko in

neprimerno za zahtevnejšo obdelavo. Izvažali so ga v surovem stanju kot grodelj v Benetke in italijanske Marke. Baje so v Benetkah iz idrijskega grodlja izdelovali topovske krogle za vojne ladje. Med delavci se omenjajo zlasti Furlani, ki pa zaradi bližnjega sosedstva z Benečani v rudarski - "nemški" - Idriji niso bili preveč zaželeni.

Zgovorna priča furlanskih vezi je ostala do danes tudi najstarejša idrijska cerkev, ki stoji na mestu, kjer naj bi izviral prvi "srebrni studenec". To je cerkvica sv. Trojice, ki je bila kot kulturno-zgodovinski spomenik prvega razreda zgledno prenovljena pred nekaj leti. Zgodovina stavbe sega nazaj do leta 1500, kar potrjuje kopija njene ustanovne listine, ki je na ogled v prezbiteriju. Listina (latinski tekst) se v slovenskem prevodu glasi:

"Franc Malonus, doktor prava, generalni vikar patriarha Dominika Grimanija - ljubim našim prebivalcem Idrije večni pozdrav v Gospodu. Glede na Vaše prošnje v predloženi zadevi rade volje dovoljujemo, da lahko mašujete kadarkoli in kolikokrat hočete na prenosljivem oltarju v cerkvi ali kapelici, ki je pravkar sezidana in posvečena sv. Duhu, blaženi Devici Mariji in sv. Boštjanu; istotako tudi v cerkvi Device Marije, kakor hitro bo posvečena. Vendar pa je za to potrebno dovoljenje in privoljenje častitega gospoda župnika ali duhovnika, ki je tam dušni pastir, ker s tem dovoljenjem nikakor nočemo prikrajševati njegove pravice (mišljen je bil župnik v Spodnji Idriji, opomba pisca). V potrdilo in dokaz smo dali napisati to pismo in veleli, naj nosi okrogli pečat prevzvišenega gospoda patriarha. - Dano v Vidmu, dne 22. avgusta 1500, v tretjem letu indikcije (petnajstletja)".

37

To je prva cerkvena listina, ki omenja kakšno cerkvico v Idriji. Dragoceni dokument je spravljen v nadškofijskem arhivu v Vidmu (Udine). Omeniti velja, da vezi med patriarhovim sedežem v Vidmu in cerkvico sv. Trojice tudi pozneje niso bile pretrgane. Ko je leta 1606 vizitator čedadjskega kapitlja prišel pogledat cerkev, jo je našel lepo vzdrževano in okrašeno. Kaplan Hanibal Bottoni je sicer leta 1625 pisal patriarhu v Vidmu, da je cerkvica

v zelo slabem stanju, a so jo že čez nekaj let temeljito prenovili. Ob vsem povedanem je potrebno spomniti, da je prav čedajski kapitelj v imenu patriarha skozi dolga obdobja dejansko vodil dušnopastirske posle na idrijskem ozemlju, dokler ni bilo le-to konec 18. stoletja priključeno k ljubljanski škofiji. Idrijski kaplani so bili do sredine 18. stoletja imenovani od čedajskega kapitlja in odvisni od župnika v Spodnji Idriji.

500-letnica z dokumenti izpričanih povezav med Čedadom in Idrijo je častitljiv jubilej in prav je, da se ga spominjamo na obeh straneh današnje meddržavne meje. Pa ne samo zaradi zgodovinskega spomina, ampak predvsem v luči bodočih tesnejših in prijateljskih sosedskih odnosov. Idrijo in Čedad oziroma Slovenijo in Furlanijo bodo kot nekoč tudi v prihodnje povezovale doline Idrijce, Soče in Nadiže. V obojestransko korist bo potrebno storiti čimveč, da se bo po dolinah pretakala izmenjava materialnih in duhovnih dobrin in da se bodo poglobljali pristni medčloveški kontakti.

38

LITERATURA:

- Arko, Mihael: Zgodovina Idrije, Gorica 1931
- Mohorič, Ivan: Rudnik živega srebra v Idriji, Idrija 1960
- Verbič, Marija: Idrijski rudnik do konca 16. stoletja (disertacija), Ljubljana 1965
- Verbič, Marija: Fužina ob Kanomlji v Spodnji Idriji, Idrijski razgledi 1970, št. 1
- Filipič, Janez: Idrija in njeni spomeniki sakralne umetnosti, Idrija 1979
- Medvešček, Stanko: Zgodovina idrijske župnije ter zgodovina in opis idrijskih cerkva, Mohorjev koledar 1990, Celje 1989
- Več avtorjev: Idrijski rudnik skozi stoletja (katalog razstave Zgodovinskega arhiva Ljubljana in Mestnega muzeja Idrija), Idrija-Ljubljana 1990

- Gestrin, Ferdo: Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem, Ljubljana 1991
- Verbič, Marija: Idrija od nastanka naselbine leta 1493 do konca 16. stoletja (tipkopis v Mestnem muzeju Idrija), Ljubljana 1992

Koza

MOJIM DRAGIM BENEČANOM

ZDRAVKO REVEN

Po novi maši sem odšel na nadaljevanje študija v Belgijo in zaradi razmer postal izseljenski duhovnik za naše ljudi v zahodni polovici te dežele. Tam sem prišel tudi med naše Benečane. Iz tega razloga je Primorski biografski leksikon uvrstil tudi moje ime in "curriculum vitae" med druge osebnosti, ki so v zvezi z dogajanjem med najzahodnejšim delom slovenskega življa. Ko sem v letih 1948 - 1960 zbiral in obiskoval slovenske rudarje po zahodnem delu Valonije, sem bil tudi za Benečane "naš gospuod", medtem ko je italijanski dušni pastir kmalu začutil, da so ti ljudje z meje države nekaj posebnega.

41

Kot duhovnik sem kmalu opazil, koliko zdravega, poštenega in dela voljnega je v teh ljudeh. Sredi tujega okolja sem jim skušal prinašati nekaj domačega, da bi jih dvigalo in bodrilo, pa tudi vedrilo po težkem in napornem delu 800 in 1000 metrov pod zemljo v starih rudnikih premoga.

To je bil tudi razlog, da sem začel izdajati zanje poleg "Slovenskega glasu" za naše rojake v Belgiji (razmnoženina, ki je izhajala, preden je prišlo do tiskane povezave med našim ljudmi, "Naše luči") posebni list "Glas beneških Slovenju u Belgji". Ta razmnoženina je izhajala v 420 izvodih vsak drugi mesec od leta 1952 do 1960. Razpošiljal sem jo na 175 naslovov Benečanov oko-

li Liegeja (zunaj mojega delovnega področja), pa tudi na 20 naslovov okoli Bruslja in 12 naslovov v Limburgu okoli Eisdena, ki je bil že pred drugo svetovno vojno pa vse do danes središče naših rojakov iz drugih slovenskih krajev. Po nekaj desetini izvodov je vsake številke odhajalo po pošti tudi na Benečane v Franciji, Švici, Angliji, Nizozemski, Kanadi, Am. Združenih državah, Argentini in Avstraliji, kakor tudi med duhovnike v Benečiji.

Da je bil ta list dobrodošel, mi dokazujejo spomini, kako so ga bili veseli in so se zanj zahvaljevali ob mojih obiskih. Pa tudi šop pisem, ki sem jih kot urednik prejemal in so bila pisana deloma v slovenščini, večinoma v italijanščini. Navajam le nekaj stavkov iz njih kot "ilustracijo".

"Prav lepo vas prosimo, če je mogoče, da nam pošiljate Glas, kjer ga nismo sprejeli že, odkar smo se preselili, to je že sedem mesecev." (Manzini)

"Gospot misionar, bog lonai za boletin, tukaj pošiljam 20 frankou, pa tudi za famiglio Turco."

42 "Prav rada in zvesto prebiram vaš slovenski glas in se vam prau lepo srčno zahvalim in želim, da zmerom dobim, dokler živim, udočiti in prebirati. Ne znamo brati slovensko, ali prav lepo zastopim vse in prebiram tudi drugim." (M. Chiabai)

"Abbiamo piacere di iscriversi al vostro bollettino di Slovenski glas..." (G. Qualizza)

"Già sei mesi che non o ricevuto il giornale Slovenski Glas. Mi piace molto legerla, se mi potete mandarla vi mando 50 franchi..." (F. Cudrig)

"Spreimite nar liepše pozdrave naše ot Beneških Slovenju." (Goriup)

"Vi mando quella piccola oferta..." (Tomasetig Slovenac)

"Piu volte ho visto e anche letto Slovenski Glas, che viene ogni tanto ai miei compagni..." (Sittaro)

"Tanti saluti..." (Quos)

"Prosim, da mi oprostite moje nemarnosti, kateri sem čaku za vam poslat za stroške od boletina..." (Družina Drecogna)

"Tu v bližini je eden naš prijatelj. Kadar mi pročitamo boletin, ga damo niemu čitat, in bi bil zadovolen, di bi prihaju boletin tudi njemu..." (Mateucic)

“Dandovi sapere che desidero di avere un calendario sloveno...”
(Sittaro)

“Vi prego di mandarmi questo slovenski glas, perche io sono dalle parti Benecie.” (Dugaro)

“Prav zvesto prebiram in težko pričakujem udobit ta boletin.”
(Chiabai)

“Slovenski glas je pisan po našem jeziku. Dala ga bom prebirat tudi moim prijateljicam, ker vem, da ga bodo prav vesele in morebit za naprej se bo še kaka od njih abonala.” (Gariup)

“Zakaj zadnji krat niste peršu do nas? Novo leto je pršlo in bomo čakali novi slovenski glas. Tukaj sedam abonentov, ki so ga plačal...” (Simaz)

“Dragi gospot Dugounic. Prvi krat chi pišem po slovensco, chi nie-sem nicdar pisu po našim iziku. Pošiam oferto za oferto za Slovenski glas...” (Medves)

“Invio un dono di 50 fr. per il giornalino Slovenski glas. Il mio nuovo indirizzo e il saluto...” (Zorza)

“U kratkem času vdobite eno moje pismo z nekai denaria za Vaš lepi in dopadlivi časupis (Boletin)...” (Qualizza)

“L'invio del giornale, che mi e molto gradito...” (Podorieszach)

“Ricevendo il Suo Bollettino, che mi piace molto, non posso fare a meno che di incoraggiarla a proseguire la Sua opera...”

“Se non li diamo troppo disturbro, ci farrà il piacere di mandarlo ogni mese...” (Dugaro)

“Ho cambiato l'indirizzo e dunque mi manderete il giornale su questo. Scusate se vi scrivo per italiano perche in Slavo non sono capace, per leggerlo leggo come italiano, ma non per scrivere. Cordiali saluti...” (Qualla)

“Vi saluto a nome di pochi compagni slovenski, che ci troviamo qui...” (Blasutig)

“Nisam vaien pisat po sloveinsko, a lepue pozdravim...”

“Prosim vas, pošlite mi tisti lepi Trinkov kolendar, ki Stric Jakop takuo lepue govori od nega. Naznanite mi, koliko stane, ki potem vam pošlijem za koledar in za Boletin.” (Qualizza)

“Mia mamma rimase sodisfatta nel rileggere la lingua slovena. Saremmo contente di ricevere regolarmente questo Bollettino, il quale ci fa molto piacere. Qui includo fr. 20 per il bollettino...”

(Dorgnach)

“Prau lepuo vas zahvalmo usi iz naše družine za boletin in tudi vam želimo puno dobrih gnad za božične praznike...” (Velicaz)

“Ringrazio di tutto cuore di avere cosi gentilmente a me pensato, ad inviarmi il Vostro cosi interessante messagero...” (Cernetig)

“C’est a nom de mon mari, que je Vous envoie cette lettre. Cela lui fait plaisir. Il est de la frontiere yougoslave. Continuez de lui envoyer. Merci...” (Stulin)

“Ho piacere avere il giornale Slovenski glas. Vi mando 20 fr.” (Cedarmaz)

“Se lepo priporočam za naš Slovenski glas. Sedaj stanujem tukaj na novi številki...” (Manzini)

“Ringraziamo il molto reverendo Reven del periodico che con infinito piacere riceviamo...” (Podorieszach)

“Lepuo zahvalim. Dobro srečo! Continuate sulla buona strada. Sempre sarò suo fedele. Zbuogam! Zdravo!...” (Scaunich)

Zaradi Slovenskega glasa sem začel iskati zvez tudi z duhovniki v Benečiji. Tem je bilo težko, ko je toliko mladih začelo odhajati v Belgijo delat pod zemljo, bili so v skrbeh zanje in so - kakor so mogli - skušali vzdrževati zvezo s svojimi farani.

Za primer naj navajam duhovnika iz Črnega Vrha (Montefosca) Evgenija Osgnacha. Svojim “ovčicam” po svetu je od časa do časa sporočal, kaj se je zgodilo v domači fari, obenem pa zahvaljeval za pisma in pozdrave, ki jih je dobival. Zahvaljeval se je za darove za domačo cerkev in njene potrebe. Navajal je imena in kraje, od koder je dobival “pošto”. Pri nekaterih pa je seveda moral dodati: “*Poi sono altre persone, che non riesco ad individuare, perchè firmate coi soli nomi. Anche a questi vada il mio grazie sentito; procuriamo di restare sempre buoni amici per essere tali anche un altro giorno quando Dio piaccera di chiamarci a Se.*” V tistih letih pred 1960 mi je poslal vrsto naslovov svojih faranov po Franciji, Švici in drugod. Iz Francije je bilo 21 naslovov. Vrstijo se imena Cencig, Cernet, Skaunik, Specogna, Battistig, Laurencig, Macorig in drugi.

Kot sem že povedal v članku za Trinkov koledar, sem tako prišel v zvezo tudi s “pre Antonom Cuffolom”. Njemu sem za sodelovanje še posebej hvaležen. O njegovi spodbudi za delo med Benečani sem nekaj podrobnosti že napisal v več člankih prejšnjih letnikov

Trinkovega koledarja. (Domači glas v Belgiji, Spodbuda Strica Jakopa, Pre Anton iz Laz o božičnih praznikih, Pre Anton o rojstvu Trinkovega koledarja), pa tudi v Koledarju Celjske Mohorjeve družbe (Orožnik in kozel). V duhovniškem glasilu "Omnes unum", ki ga je tudi Cuffolo rad prebiral, pa sem mu iz Belgije napisal nekrolog "Gospodu Antonu Cuffolu v spomin". Zame je njegov lik slovenskega duhovnika ostal vse življenje v lepem spominu in spodbudo. Bil je z vsem srcem vzoren katoliški duhovnik in vzoren slovenski dušni pastir. Obiskal sem ga dvakrat in prenočil pri njem (leta 1951 in 1958).

Veliko si je prizadeval, da bi po vojni kar največ mladih fantov poslali iz Nediške doline v semenišče. Preko dr. Janeza Arneža in slovenske ustanove Slovenian Studies Circle je v Washingtonu uspelo nabiranje nekoliko višjih mašnih darov za maše, ki so jih beneški duhovniki opravili, z viškom pa plačevali oskrbnino za študij njihovih bogoslovcev v videmskem semenišču. Mašne "intencije" so bile posredovane po rimskem jezuitu Jakobu Žibertu, ki je bil Benečanom vedno naklonjen. Ameriški begunski duhovnik dr. Milan Kopushar je poslal še poseben dar za beneške bogoslovce. Ob tem so se tudi bogoslovci sami zahvalili. Na zahvalo Rina Marchiga je Cuffolo pripisal svoje značilno pismo, ki ga more "dešifrirati" samo tisti, ki pozna okoliščine. Končuje ga: "*Tu vlada mrtvilo tudi pod novim pastirjem* (tj. nadškofom) *in hudič rovati bolj previdno in pokrito. Načrt pa je vedno isti* (tj. vse italijanizirati). *K sreči je vsaj lepo vreme, brez rimskih nadlog. Lepo pozdravljeni z željo, naj Vas Bog podpira s krepkim zdravljem. Starina Strica Jakopa.*"

45

K podatkom o prvem letniku Trinkovega koledarja v lanskem koledarju 1992 (članek Jožka Kraglja) - kot sem že napisal pred leti - pripominjam, da je Cuffolo kar na svojo roko brez predhodnega vprašanja ali obvestila napisal, da sem izdajatelj koledarja jaz. Zaradi razmer se je pač skrnil za mojim imenom. Moj je le članek, ki sem ga tedaj napisal.

Omenjam, da je Trinkov koledar prišel tudi v Kongresno knjižnico Ameriških združenih držav. Ta je v pismu 26.11.1957 želela prejemati tudi vse nadaljne letnike.

Рав

SPOMINI

FRANC RUPNIK

Ko človek začne pisati spomine, daje znake staranja. Tako pravijo in bo tudi držalo. Pa sem si vseeno dovolil napisati nekaj vrstic spominov izpred 50 in več let zato, ker me je za to zaprosilo uredništvo Trinkovega koledarja. 47

Da se ne bi kdo čudil in zgražal, kako sem sploh zašel v ta Koledar, naj pojasnim najprej, da sem rojen v Črnem vrhu, pa ne v tistem "temnem-fosca" v Benečiji, temveč v onem nad Idrijo, znano po živem srebru.

Kot podložnik goriške nadškofije sem seveda svoje "višje" šole začel v Sedejevem Malem Semenišču v Gorici, tam nameraval končati gimnazijo in nadaljevati bogoslovne študije v centralnem semenišču v Gorici.

Božja pota pa so bila drugačna. V prvi gimnaziji nas je bilo skupaj s tržaškimi 52. Po dveh letih so te umaknili v Koper. Jeseni 1940. leta pa so preselili vse (okrog 100 fantov) od prve do pete gimnazije v Videm. Nižje štiri v Castellerio, peti razred v veliko semenišče v Vidmu. Goriško Malo Semenišče pa so med vojno odstopili vojaški upravi za vojaško bolnico.

Da bi mogli malo doumeti, kaj je za nas Goričane to pomenilo, moram najprej opisati na kratko naše goriško šolanje pred drugo vojno.

Gorica! To je bilo za nas Primorce napol slovensko, čisto domače prijazno mestoce. Najbolj oddaljeni od nje smo imeli do tja komaj kakih 50 km. Domači so nas z lahkoto večkrat obiskovali in nam prinašali kakšen priboljšek k bolj "čisti" italijanski hrani. Ravnatelj, znani Mons. Igino Valdemarin, Furlan po rodu, a bolj Avstrijec po duhu, je veljal za solidnega vzgojitelja, ki smo se ga nekoliko bali in ga tudi spoštovali. Škoda, da ni bil tudi podravnatelj tak. Bil je to Vipavec Vladimir Makovec, prekrščen v Macchija, ki mu je g. nadškof Margotti tako zaupal, da si je želel še samo nekaj takih Macchijev in ... prenovil bi celo škofijo. Tako je rekel. Še pred smrtjo pa ga je bridko razočaral. V zrelejših letih je menda postal celo pomemben znanstvenik, toda pohujšal je vso škofijo z izstopom iz duhovniških vrst. Takrat pa nas je nadzoroval podnevi in ponoči, prav kakor najbolje zdresiran pes. "Bral nam je levite" z ocenjevanjem vedenja vsakih nekaj tednov z ocenami 10., 10-, 9 1/2, 9., 9-. Kdor je prišel do te točke, je bil že "in eo ut", da spakira in gre domov. Za opomin pa nas je pošiljal celo k nadškofu Margottiju. Ta pa je Macchijevo strogost nekoliko popravljal tako, da nam je sam serviral kavo in očetovsko naročal: "figliolo cerca di essere un po' più buono..."

Med profesorji smo imeli nekaj uvoženih iz juga, kakšnega laika in nekaj duhovnikov, Rossija, De Agostinija (kanonika), Fioretta (ki je zmeraj dišal po vijolicah). Za grščino pa odličnega pedagoga Jožka Bratuša, (ki nam je utepal v glavo kakšne grške naglase včasih tudi s kakšno bunko v hrbet), za matematiko župnika in potem korarja dr. Franca Močnika, znanega dobrotnika, ki nas ni prestrogo mučil z neizprosnimi številkami: slovenščino nas je učil vedno sprehajajoči se prof. Anton Kacin, ki je bil pravi mojster v metanju zvezkov od katedra do klopi. Za spirituala smo imeli lazarista Padre Scotta (če se ne motim) z značilnim kolarjem in pobožnostjo, ki je vendarle bila zdrava. Ob semeniški Lurški kapeli smo se vneli v ljubezni do Brezmadežne Matere Marije. Ob praznikih smo z veseljem zahajali k pontifikalom v stolno cerkev sv. Hilarija, kjer smo uživali in doživljali bogoslužje po otroško lepo. Dvigalo nas je lepo petje solistov bogoslovcev (prof. Bratuša in pok. Lada Piščanca), lepe orgelske skladbe, ki jih je iz-

vajal prof. skladatelj Toniutti (s tisto polizano frizuro, ki je bila pravzaprav lasulja); malce na smeh nam je šel tisti zelo redko valujoči basist, ki ga je vsako toliko časa tudi skrnil (med pavzami). Imeli pa smo precej paše za naše radovedne oči tudi spredaj. Tisto skrivnostno obuvanje nadškofa z ne vem koliko svilenimi nogavicami in visokimi copatami obšitimi z zlatom, tisto prišepetavanje antifon kanonikom, ki niso imeli preveč posluha, razen odličnega msgr. Mirka Brumata in še kakšnega, morda Ignacija Valentinčiča iz Kanala...

Čudili smo se, zakaj častitljivi kanoniki tolikokrat kihajo in si brišejo nosove z velikimi robci, pa smo le opazili, kako spretno so si nosili "nekaj" k nosu izpod belih hermelinov... Kmečke fante pa nas je spravljal v dobro voljo že sam začetek pontifikala, ko je nadškof slovesno prihajal po sredi cerkve v spremstvu kanonikov, zadaj pa mu je tajnik ali tudi pripravni sošolec Marijan Kožlin nosil vlečko, kar nas je spominjalo na vodenje konja z vajeti...

Lepi so bili kratki in še lepši daljši sprehodi po Gorici in čudoviti okolici, na Kostanjevico, na Sv. Marka, v Rožno dolino, v Brda, na Sveto goro. Ni nas motilo zafrkljivo krakranje, niti praznoverno pozivanje: "tocca ferro" niti tolmačenje napisa na naših "železniških" kapah - S.A. - kot: "siamo asini" ali "società anonima". Vse nas je zabavalo. Živelimo brezskrbno mlada leta. Edino, kar nas je zelo motilo, je bilo neprestano vežbanje aviatičarjev. Eden se je zaril v zemljo prav pod semeniščem! Slutili smo, da se vojna približuje tudi nam. Marca meseca 1939 so zvonovi po vsej škofiji naznanjali veselo vest, da imamo novega papeža Pija XII. Imeli smo velike proslave in boljše kosilo.

Čez dobro leto, v začetku junija, so se zvonovi spet oglasili, zato ker je Duceju vendarle uspelo pridružiti se zmagovitemu Hitlerju z napovedjo vojne, da bi bila tudi Italija deležna kosa "torte", - Evrope ob zmagi, ki je bila gotova! Oba sta jo dobila... ampak po grbi!

Prve sadove te odločitve smo občutili že jeseni istega leta tudi semeniščniki goriške nadškofije. Morali smo nadaljevati študij daleč, v Vidmu, kot je povedano že uvodoma. Edina sreča je bila, da smo bili oproščeni vojaščine po Konkordatu iz leta 1929.

Sprememba pa je bila v začetku strašna. Že razdalja sama (40 km več!) je pomenilo biti še enkrat toliko bolj daleč od doma. Pa tudi sama dolgočasna furlanska ravnina brez konca in kraja, sama koruzna polja, vmes pa murve, nikjer več nobenega hriba (najvišji so ostali za nami pri Krminu), kjer bi se oko odpočilo... Vse je bilo prav mučno, za nas mlade hribovske fante.

Potem pa privajanje na ogromno, veliko semenišče v Vidmu, ki je bilo v tako revnem stanju, da so se tla tresla pod nogami, če si le malo bolj naglo ali močno stopil v gornjem nadstropju. Tiste ogromne spalnice, postelje z zavesami, železni umivalniki in posoda za vodo, vrh katere se je v zimskih mesecih naredila tudi ledena skorja! Pri obrokih hrane je vedno "pela" polenta, že pri zajtrku s pol žemljice kruha. A hvala Bogu, da je bila vsaj polenta, čeprav suha, brez sira.

50 Kmalu smo spoznali ravnatelja g. Luigija Venturinija, svetega, asketskega moža, ki je imel samo to naravno napako, da je gledal križem in zato nisi nikdar vedel, ali gleda tebe ali koga drugega. Spoznali smo podravnatelja Comanda, bolj Zahejeve postave, podaljšane nekoliko z biretom (quadratom), ki ga je vedno nosil na glavi, ki je pa kmalu pokazal, da je "nomen omen". Čim nas je zalotil v skupini, da smo govorili slovensko, je že takoj glasno ponavljal: "Qui si parla solo in italiano!". Tudi če se je pritaknil le en Furlan, že smo morali vsi govoriti po italijansko. Dvajset goriških študentov so pomešali med Furlane in nas razdelili v dve skupini enega petega razreda, ker nas je bilo skupaj 43 ali 44, kot je razvidno iz priložene slike.

Spoznavali smo se s precej drugačnimi sošolci Furlani, kot so bili naši goriški Furlani, ki so bili v manjšini. V začetku smo imeli občutek, da smo jim bili odveč in napoti. Večkrat je iz ust tega ali onega novega sošolca priletel kakšen zaničljiv: "scaf, selas", posebno, ker nas niso mogli nič razumeti. Temu je večkrat naredila konec, bolj kot pritožba ali prošnja, kakšna poštena brca. Počasi pa smo goriški le pridobili več miru, ko so začeli spoznavati, da prav nič ne zaostajamo v znanju, marveč da jih marsikdo naših celo prekaša. Posebno spoštovanje si je pri sošolcih in profesorjih pridobil naš odlični sošolec Alojz Rebula, posebno ko je papežu v

čast zložil dolgo latinsko pesem v pravih heksametrih. (Zdaj si je nabral že toliko slave, da ni treba o njem posebej pisati).

Med sošolci iz Furlanije so bili najagilnejši: Pietro Not iz Resiutte (zdaj cav.comm. v Tolmeču), Alcide Venuti (+ v Manzinellu), Luigi Turco (ex kurat v bolnici), basist don Elia (zdaj v šoli obrtnikov v Čedadu), Mario Tavano (zdaj župnik blizu S. Daniele), "francoz" Marcello Bellina (original, ki je delal nekaj sivih las tudi nadškofu Battistiju s svojimi spisi). Med vsemi pa je bil najbolj urejen Domenico Pecile, ki so mu že takrat sošolci prerokovali, da bo postal škof. In to je tudi zares postal - (škof v Latini).

Zanimivo je tudi, da nas je iz tega razreda prišlo do oltarja komaj dobra polovica, drugi pa so se skoraj vsi uveljavili v političnem,

51

Fotografija celega razreda 5. gimnazije v videmskem semenišču z dne 4.6.1941.

Na njej manjkata Kožlin in Šavle pa morda še kdo. (Šatej Stanko?). Če hoče kdo spoznati posamezne osebe, naj sledi temu-le redu:

V prvi vrsti od leve proti desni: Noacco, Masutto, Podberšič, Treu, Micossi, Comelli, Ribis, prof. Ivo Sant, Not Pietro, Piccoli, Demartini, Michelutti, Canciani, Kranjc, Rupnik.

V drugi vrsti od leve proti desni: Legiša, Elia, Benedetti, PECILE (škof), Meroi, Coret Adelchi, Bellina (Marcello), Venuti, Tonutti, Minin, Gobbo, Tavano, Princič, Fasso.

V tretji vrsti na vrhu od leve proti desni: Gardini, Debeljak, Cargnel, Pizzamiglio, Cetin, Kulot, Turco, Comand, Don Enrico, ALOJZ REBULA, Lorenzon, Anteres in Ušaj Tone.

kulturnem, trgovskem, zdravstvenem poklicu. Tako je bil precej let poslanec za Furlanijo Luigi Masutto, podobno Benito Gobbo, zdaj pri nas Bruno Podberšič iz Brd, politik Micossi iz Arte, Pietro Not, župan v Tolmeču, Danilo Kranjc, profesor v Ameriki, Drago Legiša pri Rai Trst (prej župan in politik), profesor Debeljak v Ljubljani, Lorenzon iz Vidma, misijonar v Argentini, Vittorino Canciani je v Vatikanu (prej ustanovitelj Villaggio del sole v Vidmu), Mario Kulot iz Vrtojbe, bivši glavni apotekar v Novi Gorici, in še drugi.

Če se morda danes vprašujemo, kako to, da je bil tak osip od tega petega razreda dalje, bi najbrž ne mogli metati krivde na slabo duhovno vodstvo. Saj smo imeli svetniškega Peresuttija, ki je sicer premišljeval vedno po nekem dolgočasnem ustaljenem redu in mižè, (tako da smo ga tudi poslušalci nehote marsikdaj posnemali, le v drugačnem zamaknjenju), a nas je tudi priganjal k spovedi večkrat na teden, če je zapazil kakšno "amicizia particolare".

52 Za veliki osip ne moremo kriviti profesorjev, saj so bili prav dobri: Ivo Sant, ki je končal profesuro žal že v našem 5. razredu, imeli smo odličnega in simpatičnega z bradavičko na nosu prof. Cicuttinija, ki je potem postal škof (in žal tudi pre zgodaj odšel k Bogu kot žrtev prometne nesreče z njegovim slovenskim šoferjem). V lepem spominu je ostal beneški duhovnik prof. Miha Dorbolò, bivši artilerist, ki je med prvo vojno streljal na sv. Višarje, potem pa hodil za pokoro gor spovedovat v poletnih mesecih. Večkrat smo se prijetno zabavali ob Dantejevi (in njegovi) Božanski Komediji. Zelo nam je priljubil zgodovino prof. Fabbro s svojimi duhovitimi pripombami ("Cola da Rienzo era grasso, ardeva bene e non ne rimase una cicca" in podobno). Nikdar v življenju nisem toliko prepeval kot tista leta, seveda "con voce bianca", pod taktirko (ki je večkrat kam sfrčala) prof. skladatelja Russela in z organistom-učencem Tavagnaccom, ki je bil skoraj nad učiteljem.

Veliko dobre volje nam je kljub predavanju geometrije in grščine vlival prof. Giovanni Zanier s svojo eleganco, z zibajočo se postavo in s svojo sladkobo, posebno ko je govoril o grški pesnici Saffo. Največji reveži pa smo bili goriški študenti v tistih letih v

Vidmu glede pouka slovenščine, glavnega, materinega jezika. Nekaj časa je sicer hodil iz Gorice znani "nadebudni" Macchi, a je kmalu odšel med izseljence in potem še naprej iz kleriških vrst. Potem je k nam včasih za poduk in za spoved prihajal častitljivi kapucin Odilo. A to so bili le izjemni trenutki. Potem se je nekaj časa z nami trudil znameniti dr. msgr. Ivan Trinko, veliki Benečan, a kaj ko mu leta niso več dopuščala, da bi nam mogel dati vsaj nekaj tistega, kar nam je v Gorici dajal štiri leta prof. Anton Kacin. Slovenci smo bili zares pripuščeni sami sebi in svoji iznajdljivosti. Nabavljali smo si slovenske knjige in jih skrivaj brali. A za prof. Ivana Trinka je bil Pregljev Plebanus Joannes takò pohujšljiva knjiga, da jo je nekemu zaplenil.

Sošolec Branko Šavle iz Čepovana si je priskrbel "Indijanarice" Karla Maya, posebno Vinnetuja. To branje ga je tako prevzelo, da si je kupil strašilko (pištolo) in večkrat komu od zadaj počil na ušesa. Ko pa mu je postalo preveč dolgčas, je pustil vse skupaj, se odpeljal v Gorico, nekje zamenjal talar z jopičem, podaril pištolo fantu, ki ga je odpeljal čez Otalež in mejo v Jugoslavijo in mi pisal iz Ljubljane kartico s sporočilom: "Srečno prispel, jutri odjadram v Banjaluko (k stricu)". Čez nekaj mesecev so ga ob zasedbi Jugoslavije tam našli Italijani, ga zaprli, ga spustili; potem je študiral v Gorici na gimnaziji, šel v partizane, imel nekaj služb v Gorici; zdaj se je morda umiril?!

Morda torej ni zgrešeno, če rečemo, da je bil glavni vzrok za tolik osip v našem razredu prav zbežnost, ki jo je povzročala vojna. Za Veliko noč 1941 sem preživel počitnice doma v Zadlogu tako, da sem moral na vso silo pomagati izseliti domačo hišo in priganjati domačo živino na begunski poti proti Vipavski dolini. Kmalu so tudi v posebni trakt semenišča v Vidmu naselili prve vojne ujetnike, oficirje iz razpadle Jugoslavije. Kljub strogi prepovedi smo si le izmenjali kakšno besedo in sporočilo.

Kljub temu, da v semenišču navadno študenti višjih letnikov niso govorili ali se zanimali za nižje, so se nam Slovencem v Vidmu vedno bolj radi približevali bogoslovci iz Benečije, med temi: g. Tomasino (zdaj zlatomašnik), g. Černetič iz Prosnida (ki je potem šel v partizane), g. Jakulin (ki je sedaj glavni in edini vir za po-

znanje zgodovine Benečije pri nadškofu Battistiju).

Prav posebno prijateljstvo pa se je spletlo med Severinom Bergnachom in manjšo skupino Goričanov.

Bil je doma iz Dreke, v semenišču bolj zaradi bogate tete, ki mu je obljubljala avto, če bi postal duhovnik, kot iz pravega veselja do tega. Še pravočasno se je tej tetini želji odpovedal, odšel v rudnik v Belgijo, tam po nesreči postal hotelir-milionar, a kmalu vse pognal, se vrnil, diplomiral v Trstu iz našega pesnika Simona Gregorčiča, učil na gimnaziji v Čedadu, tam marsikomu naredil diplomsko nalogo za nekaj kozarcev vina. Škoda, da mu je to postalo usodno in ga pobralo pred kakimi 10 leti.

Vsi ti bratje Benečani so se z nami Slovenci zelo radi družili, z nami tudi govorili, toda vedno z nekim občutkom sramu, češ, da ne znajo slovenščine. Naj smo jim še toliko dopovedovali, da jih razumemo popolnoma, jih nikakor nismo mogli prepričati. In še danes je, žal, tako!

54

Vojne grozote so se začele stopnjevati. Za sv. Jožefa 1943 so mi sporočili od doma, da so Italijani aretirali starše, očeta in mater, brate in sestre spodili iz hiše, jo zaklenili, pobrali vso živino (nad 10 glav). Kaj narediti? Nič. Potrpeti in čakati ter študirati naprej! Konec maja 1943. se je sušljalo, da so slovenski partizani že v Slovenski Benečiji, znani pod imenom "ribelli", katerih se je vse balo. Šele kasneje sem zvedel, da je bila med njimi tudi sestrična Pavla in da je padla z drugimi 13 v Zamirju. O njej piše Cuffolo v Dnevniku in msgr. Angelo Cracina v Šentlenartski Kroniki. Mali škof Nogara je opozarjal vernike na veliko nevarnost, ki je pretila iz Rusije in je že navzoča v Benečiji!

Ob poletnih počitnicah sem šel prosit g. nadškofa Margottija, da bi posredoval pri oblasti, da bi izpustila očeta in mater iz internacije. Poromal sem na sv. Goro in naslednjega dne, 26. julija, gor dobil prvo upanje v rešitev: "Piccolo" je v velikih črkah prinašal naslov: "Padec Mussolinija".

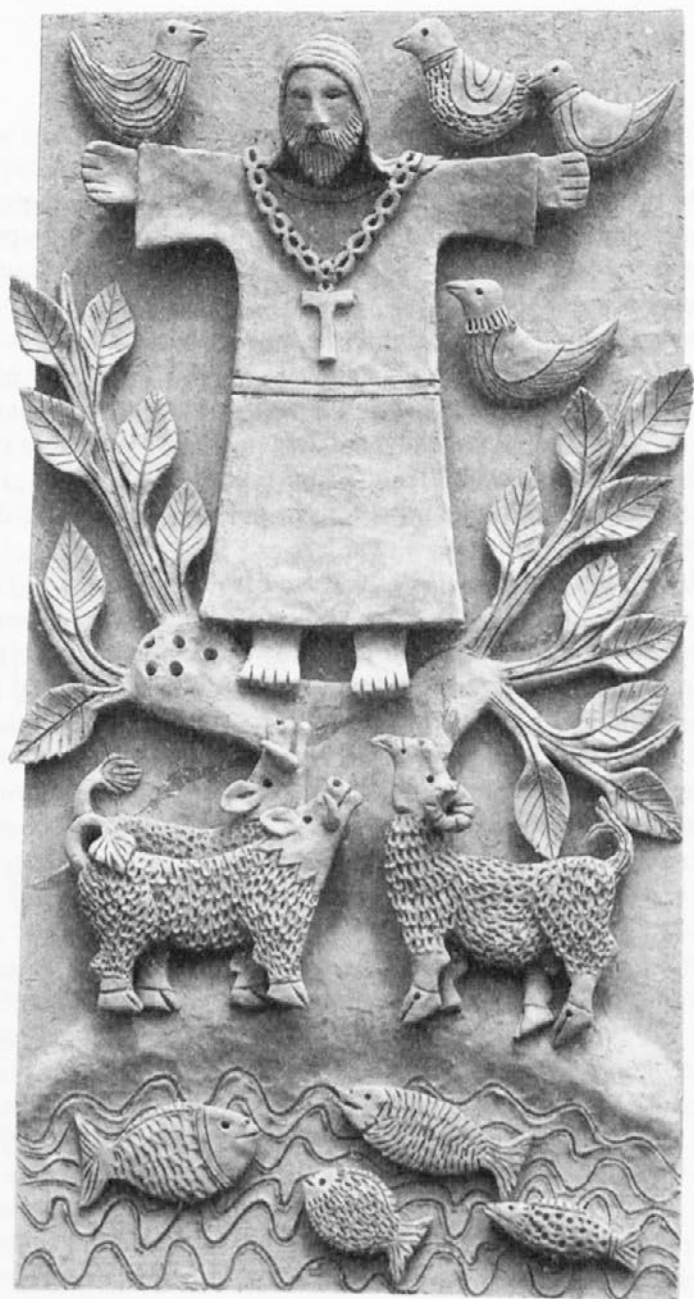
Rešitev je bila delna: mati je z drugimi ženskami ušla iz taborišča v Fraschette v Alatriju pod Rimom, očeta pa so Nemci zajeli z drugimi v Cairo Montenotte pri Savoni, ga odpeljali v Mathausen in je tam ostal z drugimi, - nad 122.000 žrtvami Hitlerjevega

Rajha - že 6.1.1944.

V avgustu istega leta, prav za god, pa so Nemci v Godoviču ustrelili še od domobrancev ujetega brata Avgušтина in ga zagreblili v obcestni jarek tako površno, da ga je mati kmalu našla, ga prepoznala po obleki in zobeh in ga krščansko pogrebla na domačem pokopališču.

Po padcu Italije 1943 o Malem Šmarnu se naš letnik (7) ni več vrnil v Videm, temveč je spet nadaljeval šolanje v goriškem centralnem semenišču do mature in še do tretjega letnika bogoslovja, to je do leta 1947, do določitve nove državne meje med Italijo in novo državo Jugoslavijo, v kateri smo morali še skozi drugi prečiščevalni ogenj za ohranitev vere in poklica, kot prihaja danes zmeraj bolj na dan.

Ob koncu teh spominov bi prosil vse drage sošolce, ki se jih nisem več spomnil ali sem se jih spomnil ne preveč pohvalno, naj mi oprostijo. Končno pa smo le lahko vsi, ki smo tista medvojna leta preživeli in študirali v Vidmu (in niso mogla biti normalna, še manj idealna) za vse skupaj Bogu in našim predstojnikom hvaležni, da so nam tako pomagali k večji širini duha in razumevanju skupnih in medsebojnih problemov na Furlanskem in v Sloveniji, ki jih skušamo še danes reševati z vedno večjim medsebojnim spoznavanjem in spoštovanjem.

Sv. Frančišek

NAŠ SVET

*Trinbov
Koledar*

Sv. Hieronim

LJUDSKA PESEM V BENEŠKI SLOVENIJI

ANTONIO QUALIZZA

Zgled znanih učenjakov in želja, da bi pomagal pri ponovnem odkrivanju katere od dragotin, ki so še skrite v našem ljudskem izročilu, sta me spravila k temu, da sem začel po vaseh z magnetofonom snemati vse tisto, kar se mi je zdelo zanimivo.

59

To delam že od leta 1985, nekatere stvari pa sem posnel že prej, v letih 1966-67 in dalje. Zapiski, ki sledijo, so le splošen prikaz tega dela.

Ko govorimo o beneški ljudski glasbi, imamo vedno v mislih tisto glasbo, ki je zrasla iz kmečke in gorske kulture: to glasbo so zlagali in razširjali naši ljudje, torej mali ali večji kmetje, ki so živeli od lastnega dela in pridelka.

Kmečki napevi so mnogo bolj zanimivi kot mestni ljudski napevi in njihova značilna struktura je vedno ista: to so pesmi ali instrumentalne skladbe, ki priključijo delo, tradicije, življenje, vero ljudi in pokrajino naših dolin.

Na tem mestu bom govoril le o ljudskih pesmih in ne posebej o glasbi. Raziskovanje in zapisovanje ljudskih pesmi se pri posameznih narodih začne, ko se prebudi narodna misel in zavest. Z odkrivanjem kulturne moči ljudske poezije in melodij so se narodi izvlekli iz ponižnosti, še posebno zato, ker je takrat vsak narod mislil, da je tako odkrito bogastvo samo njegova last. Šele

poznejša raziskovanja so pokazala, da se podobne melodije in podobna besedila najdejo v različnih deželah. Danes vemo, da se ljudski napevi in tudi poezija prosto pretaka brez ozira na kakršnekoli meje.

Spomnimo se na primer naše božične himne *Te dan je vsega vsejã*, ki je gotovo najstarejša in najgloblja med našimi božičnimi pesmimi. Že veliki skladatelj J. S. Bach je harmoniziral za zbor in priredil za preludijsko igranje na orglah približno tako melodijo s podobnim besedilom (*Der Tag, der ist so freundenreich*, prim. "56 kurzere Choralvorspiele", št. 11). Pesem je zapisana tudi v slovenskih protestantskih knjigah. Tudi "naša" ženitna *Oj, božime* se poje tudi pri sosednjih Furlanih kot uspavanka *Sdrindulaile*, melodija furlanske pesmi *Sul piunt di Braulins* pa prihaja od znane nemškega tanga, ki so ga s seboj prinesli izseljenci.

60 Zadnja leta so v Benečiji oziroma v tistih krajih Italije, kjer se govori slovensko, bile sestavljene različne zbirke ljudskega izročila. Naj bralce spomnim samo na nekatere: leta 1921 je v Ljubljani izšla zbirka Riharda Orla *Slovenske narodne pesmi iz Benečije*, Pavle Merku pa je leta 1976 v Trstu izdal knjigo *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji*. Od leta 1985 tudi petnajstdnevnik *DOM* objavlja rubriko *Naše stare piesmi*, ki jo pripravljam sam in v njej prinašam ljudska besedila in melodije.

Mnogo pesmi iz nekdanjih časov pa je šlo izgubljenih, z njimi pa se je izgubil velik del naše zgodovine: ljudsko izročilo in ljudska pesem predstavljata namreč tudi zgodovino naroda. In kar je danes še ostalo in ni bilo že posneto in prepisano, se bo vedno bolj oddaljevalo, izginjalo bo skupaj s starimi ljudmi, ki so nam do danes lepo ohranjali vse to bogastvo. Tudi njihov spomin danes ni več gotov, saj tudi nanje pritiskajo slike in glasba, ki se nenehoma vsiljujejo z radia in televizije.

V Rusiji so se prve zbirke pričele že v XVII. stoletju, na Madžarskem pa leta 1833.

Jasno je, da obnovitev glasbenega mozaika, ki je tako bogat na poetičnih figurah, ni majhno delo.

Kot mnogo drugih, so tudi mene kot otroka prevzele pesmi, ki so jih odrasli peli v vsakem letnem času: ko so prihajali domov s se-

nožeti ali s polja, ko so se pred hišo zbrali v murvini senci ali pod brajdo, ko so ličkali koruzo, ko so posedali okrog prisrčnega domačega ognjišča, na katerem je veselo pokal debel panj, ko so po vasi nosili *Devetico* (prim. Dom 1985, št. 18), v cerkvi, v gostilni...

Bile so to posvetne in nabožne pesmi, ki so tudi v govorici ohranjale nadih starodavnosti, medtem ko so se povedke, izštevavnice, uganke, igre bolj prilagajale vsakdanjemu govoru. Tako se je zdelo.

Domače melodije, ki prehajajo iz roda v rod, so delo preprostih ljudi, največkrat sad pesniške in glasbene improvizacije. Besedilo je skoraj vedno neločljivo povezano z melodijo. To so kratke skladbe, obdarjene s poetično gorečnostjo. Narava je v njih vsekozi prisotna, značilnosti okolja so večkrat jasno zaznavne ali gre celo za določene pokrajine in kraje, posebno take, na katere so bili ljudje zaradi dela ali kako drugače navezani (Ogrska, Štajerska, Slovenija...).

Zdi se nam, kot bi se odgrnil zastor na nedotaknjeno pokrajino. Kakor ob freskah uživamo ob prizoru dekleta pri studencu, ob zelenem gozdu, sončnem zatonu, ob počitku, ob pogovoru z luno, ob pogledu na veličastne gore in na morje, ob sladkostih vina, ob ljubezenskih igrah...

Vsi ti prizori so odeti v vesele, šaljive, romantične melodije, ki pa imajo vselej tudi melanholično noto hrepenenja, pa naj gre za sanje o daljnem in neuresničljivem ali za zlo slutnjo tragičnega konca. Tudi sama smrt se kot motiv dokaj pogosto ponavlja.

V zbranih skladbah nas to dodajanje slik in prizorov, skrajno preprosta oblika in sam ritmični potek spominjajo na preprosto hribovsko življenje, na revne domačije, na skromno hrano, skratka na svet, kjer ostajajo skupnost, družina, izročilo in vera največje vrednote.

Pesmi sem ujel v živo med ljudmi, snemal sem posamezne informatorje ali manjše skupine, zbrane okrog hiš ali ob kakem prazniku. Petje pogosto spremlja tudi pripoved, postavljanje ugank, igra, vse to pa se veže na spomine iz otroštva, ko civilizacija motorjev še ni preplavila življenja med kamnitimi zidovi hiš, ki se

gručasto zbirajo na gorskih pobočjih.

Zbrano gradivo se sproti ureja glede na tematiko, tako da nastajajo naslednje skupine: pesmi, vezane na letne čase, ljubezenske pesmi, svatovske pesmi, pesmi ob viglijah, nabožne pesmi, pesmi o delu, plesne pesmi, vojaške pesmi, pivske pesmi, igrive pesmi, otroške pesmi in izštevavnice, parodije, uganke. Tem lahko prištejemo še obredne pesmi, v katerih najdemo spomin na prastare priporočilne obrede. Spočetka so te pesmi spremljale obredna dejanja, s katerimi so si ljudje skušali izprositi obilen pridelek, zdravje in blagostanje. V to skupino spadajo kolednice, pa še pesmi za dež in nekatere svatovske pesmi...

Če so v južnejših deželah ljudske pesmi povečini monodične (poje jih en sam pevec ali tudi več pevcev, vendar enoglasno), so naše ljudske pesmi polifonske in zborovske, saj več pevcev istočasno poje različne glasove in ustvarja tako prijetno harmonijo.

62 Glasovi so povečini tako razporejeni: melodija je dodeljena tenorjem ali sopranom, srednji glasovi pojejo za terco ali seksto nižje; najnižji glasovi pa basirajo.

Harmonija je preprosta in uporablja dominantne, subdominantne in tonične akorde v duru. Tako modulacije kot molske tonalitete so redke.

Če primerjamo beneške ljudske pesmi s furlanskimi ali s tistimi iz Veneta, se prepričamo, da je bogato etnografsko gradivo, ki so ga v teku stoletij ustvarili naši predniki, in še posebej tisto, kar so ustvarili na glasbenem področju, vredno, da stoji enakopravno ob strani stvaritvam drugih narodov.

PRVO SREČANJE S SLOVENSKO BENEČIJO

JOŽE ŠUŠMELJ

Ob praznovanju 90. rojstnega dne slovenskega skladatelja Maksa Pirnika, ki smo ga praznovali avgusta v Tolminu, so me obšli prijetni spomini na našo skupno pot v Slovensko Benečijo.

63

Bilo je v septembru ali oktobru leta 1957, ko nas je še kot naš razrednik in profesor glasbe na tolminskem učiteljskišču povabil, da bi v nedeljskem zgodnjem jutru odšli na Trinkov grob v Trčmun, v Slovensko Benečijo. Bili smo štirje fantje in profesor, tisti pač, ki smo imeli prepustnice, ki so bile nedolgo od takrat uvedene.

Pot nas je vodila mimo Volč, čez Kolovrat, kjer je maloobmejni prehod Solarje, vse do Dreke, kjer smo se ustavili v vaški gostilni. Kot se spomnim, smo naročili maršalo in čaj, po slovensko seveda, gostilničar pa nas je ogovoril v prijetnem beneškem narečju. Menil je, da smo pribežali iz Jugoslavije, kar je bilo v tistih časih običajno, saj je na stotine mladih slovenskih fantov pred napornim in dolgotrajnim služenjem vojaščine in revnim življenjem bežalo v Italijo in od tu dalje, najpogosteje so jih pošiljali v Kanado ali pa v Avstralijo.

Svetoval nam je, naj se oglasimo v vasi pri karabinierjih, da ne bi imel zaradi nas sitnosti. Pokazali smo mu prepustnice in povedali, da bi radi obiskali Trinkovo hišo in njegov grob.

V sončnem, jasnem in čistem nedeljskem jutru je bila pred nami

Slovenska Benečija, ozke globoke doline, strma zelena pobočja, na njih skupaj stisnjene bele hiše z majhnimi okni in dolgimi, z rožami prekritimi lesenimi ganki.

Jutranje sonce se je upiralo v te doline in tako so bili kontrasti med svetlobo na pobočjih in sencami v dolinah še bolj ostri. O Benečiji mi je pripovedoval že oče, ki je pred vojno v teh krajih kot oglar kuhal oglje, v spominu so mi ostale njegove besede o prijaznih in gostoljubnih ljudeh, veliko pa smo o Slovenski Benečiji slišali tudi na tolminskem učiteljišču.

Na Trinkovem domu nas je prijazno sprejela starejša gospa, ne spomnim se več, ali njegova sestra, vsekakor pa sorodnica. Pokazala nam je Trinkovo delovno sobo, polno slovenskih in italijanskih knjig na policah. Za spomin nam je dala podobice z njegovim likom, pa tudi Trinkov koledar, knjižico, s katero sem se takrat prvič srečal in jo kasneje z radovednostjo prebiral od začetka do konca.

64 Na Trinkovem grobu smo molče postali. Profesor Pirnik je kasneje veliko pripovedoval o njem, o njegovi učenosti, trmasti odločnosti v prebujanju Slovencev in zavzemanju za njihove narodne pravice, pa tudi o krivicah, ki so se mu godile. Primerjal ga je s škofom Slomškom, ki je na drugem koncu slovenskega prostora pred leti podobno utrjeval slovenstvo.

V nedeljskem jutru so nas zvonovi zvabili k maši v majhno cerkev. Bila je polna starejših ljudi, le malo je bilo mladine in otrok, to mi je najbolj ostalo v spominu. Župnik je bral mašo v latinščini, kot je bil takrat običaj, pridigo je imel v italijanščini, nekaj besed pa je na kratko spregovoril tudi v slovenskem jeziku. Na koru je bil star harmonij. Pirnik je nanj zaigral melodijo pesmi "Lepa si roža Marijina" in pričel peti. Ljudje v cerkvi so se začudeno ozirali. Najprej posamično, nato pa zmeraj več jih je pritegnilo melodiji in pelo. Čez nekaj trenutkov je mogočno pela vsa cerkev. Župnik se je začudeno oziral na kor in nadaljeval z obredom. Ob koncu maše je pred cerkvijo stopil k profesorju in se mu zahvalil, obstopili pa so nas tudi drugi ljudje in nas spraševali, od kod smo prišli.

Proti večeru smo spet prestopili državno mejo in nadaljevali pot

strmo v hrib proti Livku. Za povratek v Tolmin ni bilo več avtobusa, avtomobili pa so bili takrat še taka redkost, da je bil že velik dogodek, če se je kateri pojavil na Livku. Pri prijaznem kmetu smo poiskali senik, poln dišeče otave. Odvezali smo nahrbtnike in povečerjali kruh s slanino, ki jo je profesor Pirnik prejšnji dan kupil v Tolminu, kuharica v dijaškem domu pa nam je za popotnico dala dva hlebca kruha. Bila je slastna večerja. Zgodaj zjutraj smo se odpeljali v Tolmin v šolo.

Običajna nedelja, vendar od mnogih v življenju med redkimi, ki mi je ostala v trajnem in prijetnem spominu. Vedno, ko potujem proti Čedadu ali v beneške doline se nehote spomnim na tisto lepo sončno nedeljo iz moje mladosti in na Benečijo v sončnih in senčnih jesenskih barvah.

Sv. Florjan

NOVA CERKEV V BARDU

VILJEM ČERNO

V soboto, 6. julija (žetnjaka) 1991, je videmski nadškof Alfredo Battisti posvetil novo zgrajeno cerkev sv. Jurija v Bardu in vrtoglavi obnovljeni zvonik, ki ga je protipotresno utrdil arh. Caroncini.

67

Nova cerkev je po obsegu skromna, ima enoladijski prostor, a se lepo povezuje z zunanjščino in naravnim okoljem.

Arhitekt Gianni Avon je hotel vnesti v zgradbo in notranjščino globoko vero župljanov, njihovo pripadnost slovenskim prednikom, življenje in navade, veselje in trpljenje človeka, ki živi ob Teru.

Stara cerkev je bila porušena ob potresu 6. maja ter 11. in 15. septembra 1976. Gradbena dela nove cerkve so se pričela maja 1989; pri izkopu temeljev pa je zemlja pri pokopališču popustila, zato so bili potrebni podzemski utrjevalni zidovi; šele oktobra 1989 so bili položeni novi temelji in začela se je gradnja. Ob cerkvi so istočasno gradili bivalne prostore za duhovnika. Junija 1990 je bilo dograjeno ostrežje in lesen strop, ki je bil prekrit z bakreno pločevino. 2. novembra 1990 so bile pripeljane opeke za notranjščino, s katerimi so krog in krog ornamentirali stene. Oltar in prižnica stojita v kratkem koru, ki je ustrezno oblikovan; oltarni prostor se predstavlja kot samostojna sestavina, čeprav se po-

vezuje z župniščem. Ob desni steni so vzdani oboki, rebra in stebri starega zvonika iz 17. stoletja ter kropilnik ob portalu in drugi kamniti deli porušene cerkve, ker želimo, da spomini živijo iz roda v rod. Proti zahodu, na levi steni, ki s korom ustvarja samostojen, čeprav z enoto povezan prostor v isti ladji, so na dva stebriča položeni figuralni kamniti elementi s tremi glavami iz 12. stoletja, ki pričajo o sedanjosti, preteklosti in prihodnosti, ter krstni kamen kot dediščina naših prednikov.

Posvetitve cerkve se je udeležilo poleg številnih vaščanov in vernikov iz raznih vasi Terskih dolin tudi 30 duhovnikov Glesie Furlane ter iz sosednje Tolminske, Kobarida in Bovca. Prisotni so bili še Tolminski župan Viktor Klanjšček, ki je po slovensko pozdravil, ob njem pa še deželni odbornik Giancarlo Cruder, predsednika SSO Marija Ferletič in SKGZ Klavdij Palčič ter drugi predstavniki oblasti. Prof. Viljem Černo je v imenu vaške skupnosti pozdravil v domačem slovenskem jeziku in izročil ključce cerkve nadškofu mons. Alfredu Battistiju. Ta jih je oddal domačemu župniku Renzu Calligaru, ki je lepo vodil cerkveni zbor in instrumentalno skupino deklet in fantov iz Barda in Zavarha. Petje je spremljalo obred v latinskem, italijanskem in slovenskem domačem jeziku. Za to slovesnost je bila natisnjena priloga Novega Matajurja v 500 izvodih, ki je hitro pošla, saj je pod naslovom "Gnezdo nad hišami" predstavila življenje, zgodovino in vernost slovenskih ljudi ob Teru. Po zaslugi župnika in slovenskih podpornikov je bila postavljena tudi plošča z latinskim in slovenskim napisom v terski govorici, ki se glasi:

*"Kle barska cerkev
Sv. Jurija se je
poderla zuj tresa
l. 1976. Arh. G. Avon
u storou novo cerkev.
Videmski nadškof
u poženou anu u
napravou sveto
6. žetnjaka 1991."*

REZIJANSKI BRUSAČI

ARTURO LONGHINO

Tako včeraj kot danes, ostaja za Rezijane Rezija najlepša dežela, zaprta med svojimi gorami z mogočnim Kaninom, ki jo varuje. Rezijanska skupnost se je znala s svojo arhaično slovensko govornico, s svojimi stoletnimi izročili in s svojo preprostostjo pogumno približati svetu in zmagati v nešteti bitkah za svoj obstanek. Iz doline so odhajali na tisoče in se raztepli po vseh evropskih deželah in še naprej, v Afriko, v Rusijo in celo v Ameriko. Rezijani so bili trgovci, tihotapci, zidarji, gozdarji, premogarji, kleparji, steklarji, cinarji, dežnikarji in brusači; vsi ti niso imeli nikakršnih izveskov, v gumbnici so nosili le eno samo znamenje, znamenje lastnega dela.

69

Med številnimi poklici, ki so jih Rezijani opravljali, je tudi poklic potujočega brusača; to je poklic, ki se ga navadiš z lahkoto in ki ne zahteva posebnih izkušenj, pomembna pri njem je le iznajdljivost, sposobnost prilagajanja razmeram in zavzetost za delo. Poklicna figura brusača ("*brusar*"), kot tudi figura cinarja in dežnikarja, je bila v Reziji domača vse od začetka 19. stoletja in je še danes prisotna, pa čeprav drugače kot nekoč. Danes so namreč edinole še rezijanski brusači, ki krožijo po furlanskih vaseh in si prevažajo delavnico v avtomobilu. Brusar je svoje delo opravljal po vaseh, na trgih v senci zvonikov in cerkva: ko je

zbral rezila za domačo rabo, je začel z delom, obkrožen od vaških otrok, ki so tiho in občudujoče zrli v iskre, ki so se sproščale ob dotiku rezila z vrtečim se kresilnim kamnom. To je bil poklic gorjanov, ki so tako dopolnjevali premajhne dohodke svoje revne zemlje. Brusač je sledil določenemu redu v svojih obhodih, gospodinje so ga pričakovale in ni bilo strahu, da bi mu kdo odjedal delo in zaslužek, saj so vsi sledili nekakšnemu tihemu dogovoru, po katerem so si porazdelili posamezna področja. Nekoč je svoje orodje prenašal na ramenih ("krösma") in se vzpenjal po hribovskih vaseh. Pazljivo pa je sledil tudi napredku in kaj kmalu krosno opremil s kolesi, da je premikanje po slabih poteh postalo manj naporno. Prav nujnost lažjega premikanja je privedla do tega, da je Odorico Valente *Bobòn*, Rezijan, ki je sicer živel v Vidmu, poiskal sredstvo, ki je olajšalo khrati samo delo in tudi premikanje: to sredstvo je bilo kolo, ki je postalo nekakšen simbol brusača. Z razvojem tehnologije je potem našel tudi način, da se je vse potrebno orodje lahko vklopilo tudi na motorno kolo, pozneje pa v notranjost sodobnih prevoznih sredstev. Danes, ko je tehnološka civilizacija povsem prevladala, je tudi lik brusača polagoma izginil iz našega vsakdanjega življenja, iz življenja naše doline. Ostaja nam spomin na ta poklic, ki je bil pomemben tudi z vidika pretakanja informacij, saj je predstavljal povezavo med domačimi vasi in širšim svetom, spomin na simpatičnega rokodelca, ki bo ostal v zgodovini in zavesti nas vseh.

DVAJSET LET ZVESTOBE : 1972 - 1992

SALVATORE VENOSI

Dvajsetletno obdobje je v zgodovini nekega naroda kot kaplja v morje; za kulturni in za vsestranski dvig slovenske narodne skupnosti v mali Kanalski dolini pa je obdobje 20 let velikega pomena.

71

Po kulturnem molku, h kateremu so naše ljudi vsa leta po 2. svetovni vojni s perfidnimi in podtalnimi metodami prisilile takratne civilne oblasti, so se naši rojaki iz Ukev, iz Žabnic, s Trbiža in iz Bele Peči opogumili in ustanovili skupen pevski zbor "Višarski zvon". V njem je bilo prostora za vse, ki so ljubili slovensko pesem.

Prelepo je bilo, in vse, kar je lepo, traja le nekaj časa. Temne sile so s pomočjo domačih razdiralcev po treh letih plodnega delovanja pevski zbor razdrle. Seme je bilo vrženo in nastala so nova društva. Okrepil se je tudi pevski zbor "Planinka" iz Ukev.

Leta 1976 je zaživela slovenska šola oziroma zaživeli so tečajji slovenskega jezika.

Ustanovljeno je bilo kulturno društvo "Lepi vrh", v okviru katerega se je razvijala folklorna skupina v Ukvah. Nastal je nato mladinski pevski zbor "Ojsternik", ki je poleg slovenske pesmi pel tudi pesmi svojih sosedov.

Na ruševinah Višarskega zvona je bil v Žabnicah ustanovljen

“Moški pevski zbor”.

Leta 1978 je v Ukvah začela delovati Glasbena šola kot podružnica Glasbene Matice iz Trsta. Celih deset let je imela svoj sedež v Ukvah. S šolskim letom 1988/1989 se je preselila k Slovenskim šolskim sestram v Žabnice. Leta 1993 bo Glasbena šola praznovala 15 let neprekinjenega delovanja med našo mladino.

Leta 1981 je bil v kinodvorani Cristallo na Trbižu zaključni koncert revije “Primorska poje”. Na tem koncertu je nastopilo 13 pevskih zborov s Primorske, Koroške, iz Slovenije in iz Kanalske doline.

Leta 1983 je bila ustanovljena podružnica “Slovenskega raziskovalnega inštituta” s sedežem v Ovčji vasi do leta 1988. Od tega leta dalje je sedež v Ukvah.

Leta 1984 je bil ustanovljen “Slovenski klub Kanalska dolina” s sedežem v Žabnicah.

Pred kratkim pa je zaživel tudi “Višarski kvintet”, ki nastopa na skoraj vseh važnejših zamejskih prireditvah.

72 Po naših vaseh je močno prisoten tudi slovenski tisk s celotnega zamejskega prostora. K nam prihajajo Primorski dnevnik, Katoliški glas, Novi list, Novi Matajur, verski list Dom, Naš Tednik, Slovenski Vestnik in Nedelja.

Vse naštetto je pokazatelj, da kljub oddaljenosti od kulturnih centrov med našimi ljudmi ni kulturnega analfabetizma.

Ljubezen do domače slovenske govornice je v našem človeku globoko zakoreninjena, kar bo priseljenc le s težavo odkril in razumel.

Že 12 let pa ima slovenska radijska postaja Trst A - v okviru RAI - redno tedensko rubriko “Glasnik Kanalske doline”.

Dokler bodo domačini vztrajali, z vso svojo trmo, ki jim je prirojena, v domači koroški govornici in pesmi, se ni treba bati izginitja in odvečen je vsak pesimizem.

ZVEZA SLOVENSКИH IZSELJENCEV IZ FURLANIJE-JULIJSKE KRAJINE

(razmislek ob njenem četrstoletnem delovanju)

MIRAN KOMAC

Ko opazujemo migracijske procese znotraj slovenske manjšine v videmski pokrajini v povezavi z začetki organiziranega združevanja in političnega nastopanja slovenskih migrantov, se nam iz sociološkega zornega kota nakazuje sledeča ugotovitev: kot posledica prvega (odhod iz emigrantske družbe) ter predvsem drugega elementa migracijske verige (vključevanje v imigrantsko družbo), dozori tudi znotraj beneških emigrantov zamisel o združevalni organizaciji. Tako v letu 1968⁽¹⁾ v švicarskem mestu Orbe ustanovi skupina slovenskih emigrantov društvo, poimenovano "Društvo slovenskih izseljencev Beneške Slovenije / Associazione emigranti Sloveni Friuli Venezia Giulia". Vendar "lahkotnost" sociološke interpretacije ne odtehta množice antropoloških, psiholoških ali politoloških faktorjev, s katerimi so se ubadali pobudniki te ideje. Žal je v teh začetkih zapisanega kaj malo; le iz nekaterih spominskih krokijev je mogoče zaznati spekter težav in problemov, s katerimi so se ubadali avtorji zamisli: "Spominjam se dveh zim, ko smo o božiču hodili po beneških vaseh, v snegu in ledu, da bi organizirali skupščine emigrantov, ki so se vračali k družinam. Koliko nezaupanja smo morali prenesti, pa tudi razne provokacije domačih zaslepljencev in policije! In koliko veselja in petja do pozne ure ob kozarcu in zvoku harmo-

nike, koliko upanja in navdušenja..."⁽²⁾.

Društveno/družbeno/politično gibanje se je torej najprej pojavilo med tisto emigrantsko populacijo, ki je bila relativno stalno povezana z emigrantskim okoljem in je lasten status obravnavala kot začasen. Ta položaj pa je mogoče preaktivati samo, če se na izvornem prostoru emigracije pričenjajo odvijati procesi, ki bodo vzpodbujali ekonomske in socialne spremembe za zaustavitev emigracije in reemigracijo emigrantov. Poleg tega pa mora biti bodoča koncepcija razvoja takšna, da bo ustrezala socialni, družbeni, kulturni in etnični podobi ter potrebam emigrantskega okolja. Tem izhodiščnim namenom so sledili programski cilji Društva, ki jih je mogoče skicirati nekako takole:

74

- 1) združevanje in povezovanje emigrantov;
- 2) organiziranje prireditev, ki bi prispevale k ohranjanju kulturnih, folklornih in jezikovnih značilnosti migrantov;
- 3) udeležba na različnih manifestacijah, v sodelovanju z ostalimi društvi emigrantov iz Furlanije-Juljske krajine, katerih smoter je boj za doseg zaščite pravic emigrantov na sploh. Pri koncipiranju programa za realizacijo drugega dela migracijske verige (reemigracija emigrantov), pa je zelo hitro prišlo do povezovanja ekonomskega in etničnega momenta. Tako pridobi program Društva v letu 1970 nekaj dodatnih elementov in jih je mogoče strniti v te točke:

- 1) prekinitev procesa emigracije;
- 2) zagotovitev zaposlitve v domačem okolju s plačami, ki bodo na evropskem nivoju;
- 3) priznavanje pravic slovenski narodni manjšini;
- 4) ekonomski in socialni razvoj področij emigracije.⁽³⁾

Zelo posplošeno in poenostavljeno bi smeli zapisati, da so temelji programa, pripravljeni v prvih letih delovanja Društva uspešno "kljubovali zobu časa". Osnovni razlog je še vedno tičal v dejstvu, da se temeljni vzroki migracijskih procesov niso odpravljali, ampak so se samo modificirali ter materializirali v drugačni obliki. Temu trendu in predvsem permanentnemu iskanju odgovo-

ra na "večna" vprašanja v nenehno se spreminjajočih okoliščinah so se prilagajali organizacijska struktura društva, poudarjene vsebine problemov in načini ter poti njihove razrešitve. Navzven so bile te težnje in hotenja najbolj vidne skozi postopno transformiranje imena ⁽⁴⁾ organizacije, ki na posebno plastičen način opisujejo tri obdobja, na katera je mogoče shematično porazdeliti celotno skoraj četrstoletno delovanje organizacije emigrantov:

- a) čas od začetkov delovanja v letu 1968 do potresa leta 1976,
- b) obdobje popotresne obnove 1976 do leta 1982,
- c) obdobje zadnjega desetletja, ko je bilo potrebno zaradi mnogih neizpolnjenih pričakovanj iz drugega obdobja ponovno ovrednotiti razvojne silnice na področju Beneške Slovenije na eni strani ter vloge, ki naj bi jo Zveza kot stanovska organizacija imela na celotnem poselitvenem prostoru slovenskega etnosa v Italiji.

Poleg intenzivnega širjenja članske baze je za prvo obdobje delovanja Društva (Zveze) značilno predvsem izgrajevanje specifične identitete, ki naj bi jo društvo imelo; oziroma iskanje odgovora na vprašanje, ali je društvo asociacija za ohranjanje in promocijo folklornih sestavin identitete znotraj emigrantskih skupin ali pa ima tudi politične konstacije? Kljub prepričanju nekaterih, da je potrebno obe vprašanji ločiti, so na koncu prevladali tisti, ki so trdili, da je emigracija tudi vprašanje politične izbire ter da združevanje emigrantov ne more "služiti" samo zato, "da se napolnimo z vinom in naredimo kake štiri poskoke, potem pa pozabimo na vse". ⁽⁵⁾ Namen društva mora v nasprotju s tem postati pridobivanje vsaj delno nekaj pravic. Tudi zavoljo tega so nastale številne polemike. Člane tega društva so označili celo za "rdeče brigade", vsled tega je bilo rečeno, da članom ne bodo dali ničesar, samo na občini bodo zapisali poleg njihovega imena posebno znamenje, rdečo "zvezdico". ⁽⁶⁾ Tej miselnosti in odnosu oblasti na lokalnem nivoju gre pripisati vzrok, da se je pretežni del aktivnosti Društva (Zveze) v prvem desetletju njenega delovanja odvijal izven avtohtonega teritorija. Kljub temu dejstvu je bila aktivnost Društva nadvse pestra in odmevna: dva kongresa (1. kongres Društva, Orbe 3.XI.1973; 2. kongres Zveze, Tamines

1.XI.1975), udeležba na regionalnih in meddržavnih konferencah o problemih emigracije, sodelovanje v deželni Konzulti za izseljeništvu.

76 Ta že ustaljeni in tradicionalni "ritem" delovanja Zveze je grobo in nasilno presegal katastrofalen potres 6. maja 1976, ki je po logiki stvari odprl novo fazo v delovanju Zveze beneških izseljencev. Sooblikovanje razvojnih procesov v Beneški Sloveniji se pomakne v središče zanimanja. V ta sklop gre primarno uvrstiti množico pobud in akcij za vrnitev tistih emigrantov, ki so si pridobili podjetniško sposobnost, tehnična znanja ter posebne kvalifikacije, s čimer bi prispevali odločujoč delež pri obnovi Benečije. Da sintagma "emigranti bistveni protagonisti razvoja Benečije", ki se je v prvi fazi popotresne obnove zasedrila med vodilnimi političnimi strukturami v Benečiji, ni obrodila željenih sadov, je zagotovo več razlogov. Prvi je vsekakor v spoznanju, da velike katastrofe v ničemer ne spreminjajo procesov, ki so se pričeli pred določeno katastrofo - le pospešijo in poglobijo jih. Zato ni potres v ničemer spremenil marginalnosti posameznikov, skupin, geografskih področij, ki so bila že pred potresom šibka. Istočasno pa je potres pospešil razvojne procese, ki so se pričeli odvijati pred potresom. Obnovljena Furlanija-Juljska krajina nam to neskladje v celoti potrjuje: na eni strani pospešeno propadanje goratih območij (kamor je v celoti uvrščena tudi Beneška Slovenija), na drugi strani pa vsestranski razvoj v Furlanski nižini.

Drugi razlog pa je ležal v relativno nizki odzivnosti samih emigrantov za povratek: in to tako glede števila povratnikov, kakor tudi glede njihove gospodarske in narodnostno buditeljske vloge. Morda je prav ohranjena socialna, ekonomska, politična in narodnostna slika o stanju v Beneški Sloveniji, ki v času emigracije ni dobivala nikakršnih dodatnih elementov za prenavo, predstavljala temeljni vzrok razmišljanju in obnašanju emigrantov-povratnikov. Zato ni naključje, da so šele emigranti-povratniki, pripadniki druge generacije, v povezovanju s slojem mlajših izobražencev, od-

ločneje posegli v razvojne procese na tem področju.

Z vračanjem emigrantov druge generacije se je ponovno odprlo "žensko vprašanje" v Benečiji in to iz dveh zornih kotov: s stališča žena, ki imajo določeno emigrantsko izkušnjo na eni strani, kakor tudi s stališča žena, ki so prišle iz Švice, Belgije, Francije, Nemčije, Furlanije in ostalih krajev v Italiji (kot soproge slovenskih mož, bivših emigrantov) ter se zato ne uspejo vedno vključiti v problematiko manjšine.

Desetletnica obstoja in delovanja Zveze (leto 1978) nekako sovpada z zaključkom procesa klasične emigracije, zato je bilo potrebno v usmeritvah zabeležiti tudi te tokove. "Danes je potrebno usmeriti našo pozornost drugi generaciji naših izseljencev. Delo bo težko, ker bomo morali premagovati dvojno kulturno odtujenost, dodatno omejeno z dejstvom, da so naši mladi emigranti zmanjšali tudi aktivne stike z rojstno zemljo. Naši mladi živijo v kulturni odtujenosti, ki je lastna za vse emigrante. Obstajajo težave, včasih celo nemožnost, da bi živeli in razvijali njeno kulturno bistvo, ker nimajo na razpolago potrebnih sredstev. Po drugi strani predstavlja zanje tudi problem, ker pripadajo tisti jezikovni manjšini, ki niti v državi, kjer živi, ni zaščiten; praktično jim je onemogočano, da bi ohranili svoje posebnosti. Značilno pa je dejstvo, da kljub temu hendikepu en del naših mladih še vedno govori slovenski jezik, jezik staršev. In to je treba valorizirati".⁽⁷⁾

77

Iz teh razmišljanj so izvirala spoznanja o iskanju dodatnih, kvalitetnejših emigrantskih "virov", te pa je bilo mogoče najti v predstavnikih tretje, ponekod že četrte generacije, ki so si skozi ustrezne strokovne in šolske kvalifikacije izborili v imigrantskih družbah močno različen socialni status od njihovih staršev, ki so bili "emigranti iz nuje". Na tujem se je torej spremenila vloga izseljencev. Mezdni delavcem so se pridružili tehniki, vodilni delavci, programerji, pa tudi svobodni poklici, arhitekti, odvetniki, umetniki, trgovci in obrtniki. Opraviti imamo s tipičnim "beneškim paradoksom": zaradi neugodnih političnih in gospo-

darskih razmer doma rastejo gospodarstvu in družbenem razvoju potrebni kadri na tujem, kjer razni pritiski ne zavirajo njihove podjetnosti.

Tudi sicer so bila osemdeseta leta izjemno produktivna in pestra. Hotenja po realizaciji zgoraj opisanih spoznanj so najprej pomenila širjenje sekcij v prekomorskih deželah. Tako se leta 1980 ustanovi sekcija v kanadskem Thunder Bayu in leto kasneje v argentinskem Buenos Airesu (april 1981);⁽⁸⁾ leto kasneje prične ponovno izhajati častnik Emigrant ter ustanovi se zadruga Emigrant (16. januar 1982), katere cilj je bil soorganiziranje na področju stanovanjske politike. Vendar delovanje naj ne bi bilo omejeno samo na stanovanjsko izgradjo, ampak je želela posegati tudi na področja gospodarstva in kulture.

78

Morda najbolj presenetljiva in za Benečijo celo "revolucionarna" zamisel pa zagotovo zadeva oblikovanje "International Slovenian Club" (I.S.C.). Vanj naj bi se vključili tisti slovenski emigranti, ki so v državah "integritarnosti" dosegli na profesionalnem področju pomembne delovne rezultate. Za uresničitev te zamisli pa je potrebno primarno izgrajevati drugačen odnos do emigracije, predvsem prekomorske. Ta novi odnos izvira v prvi vrsti iz spoznanja, da pri predstavnikih druge in ponekod že tretje generacije ni mogoče računati le z emotivnim faktorjem; sintagmo preteklost-sedanost-prihodnost je potrebno nadgraditi z drugačno vsebino, znotraj katere bo interes (v prvi vrsti ekonomski) gibalno povezovaljanja.

Ob koncu tega izredno sintetičnega prikaza 25-letnega delovanja Zveze bi vsekakor veljalo opozoriti na nekatere bistvene vrednote, ki so jih predstavniki Zveze vnašali v življenje slovenskega življa v Beneški Sloveniji. Kronološko bi jih veljalo opisati kot:

1) proces opuščanja globalne konfrontacije na relaciji slovenska manjšina-italijanske upravne strukture, kar je bil do tedaj pogost pojav pri delu slovenskih političnih struktur. Vzpostavlanje poli-

tike komuniciranja in dialoga na vseh ravneh (tudi kot posledica spoznanj v "zunanjem svetu") se kaže kot bistven premik v političnem slogu ali stilu;

II) izhajanje iz prostora, v katerem manjšina živi, postavlja v ospredje pomembno značilnost delovanja Zveze. Ta izvira iz dualizma statusa in vlog, ki jih Slovenci v Italiji igrajo. Ti se najprej pojavljajo kot državljani italijanske države in kot takšni tekmujejo s pripadniki večinskega naroda. Ko to prevedemo na delovanje Zveze slovenskih izseljencev, dobimo tole značilnost, ker predstavlja Zveza obliko organizacije emigrantov iz dežele Furlanije-Juljske krajine, ji pripadajo vse benifikacije iz vseh naslovov kot programsko sorodnim organizacijam. Da Zveza predstavlja organizacijo slovenskih emigrantov je sicer izjemno pomembno, vendar je to dejstvo v tem primeru vendarle sekundarnega pomena. V končni fazi se ta dualizem kaže v rednem financiranju Zveze s strani ustreznih deželnih oblasti, kar pri ostalih slovenskih organizacijah ni ravno pogost pojav;

79

III) težnja po politični pluralnosti;

IV) težnja po vselovenskem značaju v "zamejskem prostoru" in končno, vendar zato nič manj pomembno:

V) mnoge ideje, ki so plod razmišljanj emigrantov (povratnikov), pogosto presegajo čas (in prostor) delovanja Zveze (npr.: elitni International Slovenian Club), vendar vsaj na nivoju ideje težijo k preseganju obravnave narodne manjšine kot "trajne razvojne ovire".

(1) Datumi nastanka te organizacije so različni. Nekateri navajajo datum 30. avgust, drugi 31. avgust, tretji pa 31. oktober 1968.

(2) "Čuj, tisti tvoji Slovenci so pa res resni ljudje". Iz Rima piše senator S. Spetič. Emigrant (Čedad) luglio-agosto 1988, str. 1.

(3) Glej podrobneje: Emigrant (Orbe/Vd - Suisse) leto 2 (1970) št. 5, str. 22.

(4) Evolucija imena organizacije obsega sledeče faze:

- Društvo slovenskih izseljencev Beneške Slovenije/Associazione emigranti Sloveni Friuli-Venezia Giulia

- Društvo slovenskih izseljencev Beneške Slovenije in njihovih družin/Associazione emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia e loro famiglie

- Zveza izseljencev iz Beneške Slovenije/Unione emigranti Sloveni del Friuli-Venezia Giulia

- Zveza slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije/Unione Emigranti-Immigranti Sloveni e Familiari del Friuli-Venezia Giulia

- Zveza Slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine/Unione emigranti sloveni del Friuli-Venezia Giulia.

(5) Dvogovor s Subidom. Matajur (Videm) 15.-30. julija 1973, str. 7.

(6) Isti vir, str. 7.

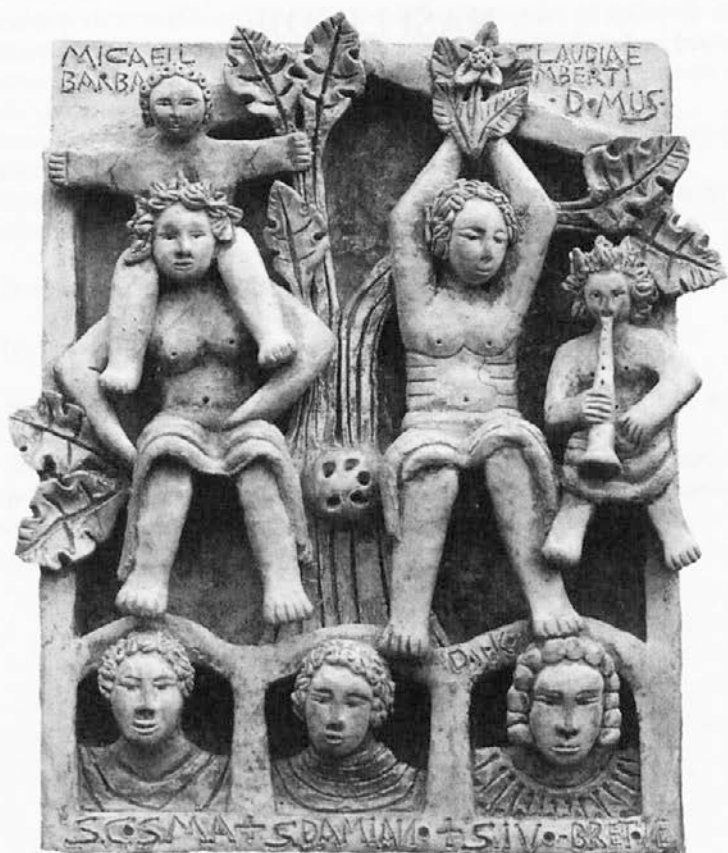
(7) 1978 leto napredovanja. Novi Matajur (Čedad), 1.-15. marca 1978, str. 3.

80

(8) Širitev članske baze je v končni fazi privedla do oblikovanja štirih temeljnih federacij, v okviru katerih delujejo klubi v Belgiji, Luxemburgu, Nemčiji, Franciji, Italiji, Avstraliji, Kanadi, Argentini in Braziliji

NAŠI LJUDJE

Trinbov
Koledar

Svetniki

ANGEL PETER CRACINA

(PRIR. PO SPBL)

Rodil se je 16. aprila 1909 v kraju Campeglio (Čampej) v občini Fojda.

Po osnovni šoli je obiskoval gimnazijo in licej v semenišču v Vidmu in tam opravil tudi bogoslovne študije. Posvečen je bil 23. julija 1933. Dosegel je diplomo iz liturgične teologije pri Istituto di teologia liturgica v Padovi (1968); licenco iz dogmatične teologije (1971) in doktorat iz pastoralne teologije (1974) na Lateranski Univerzi v Rimu z doktorsko tezo "Gli Slavi della Val Natisone. Religiosità e problemi pastorali (Slovenci v Nadiški dolini. Vernost in pastoralni problemi)", Udine 1976.

Služboval je kot kaplan v Paularu v Karniji (1933-36), vikar v Huminu (Gemona, 1936-37), kurat v Gorenjem Barnasu (1937-39), župnik pri Svetem Lenartu (1939-66) in nadžupnik in dekan v župniji Buia v Furlaniji od 1966 dalje. Leta 1982 je gospod Cracina postal kanonik čedadjskega kapitlja do svoje smrti 22. septembra 1992.

Kot dušni pastir, ki spoštuje verske in narodne pravice izročeni mu vernikov, je slovenskim vernikom nudil duhovno oskrbo v njihovem jeziku in se je vsekdar potegoval za priznanje naravnih narodnih pravic Beneških Slovencev. Zato pa je doživel težke napade italijanskih nacionalističnih časopisov "Il Tricolore" in "La

vedetta del Natisone" z očitki protidržavnega rovarjenja, filokomunizma, protitalijanskega čustvovanja. Napade sta v začetku 50. let obnovila videmski *Messaggero Veneto* in milanski *Corriere della sera*, za njima pa tudi *Friuli Liberale* ter goriška *Arena di Pola*. Kljub prepovedi nadškofa je Cracina tožil oba lista; razprave so se vršile v Vidmu, Trstu in Rimu in se končale z obsodbo obeh listov.

Cracina se je nepretrgoma boril za dušni blagor vernikov in pravice Cerkve, da svobodno opravlja dušno pastirstvo v materinščini. Sodeloval je pri sestavljanju spomenic na papeža, na nadškofe, na pokrajinsko vodstvo Krščanske demokracije. V Sv. Lenartu je Cracina prenovil vseh deset cerkva in sezidal dve novi kapeli: Lurške božje Matere v Utani in Fatimske Device Marije v Dolenji Mersi. Ko se je leta 1966 poslavljajl iz Sv. Lenarta, mu je tamkajšnja občinska oblast poklonila v priznanje zlato kolajno. V Buji je Cracina sezidal mogočen Mladinski dom (1972).

84

Cracina je za Slovensko Benečijo zelo zaslužen tudi kot zgodovinar in narodopisec. V 10 brošurah, ki jih je izdal zlasti ob proslavah novih ali zlatih maš, je prikazal pomembnost in lepoto tamkajšnjih starih verskih običajev in ljudskih navad: *A ricordo della prima Messa di Don Paolo Caucig* (1958), *Per la prima Messa di Don Mario Qualizza* (1962), *Una Messa d'oro a Cosizza* (1963), *Don Rino Fortunato Marchig* (1964), *Il Giubileo sacerdotale d'oro del M.R.D. Pietro Cernoia* (1964), *Costumanze religiose di nostra gente* (1965), *Missionari nostri* (1965), *Devetica božična v podutanski fari* (1966), *Un Sacerdote novello a Jainich di San Leonardo* (1966), *La Chiesa di Sant'Antonio Abate in Bergagnacco* (San Leonardo 1967).

Poleg kratkih življenjepisnih podatkov slavljenecv je skušal ugotoviti njihove rodovnike, zgodovino rojstnih vasi, verske običaje in sploh zbrati narodopisne drobce. Med osnovno italijansko besedilo je vneseno veliko slovenskih imen, izrazov, pesmi in zapiskov.

Največji Cracinov uspeh pa je, da je odkril važno zgodovinsko-kulturno listino Starogorski spomenik, ki ga je objavil sprva v *Koledarju Goriške Mohorjeve Družbe* za leto 1974 in nato še v

posebni italijanski brošuri *Antiche preghiere popolari slovene del Santuario di Castelmonte*.

Cracina je pa napisal tudi številne članke leposlovne, zgodovinske in polemične vsebine, med drugim tudi v Trinkovem koledarju in drugih slovenskih in italijanskih listih.

Družina

POMEN STAROGORSKEGA ROKOPISA ZA SLOVENSKO KULTURNO ZGODOVINO

BREDA POGORELEC

Pokojni prečastiti gospod Angel Cracina je v Koledarju Mohorjeve družbe v Gorici za leto 1974, str. 140-143, objavil fotokopijo dotlej neznanega slovenskega rokopisa, prečrkovanje besedila iz gotice 15. stoletja v latinico in komentar s prikazom zgodovinskega okvira, v katerem je rokopis nastal, omembe pisca in časa nastanka rokopisa; označil je tudi njegov pomen za slovensko kulturno zgodovino in še posebej za njen beneškoslovenski delež. Rokopis je v začetku šestdesetih let našel nadškofijski knjižničar v Vidmu, msgr. dr. Guglielmo Biasutti, in sicer med zbiranjem gradiva za zgodovino cerkve na Stari Gori (Castelmonte) nad Idrijco. Na zadnjih dveh listih zajetne rokopisne knjige Bratovščine sv. Marije na Gori je prebral tri molitve v slovenskem jeziku in o najdbi obvestil gospoda Cracino. Ker je božjepotna cerkev od 1122 do 1913 spadala pod čedadjski kapitelj, se je rokopisna knjiga s slovenskimi besedili ohranila v njegovem arhivu. - A. Cracina je poleg omenjenega članka izdal tudi posebno brošuro v italijanščini z naslovom *Antiche preghiere popolari slovene del Santuario di Castelmonte* (Udine 1974, str. 24).

Kraj nastanka je Stara Gora (Castelmonte), ki leži na razmeroma visokem hribu vzhodno od Čedada nad Furlansko nižino. Taborsko naselje s staro, prvotno nadangelu Mihaelu, od konca

srednjega veka pa nanovo pozidano Mariji posvečeno romarsko cerkvijo je bilo še konec prejšnjega stoletja na strnjenem slovenskem ozemlju. Božja pot je bila znana vsaj od konca 14. stoletja, največ pa so vanjo romali v 16., 17. in 18. stoletju, in sicer Furlani, Italijani in Slovenci iz Furlanije, Goriške, Trsta in Istre, pa tudi Slovenci iz osrednjeslovenskih krajev (Kranjske).

V komentarju je A. Cracina posebej poudaril nekatere poglobitve lastnosti najdbe: v nasprotju z drugimi podobnimi slovenskimi srednjeveškimi besedili, zlasti z Rateškim (Celovškim) rokopisom, so pri Starogorskem rokopisu znani poleg kraja nastanka tudi pisec, *Lavrencij iz Mirnika, vikar na Stari Gori*, in čas zapisa. Pisec pod molitvami seveda ni podpisan, toda imenovan je v dveh drugih besedilih omenjenega rokopisnega zbornika, najemninških pogodbah, napisanih z isto roko kot molitve; prva pogodba je datirana z letom 1492 in druga z letom 1498. Po podatkih o rojstnem kraju pisca, Mirniku ob Idriji, v bližini Stare Gore, ki je bil v 15. stoletju še na strnjenem slovenskem ozemlju, je mogoče tudi sklepati, da je bil vikar Lavrencij Slovenec. - Spričo podobnosti Rateškega in Starogorskega rokopisa je Cracina postavil domnevo o neohranjeni starejši skupni prapredlogi obeh rokopisov, čeprav sta spomenika nastala v časovni razdalji dobrega stoletja. Starodavnost najdbe je dokazoval z nekaterimi izraznimi znamenji starejše predloge v molitvenih obrazcih, kakor je izraz *bo-gastvo* poleg kasnejšega *kraljestvo* v besedilu *očenaša*, z oblikoslovnimi ostanki starejšega jezika, kakor je pri glagolu aorist, v obrazcu *apostolske vere*, pa tudi s starejšo obliko molitve *češčenamarija*, še brez drugega dela, ki je bil dodan v prvi polovici 15. stoletja in bi bil nedvomno lahko že naveden, če ne bi šlo za starejšo predlogo, ki tega dela še ni poznala.

Po pomenu nova najdba po Cracinovem mnenju prekaša Rateški rokopis "*po slovnični in slogovni pravilnosti in po čistem jeziku*". S temi primerjavami se je ob novem spomeniku slovenskega srednjeveškega pismenstva ponovno odprlo vprašanje, ali pomenijo ohranjeni slovenski srednjeveški spomeniki dokaz za katoliško tradicijo pisanja slovenskih knjižnih besedil pred protestantskimi tiski in s tem za obstoj skupnega nadnarečnega

(knjižnega, pisnega) jezika. Cracina je bil spričo jezikovnih lastnosti nove najdbe prepričan, da so *"Brižinski spomeniki, Celovski rokopis in Starogorski spomenik (...)* kaj zgovoren dokaz, da se je v celotnem kulturnem prostoru že v srednjem veku izoblikoval enoten slovenski cerkveni jezik, ki je v stoletjih ohranjal in pospeševal slovensko besedo in bil podlaga za poznejši samostojen slovenski slovstveni razvoj". To Cracinovo misel potrjuje primerjava doslej znanih najstarejših obrazcev očenaša (Rateškega, Starogorskega, Trubarjevega v prvi knjigi in kasneje v Katekizmu z dvema izlagama in Alasijevega, pregledati pa bo treba še očenaš v katoliškem rokopisu 16. stoletja, imenovanem Stapleton). Kaže, da gre za vmesno jezikovno stopnjo v razvoju slovenskega besedila te molitve med Rateškim rokopisom in Trubarjem. Čeprav je spomenikov malo, je bilo mogoče ugotoviti med njimi tako jezikovne različnosti in podobnosti, kakor tudi nakazati razlike v slogovnem razvoju. Pri tem se je pokazalo, da imamo v srednjem veku dve različni podobi slovenskega knjižnega jezika (kakor imenujemo jezik vsega, kar je zapisano). Najstarejša oblika tega jezika - jezik Brižinskih spomenikov in drugih najstarejših obrednih besedil - spominja na starodavni praslavanski kulturni jezik; v novih duhovnih razmerah so stare besede dobile novo vsebino, izpričane so tudi že slovenske jezikovne posebnosti. - Sled tega jezika je ohranjena tako v Rateškem kakor tudi Starogorskem rokopisu, in sicer predvsem v starih oblikah v besedilu vere. Oba spomenika pripadata na splošno že mlajšim oblikam slovenskega knjižnega jezika, ki je glede na vidno podobnost z današnjim govorjenim, pa tudi pisnim jezikom verjetno nastajala pod vplivom govora. V tej jezikovni obliki so se prav tako ohranila predvsem besedila iz verskega življenja in za cerkveno rabo; primerjava jezika teh besedil kaže, da je obstajalo več različic tega jezika: najprej skupna nadnarečna oblika za molitve, ki se je širila iz osrednjega v ves slovenski prostor (kar opravičuje podobnost osnovne jezikovne oblike Rateškega in Starogorskega spomenika, v tem jeziku je napisan tudi prvi Stiški rokopis). Poleg te skupne jezikovne oblike sta znani še dve, krajevno bolj omejeni, različica z dolenjskimi lastnostmi, jezik mlajšega

stiškega besedila, in zahodna različica, kakor se kaže v jeziku Črnejskega rokopisa, iz priročnika Alasia da Sommaripa (17. stoletje) in iz drugih zahodnoslovenskih besedil. - Slogovno se rateški in starogorski očenaš pomenljivo razlikujeta: starogorski s svojo naravno dikcijo (zlasti v stavi pridevnikov) že napoveduje obliko Trubarjeve Gospodove molitve.

Cracina je z objavo spomenika in komentarjem tako prispeval pomembno gradivo za slovensko kulturno zgodovino in spodbudil oblikovanje novih predstav o podobi in razvoju slovenskega knjižnega jezika v razdobju pred protestanti.

DARKO

PAVEL PETRIČIČ

Namen Trinkovega koledarja je, da vsako leto z nekaterimi celostanskimi reprodukcijami prikaže delo umentikov, ki so tako ali drugače posebej vezani na našo skupnost. Letos posvečamo ta pregled kiparju Darku z objavo nekaterih njegovih del iz leta 1990, iz zadnjega leta pred njegovim tragičnim odhodom. Dela, ki jih na teh straneh prinašamo, predstavljajo kar se da poveden izsek iz kiparjevega dela.

91

Darko Bevilacqua se je rodil v Biljah pri Novi Gorici 27. julija 1948. Obiskoval je goriško šolo likovne umetnosti ter se umetniško formiral ob furlanskih umetnikih slikarju Giorgiu Celibertiju in kiparju Dinu Basaldelli.

Njegovo umetniško delo je obširno, vendar je našel svoj najustrežnejši izraz v keramiki in žgani glini.

Od leta 1965 do leta 1991 je imel številne razstave v raznih italijanskih središčih, v Sloveniji, drugod po Evropi in na Japonskem. Njegova umetnost je bila odzivna in cenjena, njegova dela so našla pot na razne institucije, na sedeže javnih uprav, na različna zasebna trgovska in proizvodna središča. Sodeloval je tudi z Beneško galerijo v Špetru, bil je tudi pobudnik in animator keramične delavnice, kjer je svoje znanje razdajal mladim sodelavcem.

Umrli je v Čedadu, kjer je z družino živel, 1. novembra 1991.

Glavno umetniško področje, ki se mu je Darko posvečal, je kiparstvo v žgani glini, pa naj gre za povsem plastične figure ali za reliefe. Gre za razčlenjene kompozicije, kjer se združujejo človeške figure, živali, rastlinski elementi, predmeti in arhitektura. Darko je iz dokončne potrditve smernic, ki izhajajo iz njegove umetnostne izobrazbe, dosegel izražanje, ki je prosto in ustreza njegovi osebnosti: krepko je začutil svoje poslanstvo človeka in umetnika ob meji, navdih dveh kultur, slovenske in furlanske, ki se na tem koščku zemlje srečujeta.

Darkov figurativni element se kaže v mitologiji, v simbolnih figurah, v liturgičnih namigih, ki so tesno povezani s kmečko kulturo in kažejo na povratak k zemlji. Zato se resnični protagonisti, ljudje, skrivajo za bitja in simbole, ki naj ugodno vplivajo na negotove sadove tolikega truda. Profane skupine pa se navezujejo na čutno mitologijo rodovitnosti.

- 92 Primarno gradivo je za Darka glina, pradačni element umetnosti, ki se izpolnjuje z ikonografsko vsebino in obliko. V teh delih je izrazita in iskrena arhaičnost, ki je blizu otroštvu narodov. Modelirane oblike so bistvene, vanje se stekajo znaki, brazde, teksture in globoke svetlobne igre, ki podčrtujejo kompozicijo.

NAŠA BESEDA

*Trinbov
Koledar*

Žena z otrokom

TESTAMENT N. G. JEZUSA KRISTUSA

LUCIANO CHIABUDINI

Donašnji dan otrokan se na nič skriva, vse vejo, tudi tiste reči, ki v naših mladih lietah smo "kradli" od spreguvarjanja med staršimi. Skrivali so nan reči naravne an nedužne (takuo jih moremo štiet z donajšjo moderno kulturo, ki smo jo zadobili) an ki pa tenčas so muorle ostati misterjožne, da bi na zgubile svojo učinkovitost, svojo muoč.

95

Mislen na primer na zagovarjanje, na vraže, na oštrijamente an takuo napri, na pratike, ki samuo nekatere peršone so imiele karizma jih nucati an med njimi se jih izročat. Po moji misli, med tele skrivne pratike lahko spada tudi Testament N. G. J. K., zatuo ki v moji vasi vičkrat je tekla besieda o teli zadevi. "Breškòn ima testament, ki varje od vsieh nasreč!" je resno pravla moja renka nona. "Naš tata ima adnè bukvaca...!" so mahatal z rokmi pried lici njega sinuovi, ku za poviedat niek veliko nenavadnega. Nu ben. Če tele bukvaca so me ble paršle v roke v navadni čirkoštanci, san biu sklepu povaršno, de ja, testament ima svojo veljavo kot dokaz starih vraž an ljudskega verovanja. V tistem položaju pa, ki me je bluo dano jih imieti v roki, me store premisliti na mojo parvotno sentenco an spoznati rokopisu tisto veljavo, v katero naši te renci so se z globoko viero zanašali.

Adnò nedejo popudan zadnjega polietja sma se pogovarjala v svoji

hiši z mojo staršo sestro Ildo, kar čujema adnò strašnuo zagučanje dol čez zunanje štenge an nje mož Fonso, zavojo falične rante, pade dol an zajame v sànac tan na špik parve kamanove stopnice. Ato ostane ku martu an kar hitro ga pejejo v Čedad z ambulanco, mie-dihi otriesajo glavo, posebno zavojo karve, ki zgubja, an adnè oči uon z jame. V špitale ga obrijejo, ga slečejo, nan parnesejo tu žakju njega oblačila; tu roke dajo moji sestri takvin an adnè čarne bukvacca vse zaglodane, zvečene an vejedene tan na robe. Kupe s takvinan sestrà je kladla v boršeto tudi bukvacca, za pogledat katere pa niesan mu zadaržat moje radoviednosti. Takuo me je bluo dano videt parvič tist famožast Testament, ki konkretno za me je biu samuo v besiedah, ki san jih ču v otroških lietah. Obračju san zatuo počaso an religiozno tiste manjhane strani, viedujoč, de bukvacca so tudi one adnà oblika preteklosti našega naroda.

96 Parva zanimiva vriednost, ki me je zajela, so besiede, one pisane od močne an sigurne roke, v našin dialekte, od človeka, ki nie študju slovenskega jizika an ki pa je isku karaterje, ki so buj parmierni za dat besiedam naš domači glas an de vsak naš rojak jih bo znu brat.

Doma san prepisu bukvacca an san se hitro no malo dokumentiru; takuo san zaviedu, de "Testament" je kombinacija molitve od Marijinih sanjah an Zlatega očenaša. Ta je pašjonska moliteu, ki govori od Kristusovega tarpljenja, an je razširjen po vsi Evropi tudi v tiskani obliki. Judje so nosili bukvacca par sebè kot amulet, de bi jih ovarovau od nasreč. Zlati očenaš nose tuole ime, kier ima pisano objubo, de človek, ki ga nose par sebè, bo meu odpuščene svoje griehe an zadobi venčno zveličanje.

Ta molitu je bila aržirjena v Niemčiji že v 14. stoletju in od tam je paršla prepisana v druge jizike. Nekateri Zlati očenaši so bli sestavljeni v sedan delu, ki so služili sedan dni velikega tiedna. Zloženi so bli na pogovor med Marijo an Jezusan z dialogan o sanjah, ki naznanjajo, kaj se bo njim zgodilo.

Tele pojasnila so me olajšale prepisati, kar je bluo nerazumljivo zavoyo raztarganja an zvečenega na rokopisu. In sadà na kratko še nekaj podatku o teh bukvacah, ki nosejo datum 22.5.1941.

Prepisu jih je kumet Antonio Clignon (Klinjon), Breškonu po domače, rojen an umru v Ščiglih, v lietih 1879-1967. Nunac

Breškonu, takuo smo ga klicali mi otroc, še komaj petnajstletnik je potovau po Evropi. Njega sin Dolfo me prave, de je prodaju na Uogarskem cenjene predmete kakor barometre, ure, naročnice, nakite, karavde. V Niemčiji, kjer je puno liet živeu, se je zaposlu par velikin gradbenin podjetju an tan se je naučiu an specializiru s svojin bistrin uman za speljavo ciest an vodovodu. Znanje, ki ga je tan gor zadobiu, mu je blo nucno doma, sa tle je ratu odgovorni al "kontrari" asistent, kar so gradil cieste v Ruonac, Ofijan, Zapatok, an v lietih 1950 tudi par speljavi akvedota za Podvaršč, Špehuonja an rojstno vas. Lepuo je brau an pisu po niemško. Njega ženà, nuna Mjuta iz Piknjel, mu je sedan sinuovu porodila. Spominjam se, de je biu zlo pobožan, vsake jutro je hodu v Laze h maš an se je obhaju. Velik parjateu je biu od kaplana Antona Cuffola, s katerin se je puno pogovarju. Spominjam se tudi, de v hladnih večerih, sedeči na stolu na sred dvora tam pred hišo, je na glas brau nekatere molitve, ki verjetno so ble tiste, ki iman po roki an ki on jih je takuo ponavlju.

Bližnji Breškonu mladenč, Fonso Dreju, kot dvistletnik lieta 1941 je biu klican za sudada. Za njega dušno an telesno obrambo, Anton se je dau prepisati testament an mu ga je šenku kupe s stuo parporočenju, kakor dobri oče, kier mladi Fonso ga je biu že zgubu. Te bukva Fonso je nimar daržu par sebè. Biu je sudad v Rusiji an od tan se je med riedkimi tudi on varnu. Druge hude nevarnosti je on preživeu an med telimi sada more lahko štiet tudi skor smartin žlag, ki ga je zadeu z glavo tan na kamanovo stopnico. Ozdraviu je an uoč se je spet obarnila na svoj prestor.

Temu, ki se bo dau cajt prebrati prepisani "Testament", čeglih je brez strešic, bi teu parporočit dvie reči. Ta parva je, da naj ostanejo brez skarbi tisti, ki najdejo svoj rojstni dan med tistimi, ki so štieti kot nasrečni. Poznan puno judi v tem položaju, ki živijo zdravi an veseli.

Drugo parporočenje bravcem je, de naj bi se parbližali telin bukvacan ne kot k adni obliki narodnih vraž, ampa de bi jo sparjeli an brali kot molitu, ki nan je bila izročena. Saj, kupe z glaboko viero, te molitve so pomale našin prednikan prenest težave njih vsakdanjega življenja.

Na imi Jozua, Kristian
 Testament, Kriisa
 in koiniga gohada
 Jozua, Kristian kice
 in svetih grobi in
 Jozua kice hali Bopu
 Jozua, Kristian

in magi in nam in
 Bopu in koiniga
 inso pad ino usi
 inso pad ino usi
 inso pad ino usi
 inso pad ino usi
 inso pad ino usi
 inso pad ino usi

R + h + R + h + S + ft + S
 T + P + ch + h + 4 g
 R + D + a kranik h
 listek in minis Sacke

Jozua

Prva in zadnja stran Testamenta

TESTAMENT

Na ime Jezusa Kristusa. - Testament Jezusa Najdinega gospoda Jezusa Kristusa kier u svetem grobu u Jeruzaleme tele besiede Jezusa in Marije pomagajte nam ljubeznive Mati na naso zadnjo uro. Vas prosem o kristijani da nimati delati na dan svete nedelie kier boste od Mene zavarzeni in prekleti kier sem vam dau 6 dni u katerih se moreta mantignati u tistem stanu u katerem sem vam pustu. Ustanite zgodaj iz pastelie in bieste u cierku, bosta poslusalili sveto maso in bozje andohti, bosta prosili da vam odpustim vase grehe in dasta ubogime tega vasega, kar bosta mogli, temu ubogemu in takuo vasi grunti in vase hise bojo napolnieni z nebeskimi velicaini. Se dve vas prosem: se postite pet petku na cast mojih pet karvavih ran katere sem za vas na svetem krizu pretarpel.

Prosem vas tudi da od telega dasta glasilo usakemu katere jo zelijo pri sebi imeti. Kier use tako storite dajte use u moio sveto in sveto cast in ti gresniki kateri jo bojo pri sebi imeli in brali ali pa storijo brati, da bi imeli toliko grehu kokar je zvezde pod nebom jin bojo odpuscene ce se s pravemu sarcan zgrivajo in polnoma spovejo in se pobolsajo in bojo svete zapovedi darzali in storijo use kar notar zakuazano, od zasluzenja Jezusovega ustine testamenta, od zasluzenja storjeno od zadnjega nasega gospoda Jezusa Kristusa svojim ljubim prijateljiam sveti Elizabeti Brigita, in uciteli al pa veste kadar sem jest parsu na tele svet, sem potil dosti karvi in u vartu sem pet krat od Juda uzet, kateri so mi dali na moje lica, so pluskal na moje usta, so mi dali 30 punje, trikrat sem na tla padu, so mi gor uzdignili, so mi dali 150 cabad, zlahu na moje pleca 40 in pa za brado sem biu kar uzdignjen in ce po lici moje karvi prelite odudarzu, par stabru je bluo 6666 uon do kosti seku je bluo tih nereznih cvek, 69 od tarnove krone tarnu je bluo za pobosti mojo glavo, sem padu pod kriz trikrat, sem na moje usta 22 krat zapluvan, sem karvivhni plah (ran) je bluo 100 udarzu, s kladvam se parbit je bluo 28, in za noge 36 stopin od zacetka moje martre tie do varsnega mesta do varta Getzemani je bila 40, od varta do hise Jozefove tega visega je bluo 90900 Hajfeza do

Herodeza 37 poldrug, od Pilatuza do Kalvaria je bluo 12017 kier useh stopenj je bluo 62093. Duor tele nosil pri sebi 15 let in tistega cajta bo usak dan 7 ocenasu in 7 cescenamarija in cast bodi Bogu molil hces u tistin cajtu dopunjo stevilo kaplic moje karvi katero sem u mojj martri pretarapel, jest mu senkam 55 gnad popolnoma odpuscenje useh njih grehu, dve gnadi dusc po smarti jo oduzamejo od ohnja tih vic, tri ko bi umarli pred 15tim letom ki postabim tako cast kokar da bi bili za vero umarli kakor martarniki ob cajtu njih smarti pridejo po njih duso de z mano pojdejo u nebesa uzivat mojo vencno cast in duse njih zlahte ko bi bile u vica h bojo resene notar do cetartega glida, use gnade jin senkan da pojdejo uzivat u nebesa mojo vencno cast, takuo se te nosne zene jo bojo par sebi miele in brale ali storjo brati bojo srecno porodile in tudi otroci bojo u njih pozegnani notar do cetartega glida in ce usi tole storio bojo 1000 senku zadobili in cene pa na drugo vizo bojo srecni in bojo darzali kar sem jim parporocju. Ko bi se najdlj da bi marmrali cez tole in govorilo kakor da bi ne bluo od mene zapisano, tisti bojo od mene za nimar prekleti im posliem velike tezave in bridkosti za jin dat zastopit mojo jezo in na zadnjo bojo pahnjeni in zaparti in za nimar maltrani u vencnemu paklu. Tisti ki bojo pri sebi imeli in pogostu se z mislijo na mojo martro, bojo pozegnani na dusi in na telesu pred naglo smartjo in pred useh nasrecah. Vas prosem da usaki dan molete 3 cescenamarije na cast Marije nase matere in pomocnice da vam bo pomagala na vaso zadnjo uro. Hvalim bodi gospod Jezus Kristus jin njega mati Marija za use vence case amen.

Sveto pismo. Srecen je tist clovek ki na tuo pismo verie in pri sebi nose al par hisi ima. Bil je neki grof ki je hotel njega sluzabnika zavolio neke hudobije neko jutro obglaviti in kakuo se nie teu mec njega uratu pariet, ko grof to vidi stopi sluga bridko in ga uprasa kako more tuo bit da ti se mec ne prime, na tuo uzame sluga tuo pismo spod paske in jo pokaze sledecimi rokami B.I.F.H.H.RHH. Ko grof tuo prebere zapovie usem da morajo to karto zapisati in pri sebi nositi. Duar ima karvave rane naj tolo karto gor lozi an hitro se mu ustavi. Tisti ki na verie nai zapise te-

le besiede na mec al pa na puso, obedan mu ne bo mogel skodovati da so petere Kristusove rane ch. H.P.S.S. Duar tua pismo pri sebi nosi temu se nie trieba bati striele ne ognja ne strupene pija-ce.

Ko bi se zena na teskem porodu naj se da tuo pismo in lahko bo porodila in otrok srecen. Ti ki tuo par sebi nosi je bieu ku zlatuo an srebro tua se die da vero dovarsi in tuo pismo par sebi ima u imenu Boga + Oceta + in Sina + in Svetega Duha amen.

Bog ostani pri nas. Tist kateri zegan pri sebi nose se mu nie treba bati obedne nevarnosti. Tisti ki tega ne verie naj tolo karto enemu pisu na vrat obesi in ga strelja obedna kugla se ga ne prime takuo gotovo kakor je Jezus Kristus martran biu umru in su u nebesa u morajo le h.H.P.S.S. moskami useh juden poskodvani ostatici, Jezus zapovje usem pusem, usem orodiu tega sveta pred zivin Bogom Ocetom + in Sinom + in Svetega duha amen.

Jest prosem u imenu Jezusa Kristusa in njega svete karvi da obedna kugla me ne zadene nai bode zlata ali srebarna ali svincena. Bog u nebesih ustavime usega prostega. U imenu Oceta in Sina in svetega Duha Amen.

101

Tua pismo je poslano tle h letteri in znajdeno skorai 6 ali 7 let prej ko se je vedno videlo, ako bi jaz tolo karto u svoje roke udobju biu bi srecen zmano, bi usakemu cloveku kier bi mu ga prepisati dau kako hitro ga je usien obglasiti in se je na tuo mislu, se mu je pismo samuo zapisalo leta 1791. Tua se je razglasilo po usen svetu, pisano je se u tem pismu da tisti ki u nedelio od prevelike sile dela je od mene preklet 6 dni imata za delo 7mi dan za popocivati in iti u cerku z veliko pobožnostjo in poniznostjo in tudi u saboto zvicer po zahodu sonce se more delo pustiti in iti damu se napravliati za nedelio in Boga zahvaljo dati za parieta dobrote od Boga in prositi za odpuscenje svojih grehu, in ne parsegajte po krivim u mojin imenu in gledajte bogastva ne zlata ne srebra kar vas more gotovo pokoncati, ne bodite nevoslivi spostovajte svoje starice ne pricajte po kriven cez svojega bliznjega. Tist ki u to pismo ne

verje je od mene preklet in ne bo imeu nikdar sreće. Jest vam povem da Jezus Kristus pismo pisal in duor zoper tuo pregresi ne bo nobedne pomoci znajdu. Duar tuo pismo par sebi nosi ga ima razglasiti ce ne bo pogublien, tudi nai ga da drug drugemu prepisati. Ako de ima kduo se tulku grehu kokar je pieska u moriu in listia na drevu rib u morju bojo poprej ti griehi odpusceni kakor je grieh ce dua ne da naprei tega pisma. Tuo moreta varvati in usi otroci bodita od mene pozegnani, ma spreobarnitase cene drugace vas bom na sodnji dan na sodbo poklicu in bon strasno tierju ratingo od vas. Darzajte se mojih zapovedi kateremu sem ukazuzo Angelu Mihaelu u imenu Jezusa Kristusa po usem Amen.

102

J.S.g.n.H H 45 dni nesrecnih u letu zapomnise ako otrok na dan tistih rojen ne bo dolgo zivel ako se kakuo zene na tele dneve se isпустite alpa u jezi zivite, sijati nie dobro na te dni in tud zivine rojene na te dno ne redite nai se zacne kako ki hoce na te dni use u skodo pride. Ako se kakuo iz kupcije na poti parpravu za gotovo u skodo pride.

U telih 45 dni so trije dnevi se boli nesrecni. Te dneve se more usak clovek lepuo zapomniti in ti so bili 1 dan aprila je Judez Iskarjot Jezusa izdau; parvi dan augusta je Bog angele iz nebes pahnu; 1 dan setembra je Bog strafu Sodomo in Komoro. U teh treh dneh je nesrecen duar je rojen an umarie u adni ali drugi nasreci da ne bo morebit u eno nespotlivo smart.

Otpovem in tudi velike starosti ne ucaka. Vam se poviem tudi drugo veliko nesrecni dnevi pa so teli spomnise razglaseni.

Januar 1 - 7 - 11 - 12 - 14

Februar 8 - 16 - 17

Marc 1 - 12 - 13 - 15

April 1 - 3 - 15 - 17 - 18

Maj 8 - 16 - 17

Juni 17

Luj 1 - 5 - 6

August 1 - 3 - 18 - 20

Sett. 1 - 3 - 12 - 15 - 18 - 20

Ottobre 1 - 13 - 17

Novembre 17

Dicember 11 - 17

Takuo je sanja Marije Device. Jezus jo uprasa: "Ali cujes ali spis?" Njega mat mu odgovori: "Zaspala sem bila moj sin, pa cudno sanijo. Sen znajdla na vartu Getzemani ujetega mocnuo zvezanega in pelianega pred Aneta, od Aneta do Kajfeza, od Kajfeza do Pilatuza, od Pilatuza do Herodeza. Ljudstvo je u oblicje pluvalo in sibo tepeco je sveto oblicje in truplo, sveto glavo s tarnjami kronano in na smart obsodien na kriz parbili, svete usta z zolcio in jezikan napojili, sveto stran z mecan predobili in iz kriza sneli in mene tvojo zalostno materi martvega u naruocje polozli." Oh, kako je bilo zalostno sarce matere Marije. Jezus odgovori svoji materi: "Resnicna je bila tvoja sanja." Kaduor bo tolo sanjo pri sebi imel ne bo z naglo smartio umru in se bo z mojo materijo Marijo u nebesih veselju Amen.

103

Usi koru angelu bo na pomoc duor tole molitu pri sebi nose, tudi njegove prosnje bojo uslisane. Molimo, Kral Jezus Kristus usmili-se karvavega sveta vas naspruot saurazniku in pred usakimi pregrehami skozi tvojo sveto kri katera se je po svetu prelijala za nas odresit. Jezus kral judovski ki si jau judem kateri ne bojo umarli ne od sable ne od puse in obedan souraznik ne bo mogel skodovati tudi ukaze tvoj karst nas obvaruj pred pakleniskem souraznikom. Jezus Kristus sin Bozij usmilise nas. Bog oce sin in sveti duh tole pismo je pisu gospod Bog in poslu po svetem Mihaelu an izdan u Rimu u edini cerkvi z latinici pisano. Obedan ga ne more doseci in tudi dotakniti cene z Bogan in Marijo na vencne case amen.

Molitu Marijinemu sarcu. Spomnise o nasa ljuba gospa presvete-ga sarca moci katero imas cez sarce svojega precescenega Sina poln zaupanja in tvoje zasluzenje priden tebe prosit tvoje brambe in tvoje pomoci. Brez lahtno gospa Jezusovega sarca ki je izvierni

studenec ush gnad, prosem dodelimi gnade katere k tebi klecim
ki jo bos zastonj prosila kier si moja Mati o nasa ljuba gospa pre-
svetega sarca milostno sprejmi moje prosnje in dobrotno uslisi
amen.

Molitu svetega Bernarda. Spomnise preusmiliena Devica mati
Marija da se nikdar ni bilo slisati da bi biu kakuo zapuscen kateri
je pod tvojo brambo pribezal in tebi na pomoc klical tvoje moci,
priporocil s tem zaupnanj naj zdihnen h tebi Devica. Devica h te-
bi jaz gresnik zdihnen. Ne zavarzi o Mati te besiede Jezusove in
moje besiede temvec milostlivo me uslisi in uslisi amen amen
amen.

R + L + R + G + J + H + R +

J P + ch + L + J + G

H + D + ohranite ta listek u imenu Oceta in Sina in Svetega duha
Amen.

22.5.1941 - Amen

REZIJA, PROSTOR, KI SI UPA TVEGATI

RENATO QUAGLIA

Ni lahko vstopiti; ni lahko nikjer in nikamor. Vstop zahteva odprtost do drugačnega in neznanega sredi brezimnega sveta. Ko smo namreč do zob oboroženi z idejami, predsodki in projekcijami ter smo prepričani, da vemo vse in da vse obvladujemo, lahko postane vstop napad. Odvisno je od tega, kaj najdemo, ko se nam odprejo vrata. Če to, kar srečamo, odgovarja našim predstavam o stvari, zaplešemo v vrtoglavem vrtincu banalnosti. Če pa je za vrati nekaj drugega, se sprožijo v nas napadalni mehanizmi z jasnim ciljem, da vse to, kar nam prihaja naproti, vskladimo z našimi modeli in predstavami.

105

Vedno bolj redek je odnos do sveta, ki osvobaja oko, uho in srce. V tem pa je predpogoj, da smo razumevajoči in da se negotovi koraki odtisnejo kot jasna sled; najbolj preproste kretnje spregovorijo o želji po srečanju. Vstopiti ni prav nič vabljivo dejanje. Vrata so ozka in začetek poti je podoben nemirni slutnji, da nas ne pričakujejo jasne podobe, ki govorijo Telesu, ampak soteske in skale. Pred nami je asfaltna cesta. Na desni je zid, za njim strmina, kjer se uporno dvigajo temni bori. Na desni se med peskom in kamenjem vije srebrna nit potok. Upognjene vrbe nam dajejo slutiti moč hudournika, bor in barve nam govorijo o zapuščenosti. Ni lahko hoditi tod.

Kmalu jo zagledaš. Na desni strani ovinka je kapelica, ki čepi podobna celici v pričakovanju nečesa. Mlada je, čeprav stara, deviška, čeprav se je mnogim darovala. Ždi v senci grčave svete vrbe. Ziblje se med sanjami, v glasbi vode, ki jo veter prinaša med njene krošnje. Glasba se razlega proti vzhodu kot darilo za vse, ki so si upali obstati in prisluhniti. Razlega se na zahod in objame tistega, ki je okusil slast skrivnostnega prihajanja. On je tisti, ki najde v tej podobi, v teh zvokih popotnico za odhod in obljubo vrnitve.

Kapelica mi kot mlada speča deklica in vodna vila šepeče, da bo pot po dolini, ki ji je Nebo strop, usodna.

To mi potrjuje šumenje listja, ki ga zibajo poskočni valovi potoka; veter je za trenutek ostal brez sape. Obljuba je izpoljena: na strmem in cvetočem travniku so hiše zrastle kot gobe po dežju. Poleti so ovite v zelenje jablan in hrušk. Pod njimi teče skoraj neviden Črni potok. Le tu pa tam se zablešči njegova srebrna voda, v njej je skrita vsa nedolžnost upornega sina hribov in neba. V neurju je skrita vsa nedolžnost upornega sina hribov in neba. V neurju se spremeni in jezno rije dušo rastlin in sinov, ki so preveč zaljubljeni, da bi zapazili pobalina, ki jih hoče zdaj zase; da jih zbere v edinem, ki je lahko steber sveta.

V daljavi je proti zahodu Kanin, ki očetovsko prikimuje z nasmeškom in skriva svoj obraz za belim pregrinjalom, ki diši po vodi in zemlji. Dviga se k vratom, ki so prerastla nebesni obod. V dolino se spuščajo velike, košate zelene roke in ti prihajajo naproti. Spuščajo se po bokih grebenov kot ljubeči moški in ženske, ki skakljajo po prsih, po kolenih in po nogah.

Sled, ki jo puščajo za sabo koraki, vliva naši hoji vedno večjo radovednost. Pogled se nenadoma odpre na grebene krivuljastih hribov, ki se dvigajo kot stasite moške postave; od vekomaj hrepnijo po hipnem snidenju z mehкими in zapeljivimi ženskimi obrisi, nad katerimi bdi kot Kraljica Trnjulčica. Tu bogovi ne nagrajajo Kasiopeje, ki se kiti s svojo lepoto in zato lahko Andromede,

ki so se osvobodile materinskega napuha, počivajo v miru. Le včasih se ob luninem siju prepustijo plesu, da jim veter in voda razprostrta krila. Kasiopeja pa joka in ne ve, ne zakaj in ne za koga. Njene solze padajo kot dež v dolino in se zasvetijo v hudsonniku, ki so ga imenovali Barman. To pomeni Otrok božji, ali bolje, otrok boginje in morda celo otrok luči. Sedaj se v potoku skale ponujajo pogledu v vsej svoji veličini. V zrelem dopoldnevu jih boža smaragdna voda in jih škropi s srebrno peno. Tišina sončnih vzhodov in zahodov jih nadeva nevidne peruti, ki so podobne rahlim besedam, ki jih zbira tišina in jih nosi kot roso med najbolj skrite mladike.

V središču pride do objema. Vse prihaja k tebi in ponuja svoja darila. Sart se prikloni: zdi se, da išče Kilo, ki je od vedno njegova ljubica in jo od vedno žge ogenj, ki je pravi ogenj. V hladni rečni vodi se žeja pogasi v obžalovanju: tu se lahko dotaknejo samo še noge. Med njima bi rad zarisal most in ju združil v ljubezen, ki jo od vekomaj sanjata. Ko stojim ob izvirku, ki bistri oko, se telo krepi, da preutrujene in hrhke kosti najdejo novo moč.

107

*Usaka pačica romoni
potokavi wsi pujajo
wtičaci šče snuwajo
dušice nage plešajo
ta prad tvej mlaki
lipo mô ne zibajo*

(rokopis iz leta 1998)

Med Sartom in Kilo se razlega boleč ljubezenski klic. V mesečini mi med zamolklim grgotanjem, ki komajda utiša klic ljubimcev, podari voda glas in vizijo:

*Oh, gora sartawa moja
močna, pale visoka
molé nu te duhji kozè
se pasajo, se jibijo*

*Oh, gora Kilina moja
kako si lopo sčesana
kako si lopo oblačana
oko mô te na poznà*

*Skale me te Sartave
kako ste lepo splaknane
ko sunce sije snuwate
ko pleše luna pujate*

*Celo nuč si snuwala
z lunico pa plesala
wodice žive tikajo
ko viter moj ti čese lasiče*

*Otrok sunce spet zazkočel
ti si scale spanjawa
rebra zelena rosasta
murinice wse sedine*

*Ko vetravi zapihnijo
rožice tve se sprawjajo
sladko roso lijajo
gozdiči moje wsi rosasti*

*Kila, Kila, Kilica
ti si moja rožica
nuw two krilo skrijme ti
objemíme, pozibajme
dej-me, dej-me tvoje jadice*

(rokopis iz leta 1990)

Bila je to ljubezenska pesem, ki ne pozna ne dneva in ne noči. Spremljali so jo nagajivi vetrovi, ki kradejo note rekam in potokom. Kot magični Robin Hoodi jih potem nosijo z enega brega

na drugi, da poželjenje ne usahne.

Bila je to ljubezenska pesem, ki me je nekega večera omamila, da sem ukradel magijo izviru in jim spregovoril v lunini svetlobi, ki je bila moja tiha pomočnica.

*Waš lunasti smi
ma jablica wjela
poletele so skranje
wan prinesle moj sad
da bi za rude plesala
za rude zapela
to wižico staro
od sunca ki spi*

(rokopis iz leta 1991)

URON

109

*Od itadej seden klancow sem prahodel, seden dulow praskočel,
seden mlakic pa posial, da bi poduhal lipo mô.*

*Ta na Uron na je me čakala, tej na srna duša zihala, gore so se
smejale, po njej dišele rožice. Potna anu zadušnjana glawa mâ se
zlustila ta na no skalo sednula, po luni wsa se svitila.*

*Kako je lipa šlivila, kako se peli dulčiči, kako megle so tikale,
kako se luna smejala ko sta zajujuknula.*

Po tej viziji sem ponovno med svojimi ljudmi. Od nekdaj so jih obdajale žive sile, ki so bile tudi groza. Oni pa so v stoletjih razvili poseben smisel za bivanje, ki se dogaja v odprtosti dialoga in sprejema drugačnega. To so storili skoraj naravno in brez pregrad, tudi ko je šlo za jezik. Nekaj zelo podobnega se pripeti tudi popotniku, ki prihaja od drugod in stopa po stezi, ki je zaznamovala njihovo usodo. Ko vstopi, spremeni gosto pretakanje velikih in drobnih izmenjav. S tem sproži v prvih trenutkih občutek daljave.

Kmalu pa pride do dogodka, ki vse spremeni. Tujca prevzame skrivnost, ki diha iz gozdov, ki skaklja po listnatih stezah, zarisuje stopinje, se dviga z dna potokov, ki skakljajo kot razigrani otroci proti večji strugi. Na svoji poti srečajo telesa večnih ljubimcev, ki od vekomaj iščejo dotik in snidenje.

Ona se vzpenjajo do nebesnega oboka, ki je že pravi strop, ki ga kot stebri podpirajo mogočne roke, ki jim še čas nič ne more. Čas, celo on lahko v režiji skritih vetrov posluša simfonijo, ki je ona sama glas duše in njenega vzdihujočega čakanja, da pride ljubimec, jo spozna in jo ljubi.

Morda se zgodi, da oči niso dovolj pozorne na ritem Življenja in da jih vsiljeni videz prevara. Zato lahko vidijo v počasnem toku stvari le potrdilo starodavnega fatalizma.

Dovolj pa je, da se za trenutek osvobodijo predsodkov in da prisluhnejo. Nič več ne bodo mogle zanikati, da znajo vsa ta Telesa, ki čakajo, opazujejo, razbirajo, najti izhod tudi iz najbolj brezupnih položajev. Da znajo tudi pred nepopravljivim ohraniti upanje z voljo in dejanji.

110

*Rimska pot polomjana
trda, wotla je molà
prakleto krokanje posod*

*Ta na križace
jurave palice
žalizni mušavi
na wse kraje strijajo*

*Ta na veje obišana
koža ma se suši wsa
tej gnuj tuw jasané
ristresan žwot ostal*

*Jame,
trnavi,
wsa dolina jamasta*

trnasta
žiwo kožo vetravi
sijajo po ti Oblazavi

(rokopis iz leta 1990)

Odhod Rezijana je pogumen odgovor usodi. Njegovo odhajanje ne pomeni obupa, saj on natančno ve, da je veter posejal po poti, ki pelje v daljave, koščke žive kože.

Ti so obljuba ponovnega snidenja in vrnitve. Odhajanje je v tem smislu otipljivo začrtana pot prihodnjega vstopanja.

Sonce, ki zahaja, je hkrati obljuba nove zore, ki nosi v sebi vse nekdanje in bodoče vzhode.

Tej ni prane wticave
bižimo nu se tresimo
sunce naše rožaste!
ma po nočé te snuwamo
da rude spet te sračamo

111

(Baside, Trst 1985)

Kako je v današnjih časih vse to dragoceno. Danes se zdi, da se vse razdira in drobi, da prisostvujemo inploziji v črno luknjo grozljivih robov, ki ne dopušča upanja. Posebnost Rezijanov, ki jih še danes zaznamujejo kozmični ritmi, je kot beseda upanja, da se bo pšenično zrno, ki ga vklepata led in noč, prebudilo v toploti Ovna in vzbrstelo v življenju sadike. Kolikšno zmedo bo to povzročilo med vsemi, ki so s preveliko razumarsko logiko pre-računali, da je vse izgubljeno. Zakaj bi se spraševali, kdaj se bo to zgodilo, ko je ta kdaj tu že danes.

Strne se v drobni kretnji pred odhodom, je v živi koži, ki jo je veter raztegnil po poti, ki je hkrati pot vrnitve. Le kdor zna upati in čakati, je sposoben tistega potrpljenja, ki si drzne videti novo, ki prihaja.

So reči, kot nepotrpežljivost, prenapeta želja, da bi videli vzhajati sonce, takoj po zatonu, vendar so to samo sence, ki spremljajo nočnega popotnika, da se jih kmalu ustraši.

Sence ti namreč ne le sledijo; pride trenutek, ko te prehitijo in se postavijo pred tebe. Če nočeš umreti, se moraš obrniti in se vrniti. Jaz nisem, mi nismo gospodarji stvarnosti in usode. Prostor in čas nista naša. To pa Rezijan dobro ve.

Svoje spoznanje nosi s sabo po vseh cestah sveta kot želva svoj oklep. Rezijan zna potovati. Ker ve, da se ničesar ne sme posiljevati, zna graditi in se zavzemati za skupno rast, ne da bi bil pri tem nasilen. Zato se čudi ob vsakem znamenju sprememb. Tako je pač to. To je napredek, ki nagradi tistega, ki ni pretrgal popkovine z Zemljo in Nebom. To je napredek, ki ga mi, ki smo ujeti v nepomembnost snovne racionalnosti, morda komaj slutimo, a podzavestno že ljubimo. Vse, tudi politika, ima svoj smisel v tej strugi.

- 112 Naši predniki niso bili nikoli nasilni. Nikoli niso posekali drevesa samo zato, da bi padlo. Nikogar niso ubili iz sle po krvi. Nikoli niso brez razloga preusmerili reke. Vse je bilo bolj razumno, saj se je skladalo s sistemom kozmične zakonitosti. Nikoli nismo tako močno kot danes zagovarjali in vsiljevali racionalnosti in učinkovitosti. Nikoli ni prišlo do tako silovitih eksplozij iracionalnega in neučinkovitega. Tega pa ne moremo obvladati, saj prikriva zemljo kot ogromne ledene plošče.

*S bilimi očmi
nori konjiovi
za wodo tikajo
ma wodè nikerja*

*Kobilice
mlade, jalave
same sabè kurijo
Oginja pa nikerja*

*Konjovi, kobilice
tuw vetro se lovijo
nikerja pa ne kovice*

(rokopis iz leta 1991)

Tako je to. Pomembno je razložiti svet, neskončno pomembnejše pa ga je ljubiti.

To je odnos, ki ga ima do stvari Rezijan. On zna oditi, vendar prepozna med gubami svoje spokane kože, kdaj je napočil čas vrnitve. On zna spremeniti neučakanost, frustracijo, strah pred svetom, ki se ruši. Ali ne doseže predmeta svojih sanj, ali pa vidi, kako se vse premika neverjetno počasi v delavnem in ljubečem pričakovanju.

Z njim premaga dolgčas in vse spremeni v napetost za nekaj. Zelo preprosto povedano, je to življenje samo, ki je spoznalo, kako hrupni glasovi in luči zameglijo vse. Zato ponižno odkriva glasbo, ki se dviga z listnatih stez in ponese v sobo ritem, ki od zmeraj požene Telesa v gibanje in jih po gotovi poti popelje do naravnega snidenja. Vse in vsi se začudijo.

113

*Kako to lopo citirà
kako to lopo bunkulà
lunica me poklicala
celo dolino zmerila
praskočila dulciče
porawnala klančiče
wse pačice zledala
skale wse pojibila
ta na gorici swa se pogledala
anu spet lopo utrupnila*

(rokopis iz leta 1991)

Sv. Marija Miru

POŽENI MATI

VILJEM ČERNO

*Poženi moje roke:
so brušče,
ke žgejo od tarpinja.*

*Poženi moje oči:
so rosa na njivi
poraščeni s travami.*

*Poženi me kosti:
škipajo bolne
pod težo briemana.*

*Poženi mu starost:
je voda izpita
od zviralah Mališčaca.*

*Poženi vse nas,
ke stojimo na mostu
med sienco anu lučjo.*

*Poženi tihost naših vasi:
odpivajo živinje
prej koj ga poviedati.*

*Poženi, Mati, vse martve,
ke na meji smarti
merkajo od zunah
naše hodinje.*

Marija z detetom v notranjščini

SNUOVI TELE ZEMLJE

BRUNA DORBOLO'

Tarkaj luči je gorielu po vsieh drevi, ki tud če je bluo vse vedruo, se nie vidlu še ne zvezde, at pod barnaškim muostam, tistu nuoč. Nediža, muost an skale su bli arzsvieteni, rimonika je godla an judi ku mruji se je medluo napri an nazaj... od brejarja do kioskunu. Ponediščak je tihu spihavu avoštnu hicu. Tu deset dni, ki Giulia je bla doma, nie bla srečala tarkaj parjateljju ku tistu nuoč an sa, ku vič ku dvajst liet odtod, je z njim sediel a jedla. Ben... ne pru ku 20 liet odtod. Tekrat niesu bli at sediel, jedli an se zguarjal, ma su bli že na brejarje ku donas njih snuovi.

117

Miza je bla takuo duga an puna judi oku nje, de Giulia nie čula, ka su pravli du koncu, se je gledala oku s sarcam lahnim, ku tek je prez skarbi miez parjateljju.

Je gledala gobce oku mize. Lieta niso ble paršparale obednega, tud če kajšnega su ble buj švignile an kajšnega se je zdielu, de su ga ble samuo pošujale, grede ke su tekle.

- Lej, lej, duo je dole! - jo je tuknila an jala Nina, ki je bla par nji usednjena, - tuoj muroz... - an grede ki je guorila, je bla že gor vstala an z roko muhala, za de Jur jo bo vidu. An tarkaj se je medlà nastoje, dok on nie zagledu njo an dugu mizu, punu parjateljju, an se je naglu parbližu.

- Dost liet... Kuo gre... Kuazajta še adnu te čarnega. Ka se je

zgodilu naco, nazaj vsi kupe... Kuo je lepuo vas vidit... Giulia..."

Roko adnemù, nu buscu te drugi, dok an Jur se nie usednu miez Giulie an Nine, ki mu je bila nardila mest, an zaries veseu je naglu šu nazaj s pametjo na lieta, ki su jih ble vidle kupe rast. Jur se je začeu zmišnjat an pravit an za njim an te druž.

- Se zmisnita... Sv. Petar... Sv. Rok... kar gu Ruonc su miel šele brieskve an su jih ponujal sladke z vinam. Smu gor hodil par nogah, kuo smo jo puojli po vsi pot nazaj grede... Tebe Giulia nie bluo še, si bla šele mikana. Ma si bla tistu lietu, ki smu bli šli gu Čenavarh an ponoc dol po stazic Petar je stopnu gor na nu gubancu, ki kajšan pijanac je muoru zgubit, an kuo smu ju samagutnu sniedli dol na Štupc, pried ku naše bičiklete pobrat.... An za Sv. Šintonih an Sv. Valentin adan od nas je imeu sigurnu kajšnu žlah-tu v vasi, za de smo šli vsi štrukjace jest... An za Sv. Miklovž mačke gu Saržent, ki obedna čeča ni tiela pokust...

118 An le naprirej su pravli od sejma do sejma, od kuo je bluo težkuo čeče zbrat, zak samuo, če je šla adna, su pustil an to drugu, takuo so vic cajta zgubjal hodit od hiše do hiše vsi kupe, ku kar su potà giuoldli.

Mladuost tistu nuoč je bla v pamet vsakega ku an dug guod an su začel se zmišnjat, kajšne su uganjal po vasi, kar su v mraku hodil krast cimbarje an čariešnje, kar su panogle pekli dol par Nediži an kartufule runal do pod skalo. Dušpiete, ki su runal vsien radi, ma buj ku buj nin dvieman, ki su se buj jezli ku te druž. Tonison je biu adan od telih. On je biu an mož, ki se je nimar hvalu, on je biu nimar te narbuojš an njega blaguo je bluo nimar te narlieuš. Njemu mu je vse lepuo se zrunalu an hitru rastlu, takuo je pravu.

Nu lietu, ki je biu vsadiu punu cukin du njega velik vart, ponoč mu su bli vse veril an vsadil mulone. Kar tuole je začelu rast, on nie stau v kož. Tan v vartah od te družih se je glih poznalu, de rastejo, an njega su miele že perè vsak dan buj velike. Je vse klicu gledat an ku nimar se je hvalu. Tud oni, ki po navadi ga nieso poslušal, su oku njega varta bandral an čakal, dok se nie spoznalu, de tiste specialne cukine su ble muloni, an vsa vas se je smejala.

Duo pa se more pozabit tistu od bakalà. Je biu v vasi an butigar, ki ku vsi tekrat je meu malo reči v njega butigi, ma on je nimar

pravu, de je težkuo uduobu blaguo, zak njega je bluo spečal, ga je nimar stuoru prist od kajšnega naposebnega mesta. Takuo je ratalu, de an dan Miro je šu kupavat bakalà an je uduobu glih te zadnjega. Subtu po pot se je zguoriu s te drugimi an že predpudnem na deset su bli šli v butigu prašat bakalà. Vsien butigar je pravu, de njemu bakalà mu pride ravnu goz Norvegie an za drug tiedan čaka punu rib. Popudan su le vsi hodil v butigu prašat bakalà an butigar je guoru: "Recita mam, de za drug tiedan bo!" Takuo je ratalu, de tist petak potadà pred butigo je bla duga miza puna bakalà an mož ga je vsien za tiedne nudu.

Vsi so se smejal an Jur se je spregnu pruo Giulii an ji je tu uhoo jou:

- Kuo si liepa, kar se takuo smeješ. - Giulia je poardečielà an Nina je začela na klop se azganjat:

- Hodimu plesat... daj, kaj tuole za na starina... Jur, pru ti, ki su te same noge tekle, ku si ču rimoniku, ka dielaš tle usednjen?

Jur prez rec "ne sti ne gja" je gor ust, je vzeu Giulio za roko:

- Čen videt, če Giulia zna šele plesat - an jo je povlieku za njim pruo brejarju. Nina je ostala prez besiede, druž so se posmejaj an kajšan se je pobrou za njim plesat. Na brejarje, ku Jur ju je objeu an stisnu k sebe, se je odsopu.

- Oh Buog, si nimar tajšna ku dvajst liet odtod... Te zadnji krat za Sv. Rok si miela nu kikjicu ardeču vsu spletanu, me se zdi an sanj... an sa imam miez rok šele tistu čičicu... Kan si se bla skrila, mikana štrija?

Giulia je mučala, stisnjena z močno roko, je zaparla oči an z njim barliela ku na pluma z vietram. Sarce je tuklu močnuo, se stuort vozit takuo sigurnu je bluo ku prez skarbi spoletat z notmi od rimonike skuoze vse tiste luči nimar buj na uarjar pruo zvezdam. Rimonika je zamučala, ma Jur ju nie pustu. Ona, ku tek se nie ku zbudu, se je pogledala oku an špotljivo posmejajala:

- Znaš plesat an prez muzike? - ma druga polka je bla že začela an s glavo prazno an s sarcan v garli su že nazaj barliel po brejarji. Ku de bi rimonika kuazovala njih nogam, muče so plesal, dok muzika nie genjala an brejar se je začeu spraznjuvat. Jur an Giulia so se pobral muče, prez sile, pruo njih mize, kar su se vse luči

ugasnile an ku na striela je na luhtu ustrelju parvi oginj. Vsi su se ustavlja z gobcam pruo nebu. Jur je deu roko oku raman Giulii an ju je k sebe parbližu. Nje lasje su ga sagacjal pod nuose an tu lase on je začeu tihu guorit ku san sebe.

- Ti si moja žena, jest sam ostu sam, zak na sviete nie druge ku ti. Giulia, zaka smu se pustil jest an ti?

Ona prez se obarnit z gobcam nimar na uajar, arsvietenim od ognju, ke su na luhtu strejal an na nje ku ognjen daž padal, je začela guorit:

- Jest an ti se niesmu maj pustil. Jest an ti smo se zgubil... po sviete. Smu pustil duom an ku otroc, ki jih na obedan vič za roko darži, smu po sviete gledal ušafat našu pot za preživiet. Kar trudna an sama sam ušafala tega, ki me je stegnu roko punu jubezan, sam mu vesela dala moju an z njim sam ušafala nazaj muoj duom. Jest te imam rada ku mojga bratra, ku moje te stare, ku tolo našu malu zemljo...

120

Jur je stopnu ta od nje, za rame ju je obarnu pruo sebe an je skor ueku:

- Ma tekeru malu zemljo! Fardamanu zemljo, ki nas je porodila prez miet moči za nas zredit. Zavoj nje sam zgubu vse, kar san jubu: tebe, parjatelje an duom. Ja, an duom, zak jest ga na ušafam nikiedre mojga duoma, tud tle ga na znam vič spoznat. Ku za nu štrafingu ga mam nimar v glavi, an kar se varnem, me se zdi bit, ku tek je pred vratjo prez ključa an gleda notre skuoze oknu. Ma ti si tle, ti si le tista... ostan z mano...

Giulia mu je diela dva parsta na usta za mu stuort mučat, on je zamuču an ju je objeu. Ognji so strejal na luhtu, adan za dnim, an prah zvezdi je padu na nje. Zadnji velik žlah an vse je zamučalu. Luči na drevieh su se paržgale, judje oku su začel hodit an potiskat. Giulia an Jur počas, muče, su šli pruo njih mize. Nina je subtu gor ustala.

- Ah, čast Bogu sta tle! Jur, sa peješ pa mene. Čuj, su začel nazaj gost.

- Počaj nu malu, ki sam trudan!

- Me je na daš za pit. Gani se!

An je že bla par njim an ga je vlačila pruo brejarju. Jur se je

obarnu:

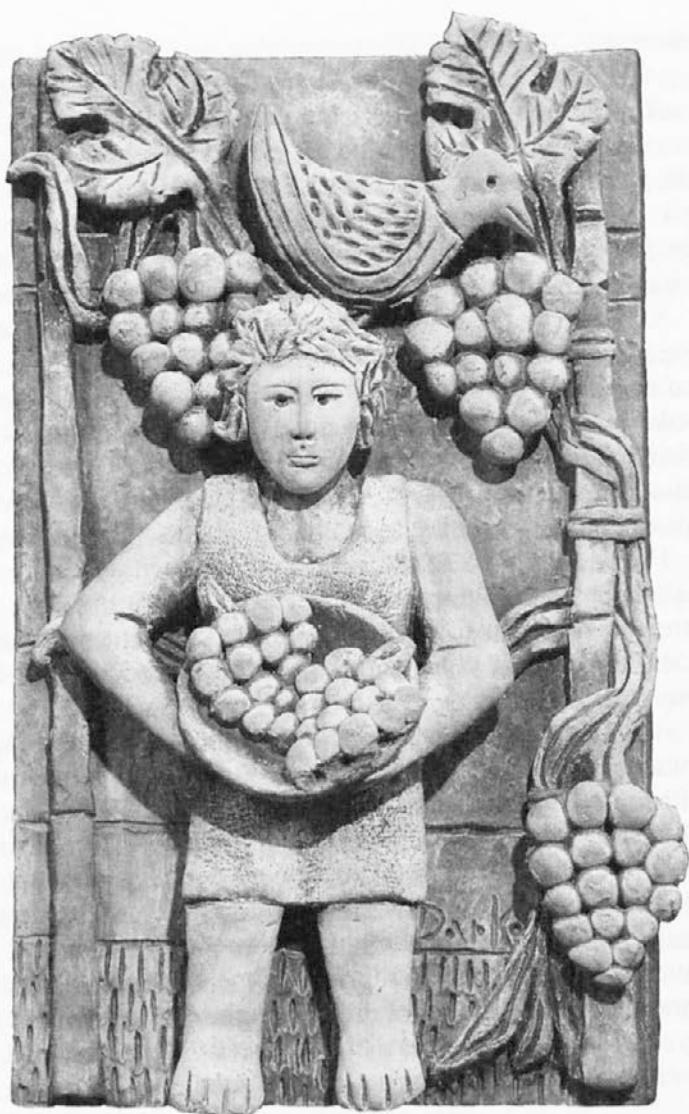
- Giulia, počakaš - . Giulia se je posmejala prez preguorit.

Ta za mizo jih je bluo ostalo na malu an obedan se nie vič smejau. Giulia se je počudila an je začela poslušat, od ka so guaril, an subtju je zastopila, de su se prečil go mez naš slovienski jizik. Vsak je njega tardiu prez tiet poslušat te družega an stari parjateljji su sediel za mizo ku mačka an pas. S sarcan grenkim je vstala, jala "lahko nuoč" vsiem an se je pobrala pruot duomu.

Ku je bla na ciest, se je odsopla an je nauajr pogledala: tovžinti zvezdi su pomigale na luhtu, tikane par kraju od kietne bregi, ki ku na zibiela su Nedižu varval. Nediža v tisti zibiel je verila glaboku jamu v skalu an že tovžinte liet le po nji šumi, gaspudinja Nediških dolin. Ma nje judje nieso takuo močni, su se pustil omotit s gučanjem an z lučmi, ki druž su paržgal, an špotljivi so njih glas spremenil, tist glas, ki že an tovžint liet je glas njih zemlje.

Pod muostam so se laščiel drevi, pun luči, an Giulia s sarcan žalostnim je čula potrebo letiet damu. Za nu uru luči, muzika, strejanje od ognju su ju bli pomotil, ma sa pod nagih zvezdi je bla nazaj ona. Sa, ki v nje pravi zibiel je gledala od zgore luči pod muoste, je misnila:

- Oh Jur, naco pod lažnjivimi lučmi smu misnili nazaj ujet našu mladuost. Ma kuo je deleč tu cajtu toja mikana štrija... deleč ku mladuost, ki smo zgubil an ti ju nies prekleu, ku našu zemljo. Tolu buogu zemljo, ki je kriva za nje čudan glas, za nje sladke besiede, ki kajšan krat su takuo močne, de znaju prelomit nu življenje: "Z Buogam". Previč živlenj prelomjenih s telmi besiedmi v naših dolinah, ma vse tuole nie zadost za stuort mučat glas ne zemlje. Samuo pod lažnivimi lučmi se more misnit, de će spremeniš jizik, spremeniš dušicu an teluo. An vsi tisti, ki smu šli, an tisti, ki su ostal, bomu nimar forešti doma, dok pod nagimi zvezdi na bomu, kar smu: snuovi tele zemlje.

Obilje

PRAVCE IN POEZIJE

EMIL CENCIG

S TAJŠNO MIERO, KI MIERTE, SE VAM BO ODMIERLO

Na Karkošu, nad Priešnjo vasjo, na skalovitem starmem rebbru hriba, ki se spušča dol v Nedižo, stoje razvaline gradu. Mogočni ziduovi, tarde stenè, ki brezčutno skuoze stoletja prenašajo slabo uro, napad narave, malomarnost judi, so znamenje tardnuosti gradiva in človeške tehnike.

V Karkoškem gradu stuotine liet od tuod so živieli grofi, ki so gospodovali vsiem judem naših nediških in rečanskih vasi.

Zgodilo se je adnò lieto, de grajski glasnik je po vaseh prebrau oznanilo:

“Naš preljubi gospuod grof vabi vse svoje dobre in zveste podložnike, naj se udeležijo praznovanja njegovega rojstnega dneva. Vsak, ki se bo udeležiu, bo dobiu presenetljiv dar. Gospuod grof pa samuo prosi vsakega udeleženca za majhano dobruoto. Kduor pride na praznovanje, naj se skaže takuo dobrega sarca, da parnesè s sabo no malo vodè iz Nediže, da se napuni grajski šteram, ki je postau prazan zavojo velike suše.”

Grajski glasnik je vičkrat ponoviu po vaseh oznanilo, pried ku se je spet varnu v karkoški grad.

Po vaseh so se vnele med judmi različne mnenja.

“Ja, naš grof je navaden tiran! Saj ima zadost hlapcu, da mu napunjo šteram, zaki nas vedno nadleguje. Ist ponesèm samuo glaž vodè, saj jo bo zadost!”

“Ne, ne! Naš grof je biu nimar dobrotljiv in velikodušen! Ist ponesèm bariglo vodè!”

“Ist adàn ...fingret, naparstnik!”

“Ist adàn sod!”

Zjutra, na dan praznika, čudna procesija se je začela povzpenjati gor v grad. Nekateri so nesli težke barigle pune vodè, drugi velike škafe. Drugi so jih zasmehovali in nesli samuo majhane steklenice al pa kozarce vodè. Procesija je vstopila na dvorišče gradu. Vsak je veliu vodò v velik šteram in postavu v kot dvorišča prazno posodo in veselo vstopu v velikansko dvorano, kjer so ble pripravljene vsieh sort jedila in pijače. Ples in petje, vriskanje in vesejè so odmevali cieu dan do večera, kar se je grof z ljubeznjivimi besiedami vsiem zahvalu in jih pozdravu in potem se pobrau v svoje osebno stanovanje.

124 “Kje je obljubljeni presenetljivi dar?” so začeli razočarano godarnjati nekateri judjè. Drugi so bli veseli in zadovoljni: “Naš gospuod grof nam nie še ankul napravo takuo čudovitega praznika!” Vsak udeleženeec, pried ku se je pobrau damu, je poskarbeu, da bi pobrau svojo posodo vodè, ki jo je biu poluožu v kot dvorišča. Tekrat se je vnelo vpitje, ki je hitro narastlo: vzkliki vesejà in jezno preklinjanje. Posode so ble popunoma, do kraja napunjene z zlatimi sudmi!

“Oh, nesrečni mi! Če smo bli parnesli vič vodè...”

ČLOVIEŠKE SOLZE - V OČEH BOGA

*Kar nam zadnja ura bo odbila
in življenje naše nas zapusti,
goli buj ku kar smo se rodili.
brez bisage in brez blaga,
pozvonili, sami, bomo,
Buog, na hišne vrata tvoje.*

*Kier jokati niesmo znali,
glavo bomo parklonili
in sprožili željo našo,
da bi vedno te ljubili
in čutili sram veliko.*

Tuo pomiena mielo ne bo!

*Lesketale v Božjih očeh
se človeške bojo solze,
kar nam vrata Gospuod odpre.*

SOLZE V NEBESIH

Kar svet je biu že ustvarjen, Lucifer, angel, ki se je biu uparu Bogu zavajo svoje prevzetnosti, se je naprej trudu, da bi napravo parjateljske stike z angeli, ki so ostali zvesti Bogu, da bi jih zmotu in spravu na svojo stran. Takuo je začeu skušati Angela Soglasja, da bi se tudi on odtargu od Boga in se mu uparu.

Dugo cajta se je trudu, na koncu pa je zmagu. Kar pa Angel Soglasja se je vdau in zarju pruoti Bogu svoj "Non serviam!" (nečem vič ti služiti), Buog je poklicu Angela Ognjene Sable, da bi ga, v veliki sramoti pred drugimi nebeškimi angelci, vegnù iz nebes. Uporni angel, kar so se vrata zaparle za njim, je začutu neskončno samoto in žalost. Postau je pred vrati, ku da bi želeu si izmisliti kajšno znamenje rešitve. Spomnu se je besiede Angela Ognjene Sable in začutu v njih iskrico upanja:

"Če najdem in parnesèm dar vriedan nebes, nebeške vrata se bojo spet odparle pred mano."

"Kaj naj napravim?"

Lucifer, ki je šu mimo njega, se je zarežu vanj:

"Bardäk! Sada si muoj in boš muoru menè služiti!"

Angel Soglasja mu je obarnù harbät in dielu se, ku da ne sliši. Potle je splu do zvezdi v nebuo, si nadeu njih bleščeče vsieh sort luči in po stuotine liet napravo preplezanje v nebesa. Biu je buj

bleščeč ko Lucifer. Zaupljivo je potuku na nebeške vrata. Velik oslepljajoč plamen luči ga je obdau. Glas Angela Ognjene Sable je zarju vanj:

“Al si videu? Tvoje luči so preblede, da bi pokrile madež tvoje karvice!”

Padu je na zemjo in mislu:

“Tam gor v nebesih nie tajšnih zakladu, ki so na svietu!”

Pogreznu se je v globočine morja, udaru v sarce gora, ujeu narbuj bleščeče bisere, zbrau narbuj dragocene dragulje. Takuo neizmier-no bogat je splu gor k nebeškim vratam. Potuku je na nje. Angel Ognjene Sable je odparu, kar pa ga je zagledu, je zarjù:

“Proč, proč! Pod tisto tvojo bogatijo se šele vidi revščina tvoje karvice! Proč, proč!”

In vrata so se zaparle. Tuo mu nie vzelo poguma. Spet se je spu-stu na sviet in se obdau z narlievšimi farbami in prijetnimi vonja-vami. In, zapejan od svoje domišljavosti, je splu v nebesa in po-tuku na vrata. Vrata se nieso odparla, začu pa je glas Angela Ognjene Sable:

126

“Nesrečnež! Skuoze tiste farbe in vonjave šele se čuje smrad tvoje velike karvice. Proč!”

Naveličan, Angel Soglasja je mislu:

“Oh, ist nesrečni! Ankul več ne zadobim poti v nebesa!”

Spet je splu na zemjò. Kier ga je njegova prevzetnost zapustila, je začutu v sarcu željo, da bi začeu jokati. Kier pa angelci na morejo jokati, je zaspau in ostu zaspan tavžinte liet.

Kar se je prebudu, je brezupno preходу vse poti sveta, grede ki njega obup je nimar buj narašču. Objokovau je nebeško vesejè. Obžalovanje svoje prevzetne karvice ga je ustavlo blizu adnè rev-ne hiše. Pred hišo je zagledu adnè zelo artargano in izčarpano ženico, ki je jokala.

“Kaj ti je, žena?” jo je vprašu.

“Kaduo si pa ti?” mu je ona odgovorila.

“Ist sam Angel Soglasja, ki sam se Bogu uparu!”

“Parbliži se - je jala žena - vlij no malo tvojega soglasja v sarce mojega sina. Glih sada me je s palco namlatu.”

Angel se je zgrozil in z udarom peruot je napunu hišo z mieram.

V tem trenutku mu se je zasvetila genijalna misu. Utargu je adnò cvetno čašo, jo parbližu ujokanim očem tiste žalostne mame in ujel nje solzè.

Splu je pred nebeške vrata. Vrata so se odparle. Angel Soglasja je stopu skuoze nje in v rokah daržu cvetno čašo s solzami. Tekrat je začu glas, ki je jau:

“Suzàm tarpljenja so vse vrata odparte, tudi nebeške. Pridi notar, spet si zadobiu tvoj nebeški sedež. Parnesu si dar, ki je vrieden nebes!”

URA

*Kakuo težak je ries muoj stan,
pokoja niemam nuoč in dan;
hoditi muoram brez nogi
in pru kazati brez roki.*

*Kar spije vse, ist muoram teč
in glasno tiktak vedno reč.
Če kajšankrat oddahnem se,
iz sna me hitro judje zbude:
minut če judje zamude,
ankul ga več ne zadobe.*

127

URA

Ura je parprava za mierit cajt na ure, minute in sekunde. Dan šteje 24 ur; ura šteje 60 minutu; minut šteje 60 sekundu. Takuo vsak dan imamo 24 ur, 1.440 minutu. 86.400 sekundu.

Razni so tipi ur skuoze stuoletja. Od starodavnih - *sončna ura* (ki kaže cajt s sienco palce, ki je nasmeščena pravokotno na številčnico); *peščena ura* (parprava za mierit cajt v podobi steklene posode, v kateri se droban piesak v določenem cajtu suje in pretoči iz zgornjega kraja, skuoze uozko garlo, v spodnji kraj); *vodna ura* (posoda za mierit cajt z višino vode, ki teče skuoze

majhano odpartino) - do donašnjih ur, v katerih premikanje urejajo kompleksni mehanizmi: *žepna ura* (za tu aržet); *ročna* ali *zapestna ura* (za ta na roko); *namizna ura* (za na mizo); *stenska ura* (za obesiti na steno, na zid); *stolpna ura* (ura na turme); *nihalna ura* ali *nihalka* (ura z nihalom). Ura more biti *repetirka* (tuče ure, pol ure, četart ure), *precizna* ali *kronometer* ali časomer (parprava za mierit cajt, ki kaže tudi dele sekund). Ura more biti moška, ženska, zlata, srebarna, navadna.

Ura kaže *cajt, bije, tuče, tečè, gre, tiktaka, zvoní, stoji, se ustavi, na kaže, prehiteva* (gre naprej), *zaostaja* (gre odzad), se pokvar, se da popraviti. Uro jo damo naviti, jo poganjamo naprej, nazaj, jo naravnamo, pogledamo na njo.

Ura ima *kazalce* (majhan in velik).

Ura je nočna, zguodnja, jutranja, predpoldanska, poldanska, popoldanska, večerna, pozna, rana.

Ura je dielovna, prosta, počivalna.

128 Ura more biti liepa, slaba, huda, pasja, suha, marzla, topla, sončna, oblačna, maglena, daževna, snežna, mokra, vlažna, vetrovna, spremenljiva, stanovitna.

PREGOVORI: *Ura teče, nič na reče* (cajt hitro in neopazno leti). - *Ura zamujena na varne se obena*. - *Rana ura, zlata ura* (l'ora del mattino ha l'oro in bocca). - *Kduor zguoda vstaja, mu kruh ostaja*. - *Človek na vie ne ure ne dneva* (kaj se mu bo zgodilo, kada bo umaru).

Ura je znamenje, simbol točnosti, natančnosti, preciznosti, urejenosti: *točan ku ura, pridán ku ura, biti ku ura, iti ku ura, živieti ku ura, dielati ku ura*.

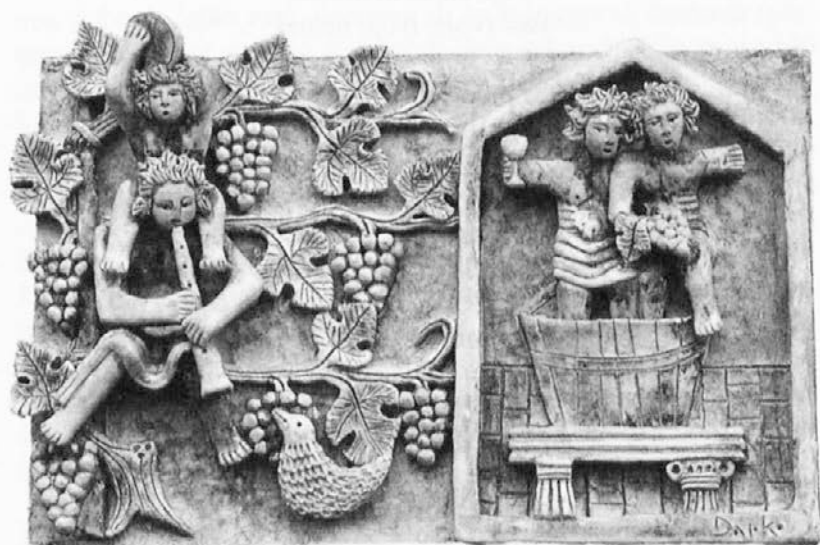
LJUDSKI REKI: *Paršla je njena ura* (ura poroda). - *Daržati se ku huda ura* (jezno). - *Doma bo spet huda ura* (preganjanje in uek). - *Ure so mu štiete* (kmalu ba umaru). - *Odbila mu je zadnja ura* (umaru je). - *Zadnja ura* (smart). - *Poslednja ura je paršla* (cajt smarti). - *Sada bije naša ura* (ugoden cajt za nas, za naše dielo; sadà smo mi na varsti). - *Bliža se ura, paršla je ura*: odločitve, odhoda, slovesa, zmage, obupa, sreče.

BENEČIJA,

*muoja rodna DOMOVINA,
sarčno jubim hribe tvoje,
tvoje rieke in doline,
vasi tvoje, tvoje nebuo.*

*Kar po svietu ist potujem,
občudujem razne kraje,
očarljivo njih lepoto,
sarce muoje pa po tebi
domotožno hrepeni,
saj na svetu nie dažele,
ki bi bila tako liepa,
kot je naša BENEČIJA.*

*Kar bo prišla zadnja ura
in k Bogu bo duša splula,
teluo muoje v našo zemljo,
bratje moji, položite,
saj nikjer na cielim svietu
mirno buj bo počivalo,
da pričaka vstajenja dan,
ku tu naši BENEČIJI.*

Trgatev

MUOJ MOŽ JE ŠU ČJA V KARANTAN

ANTONIO QUALIZZA

Ankrat sta bla an mož an na ženà, ki sta živiela tu ni liepi hiš glih tan na sred travnika blizu ne majhane vasi, kjer nie bluo vsieh tistih dobrih an veselih reči, ki an človèk bi želeu imiet.

Mladi an liepi ženi je bluo všeč plesat an stat tu kompaniji, pa nie viedela, kuo nardit.

An dan ji je paršlo tu pamet se stuort buna. Antada je jala svojmu možu:

“Preljubi muoj mož, kuo san ist slava. Za vojo božo biež mi po zdravila, de bon no malo buojš stala.”

Je napuošto tuole vekuštala, samuo de odžene moža no malo cajta deleč od hiše.

Mož je biu dobrega sarca an je imeu pru rad svojo ženò. Se je napravu anta je šu. Ja, tekrat farmacije je nie bluo še ta v Špietre an miedihi so bli samuo du Čidade.

“Par obednin kraje” - je pravla ženà - “niemajo zdravil, de so ki h nucu, ku gor v Karantane.”

Takuo de mož je šu dajvie v Karantan.

Tenčas je ženà na naglin organizirala no veliko fešto, na katero je povabila godce an svoje mlade parjatelje: tan so jedli, pili, godli an plesàl do bielega dneva.

Mož je lepuo vse opravu, potle se je uarnu damu s troštan, de

ženà preca ozdrave; ja, pa ona se je storla le napri buna.
Drug krat, glih kar so tu hiš tuole uganjaj, je paršu an pekjar.
Takuo ku ga je ženà zagledala, ga je hitro zaflavzala an uon poti-
snila brez mu dat še ne kapje vode. Pekjar je zlo slavo ostu, de mu
je začelo tu glave mliet, kakuo varnit ženi vse tuole slavo.
An takuo, kar je sreču nje moža, mu je poviedu, kajšne čudne reči
se gajajo tu hiš, kadar on je proč.

Ne dugo cajta potle ženà se je začela v trečjo kumrat:
"O muoj jubi mož, tiste zdravila, ki si mi jih ti parnesu gor s
Karantana, so že končale. Se bojin, de v kratcin bon nazaj slavo
stala. De bi mi ti šu po druge, te prosen!"
An že tisto nuoč je začela se jokat an na vas glas jecat.
"Na jokaj se, prejuba žena" - je odgovoriu mož - "ti parnesen tako
zdravilo, de boš muorla ozdravet."

- 132 Žena se je arzveselila tu nje sarc an se je možu zahvalila, od zad
se je pa posmihovala, de kuo je on lahkovieran. Medtem tu svoji
pamet je že parprave runala za festo.
Le tisto vičer, ki se je mož pobrau v Karantan, žena je odparla
slavnost. Hiša je bla puna fantu. Rimonika je veselo godla an tam-
bur je pa rapotu. Tan na strane je bila parpravljena na velika miza.
Na nji so bli štrukji pečeni an kuhani, gubance, salami, pečeni pe-
telin, ser, vino, hliebci kruha, šadje an druge dobre reči.
Takuo ki so bli vsi ujeti od vesejã, obedan nie videu pekjarja, ki je
stopu tu hišo. Gor za harbatan je nosu an velik žaki. Dene žaki ča
v pič an čaka an gleda an poslušã.

Ah, kako veseje je bluo! Žena je pa piela:

"Muoj mož je šu čja v Karantan,
kjer ga ne bo ne tle ne tan.
Zdravila bo parnesu san,
pa san buj zdrava ist tle ku on tan.

*Le run pun pun, le run pun pun,
le run pun pun, le run pun pun."*

$\text{♩} = 96$

Muoj mož je šu čja_u Ka--rantan, kjer ga ne bo ne
-run pum pum, le ----run pum pum, le ---run pum pum, le-

tle ne tan. Zdra--vi--la bo bar---ne--su san, pa' san buj zdrav^{ost}
-rum pum pum, le---rum pum pum le----rum pum pum, le-rum pum pum, le-

tle ku on tan. Le- -rum pum pum.

*Pekjar je pa pod glasan pieu pruot žakju:
"Posluš, posluš ti žaki,
kaj žena govori."*

133

$\text{♩} = 96$

(Accomp. strum.)

(Solista) Po--sluš po-sluš ti ža---ki kaj žena govo-ri.

*Kar mož, ki je biu tu žakju, nie mu vič prenest tele reči, veleti uon
an se parkaže vsien.*

*"Ah, takuo? Pujdi h mene žena moja, boma lepuo plesala ist an
ti."*

Anta vetegne uon palco an začne ženo tuč dol po harbatu:

"Le run pun pun, le run pun pun..."

Zgodba, ki vam jo predstavljamo, je taka, da bi lahko iz nje sestavili komično-sentimentalno opereto.

Glasbeni del predstavljajo peti fragmenti, ki so brez dvoma zanimivo posnemanje plesne instrumentalne glasbe: najprej bobna in harmonike ali violine (prim. prvo črtovje), potem pa same harmonike ali čela (prim. drugo črtovje).

Medtem ko prva skupina instrumentov neprestano ponavlja isti motiv, se v rednih presledkih oglašča solistični instrument in s svojim koloritom stopi v ospredje nad stereotipnimi ritmi.

Efekt je presenetljiv. Pred sabo imamo eksotični ples, ki sloni na bistvenih ritmičnih in melodičnih elementih, lahko bi rekli celo primitivnih. Taka oblika plesne glasbe, ki je v bistvu ponavljajoča se, čeprav variira v višini in tonu, nas spominja na rezijansko plesno glasbo, ki jo izvajajo s cytiro in bunkulo.

134 Zgodbo je pripovedavala in pesem zapela 76-letna informatorka Q.A. leta 1974 v Srednjem.

MATERNI JIZIK

ADRIANO QUALIZZA - HVALICA

Je čudno, ampa šele v Benečiji, v naši zaries mali domovini, v naši preljubjeni Beneški Sloveniji, v Videmski pokrajini... se čuje an v zraku odmeva naš glas, nad drierjam an oku potoku. Naš jizik je slovienski an šele vič al manj naši judje ga govore; še otroc šele zastopijo njih materno narečje, tisto, ki ga njih starši dost krat šele nucajo med sabo... ampà pač nimar šelè le z žvino doma!

135

Nobedne šuole do sada v našem jiziku (je ries dvojezično šolsko središče tam v Špietre ali samuo preliep velik sanj, pried ku se zbudimo?) nam nie dala demokratična republika Italija, takuo de nie pretežko zastopìt, kuo naši ubogljivi - previč ubogljivi - beneški judje se bojijo pokazati, kar so, ali pa samuo na znajo, na morejo, na vagajo. Na vedo naši judje, kuo se obnašat, an špotljivo puste, de reči same ratajo, naj rasejo ali padajo ali pa naj se popunoma poderjajo... ampa šele donàs sloviensko govore, najmanj še za lietos, dokjer v zadnji gorski gostilni se srečajo an jo varžejo tu karte. Sloviensko govore naši judje, kar gredo v jago, kar kopajo kompierje an sierak lomijo, an še, kar pred cierkvijo moški cigaret pokade an se vegovarjajo; žene pa po njih šepetajo le po sloviensko, malo deleč, pried ku se varnejo damu za skuhat kosilo. Sloviensko tud govore še kamunski "impiegati" s tim starim, šindaki s sosiednimi v vasi an tudi domači gladiatorji an ita-

lijanski nacionalisti med sabo, kar kuštajo, kuo buj na naglim se sami sebe odriezati jizik. Je zaries čudno, ampa po 126 letih italijanske asimilacije po naših nimar buj zelenih dolinah an nimar buj praznih vaseh šele odmeva naš glas, slovienski glas, domače narečje ali dialekt, takuo ki se ga če klicat. Sloviensko ime imajo vse naše vasi an naše puoje an naši ronki an sanožeta, čeglih skor jih nie vič, kar povserod rase že host, lažà an arbida. Imamo še naše ime za vsak naš prestor, ki po talijansko se ga na more pisat: Miačna, Zavier, Zamuost, Začarnica, Zaoreh, Podčišnje, Podčelo, Mlišče... Pru takuo za vsako drevuo, za vsak kaman an za vse naše orodje za dielo: grabje, osunjak, osla, lopata... ne pa za to nove orodje ku falčatriče ali pa frigorifero.

Je zavojo vsega tuolega, ki imamo potriebo an vprašamo tudi slovienske ciestne table, mimo italijanskih; vprašamo daržavo globalno varstvo ali zaščito za vse Slovienje v Italiji, takuo tudi za nas Benečane, de nas nazadnjo bojo poznali, priznali an spoštuvali.

136

Na koncu bi teu še zahvalit, za kar so nardili za nas taki judje, ku so bli msgr. Ivan Trinko, pre Mario Laurenčič, pre Rino Markič, msgr. Angelo Cracina an vsi te drugi, seviede ne samuo duhovniki, ki na žalost jih nie vič, ampa so pustili puno človeško an kulturno bogastvo za sabo. S tolo mislijo sam tuole napisu an za tuo tle prepisem tud mamine preproste besiede, kar ob vičerji, smehè, takuo me je sloviensko govorila.

ZA SE POSMEJAT

Mož je paršu pozno damu! Takuo žena je začela godenjat an vsega mu govorit. Mož je le muču. Buj mu je ona uekala na šobe, še buj je pa on daržu zataknjene usta an je muču, se ji nie odsapnu. Ženo je takuo parjela tajšna fota, tajšna jeza, an ratala je takuo ihtova, de je šla po šeglot vode an mu ga je zabrusila tu glavo.

“San viedu” - je spregovoriu tenčas mož - “de zad za garmienjem an buskanjem pride pa sila!”

Mož je sieku travo v nieki gribi, malo buj dol pa mladi sin se je igru an norčavu.

“Biež po an snop beki dol pod zid!” je jau tata njega snuovu. Takuo de sin je skočnu pod zid, paršu do prestora, nabrau snop bek an hitro se je oglasiu:

“Tata, oj, tata... s kuom zvežem pa beke?”

“Pridi stuo tavžint hudiču po te” je zagodernju mož an od jeze zagnu le buj močnuo koso po travi.

Nieko nediejo opudan, v Dolenjem Tarbju, se je mož vraču damu. Nieka ženica je parhitiela uoz hlieva an se mu je začela jokat:

“Oh, nunac, pridite, pridite! Naša žvinca na more stuort.”

Čeglih je biu lačan an lepuo obliečen, je mož za tako rieč ničku deu jopo dol z rame an stopnu notar v hliev.

“Ben nu” - jau - “kje je tela krava?”

“Sa nie krava” - je jala druga žena notar v niekem piču tamnenem - “nie krava, ki na more stuort, je kozà, naša mala kozica!”

“Kozà?” je ostu mož. “Ben, kar če, naj stor!” je zarju, oblieku jopo an pohiteu damu.

137

V nieki beneški vasicu gospuod je zamerku, de previc pogostu kajšan človek nie vstaju taz banka za dat oufar v cierkvi. Takuo je pomislu poviedat tele besiede v pridgi:

“Sada bo oufar, pa viedta, de tatu an lažnjivih nečem pred utarjem...”

Seviede vsak je takuo poskarbeu opravit njega dužnuost za na bit pred tim družim tat al pa lažnik!

Še tele gospuod, ku malomanj vsi Benečani, posebno če je bluo domače, to dobre... je zvestuo popiu an glaž merikana al klintona. V faruže dol v kliet je imeu njega sodič an vsak dan je napunu no bučico. Njegà sestrà, ki mu je runala za diklo, tud ona ga je zvestuo pokušala an vsako an tarkaj napunla staklenčico. Kar je go-

spuod tuole zamerku, de v sodiču mu parmanjkava vino, je vzeu pero an karto an vpiču na sod tele besiede:

"BUOG TE VIDI!"

Drug dan je takuo šu brez skarbi v kliet po medežino an zaries ostu, kar na sodu je prebrau še druge besiede:

"JA, AMPA VIDI TUDI TEBE!"

...An kar se je smejau, so mu pravli, de se smieje ku koza, kier ku on ona niema te gorenje zobe... an kar puob je govoriu, ku se pravi, če v dan, oča mu je ravno poviedu, de naj na govori samuo za lautat v te gorenje šobe.

...An "Vesta vi, nuna" - ji je jau modri hlapac - "zaki nimar žnufate vaš tabak sv. Giustina?"

"Ne, Buog var, fardaman kodeš, paš zaki?"

"Kier imate nuos od zdol gor; de bi ga miela od zgor dol, bi vam na korlo, takuo... bi ga samuo notar lahko vsula!..."

Godci

KAZALO

MARINO QUALIZZA, Uvodna beseda	5
MARINO VERTOVEC, Nekaj razmišljanj o slovenstvu in o nas	7
EMIL CENCIG, Koledar	9

NAŠA ZGODOVINA

PAVEL PETRIČIČ, Benečija: primer načrtnega potujčevanja	25
JANEZ KAVČIČ, 500-Letnica prvih stikov med Čedadom in Idrijo	31
ZDRAVKO REVEN, Mojim dragim Benečanom	41
FRANC RUPNIK, Spomini	47

NAŠ SVET

ANTONIO QUALIZZA, Ljudska pesem v Beneški Sloveniji	59
JOŽE ŠUŠMELJ, Prvo srečanje s slovensko Benečijo	63
VILJEM ČERNO, Nova cerkev v Bardu	67
ARTURO LONGHINO, Rezijanski brusači	69
SALVATORE VENOSI, Dvajset let zvestobe: 1972 - 1992	71

MIRAN KOMAC,
Zveza slovenskih izseljencev iz Furlanije-Juljske krajine 73

NAŠI LJUDJE

Angel Peter Cracina, (prire. po SPBL) 83
BREDI POGORELEC, Pomen starogorskega rokopisa
za slovensko kulturno zgodovino 87
PAVEL PETRIČIČ, Darko 91

NAŠA BESEDA

LUCIANO CHIABUDINI, Testament N.G. Jezusa Kristusa 95
RENATO QUAGLIA, Rezija, prostor, ki si upa tvegati 105
VILJEM ČERNO, Poženi Mati 115
BRUNA DORBOLO, Snuovi tele zemlje 117
EMIL CENCIG, Pravce in poezije 123
ANTONIO QUALIZZA, Muoj mož je šu čja v Karantan 131
ADRIANO QUALIZZA - HVALICA, Materni jizik 135

TRINKOV KOLEDAR za leto 1993
Izdalo kulturno društvo "Ivan Trinko" - Čedad
Založila Zadruga "Lipa" s.r.l. - Špeter

Uredili: Živa Gruden, Lucia Trusgnach, Marino Vertovec.

Grafična oprema: Pavel Petričič

Slika na platnici: Zlati oltar v cerkvi Sv. Jerneja v Barnasu (foto M. Voncini)

Likovni vložki: Darko

Tisk: Juliagraf (Premariacco) - 1992

uff. sup.

8

TRINKOV koledar 1993

inv.št:

4962